

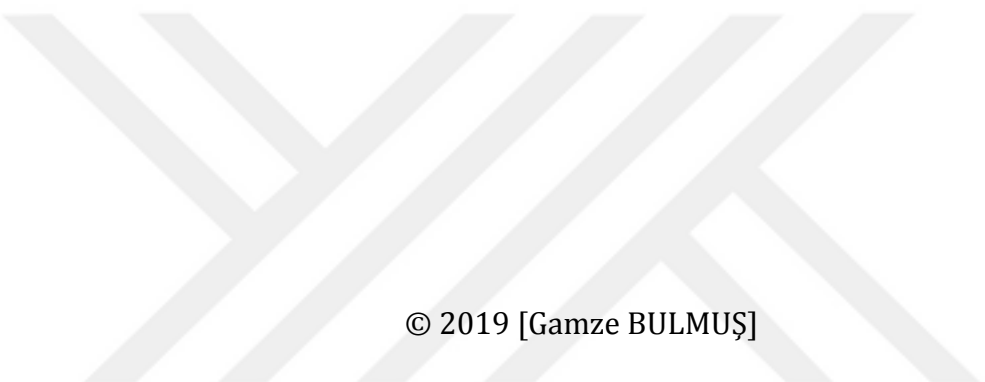
**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YENİ BÖLGESELCİLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN
BÖLGESEL GELİŞİM POLİTİKALARI**

Gamze BULMUŞ

**Danışman
Prof. Dr. Erkan POLAT**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ISPARTA - 2019**

© 2019 [Gamze BULMUŞ]

TEZ ONAYI

Gamze BULMUŞ tarafından hazırlanan "Yeni Bölgeselcilik Anlayışı ve Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Gelişim Politikaları" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak başarı ile savunulmuştur.

Danışman

Prof. Dr. Erkan POLAT
Süleyman Demirel Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Pervin ŞENOL
Süleyman Demirel Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Semiha Sultan TEKKANAT
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Şule Sultan UĞUR

TAAHHÜTNAME

Bu tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını beyan ederim.

Gamze BULMUŞ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç	1
1.2. Yöntem	2
1.3. Kapsam	2
1.4. Kaynak Özetleri	3
2. BÖLGESEL GELİŞME	6
2.1. Bölge Kavramı.....	6
2.1.1. Ekonomik açıdan bölge	8
2.1.2. Coğrafi açıdan bölge.....	9
2.1.3. Mekânsal açıdan bölge	10
2.1.3.1. Homojen (Türdeş) bölgeler	10
2.1.3.2. Nodal (kutuplaşmış) bölgeler	11
2.1.3.3. Plan (Programlama) bölgeleri	12
2.1.4. İdari açıdan bölge	13
2.1.5. Sosyal açıdan bölge	13
2.2. Bölgesel Planlama ve Gelişme İlişkisi.....	14
2.2.1. Bölgesel planlama.....	14
2.2.2. Bölgesel büyüme	18
2.2.3. Bölgesel kalkınma.....	18
2.2.4. Bölgesel gelişim	20
3. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI	22
3.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Uygulanan Politikalar	22
3.1.1. Plansız dönem	24
3.1.1.1 Devletçilik dönemi.....	25
3.1.1.2 Liberal dönem.....	26
3.1.2. Planlı dönem	28
3.1.2.1. Bölgesel kalkınma planları.....	29
3.1.2.2. Bölgesel projeler.....	42
3.1.2.3. Bölge planları.....	51
3.2. Dünya Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma ve Uygulanan Politikalar	55
3.2.1. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma ve uygulanan politikalar	55
3.2.1.1. 1994–1999 dönemi.....	57
3.2.1.2. 2000–2006 dönemi.....	57

3.2.1.3. 2007 ve sonrası dönem	59
3.2.2. Avrupa ve bazı ülkelerde bölgesel kalkınma ve uygulanan politikalar	60
4. BÖLGESEL GELİŞME KURAMLARI VE YENİ BÖLGESELCİLİK.....	64
4.1. Merkezi Yerler Kuramı.....	64
4.2. Sektörler Kuramı	66
4.3. Yeni Sanayi Odakları Teorisi	66
4.4. İhracat Merkezleri Teorisi.....	67
4.5. Kalkınma Kutupları Teorisi	68
4.6. Birikimli Nedensellik Teorisi	69
4.7. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi	70
4.8. Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi	71
4.9. Merkez – Çevre Teorisi	72
4.10. İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	73
4.11. Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı.....	74
4.12. Yeni Bölgeselcilik.....	75
5. BÖLGE PLANLAMA VE YENİ BÖLGESELCİLİK ANLAYIŞI.....	77
5.1. Bölge Planlamada Yeni Yaklaşımlar	77
5.2. Yeni Bölgeselcilik Anlayışı İle Değişimler	79
5.2.1. Ekonomik yönden Yeni Bölgeselcilik.....	81
5.2.2. Kuramsal yönden Yeni Bölgeselcilik	83
5.2.3. Toplumsal yönden Yeni Bölgeselcilik	84
5.2.4. Yönetim ve mekân ilişkileri bakımından Yeni Bölgeselcilik.....	84
5.3. Yeni Bölgeselcilik Anlayışının Yarattığı Etkiler.....	85
5.3.1. Dünya ve Avrupa ülkeleri üzerinde etkileri	85
5.3.2. Dünya ve Avrupa ülkelerinde kalkınma ajansı	87
5.3.3. Türkiye üzerindeki etkileri.....	95
5.3.4. Türkiye’de kalkınma ajansları.....	99
5.3.4.1. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA).....	104
5.3.4.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	105
5.4. Planlamada Yeni Bölgeselcilik.....	106
5.4.1. (Bölgesel) kalkınma ajansları.....	110
5.4.2. Rekabetçilik.....	112
5.4.3. Öğrenen bölgeler, teknoloji ve inovasyon.....	114
5.4.4. Yönetişim.....	115
6. ARAŞTIRMA BULGULARI, SONUÇ VE ÖNERİLER	118
KAYNAKLAR	123

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

YENİ BÖLGESELCİLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL GELİŞİM POLİTİKALARI

Gamze BULMUŞ

**Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. Erkan POLAT

Bu tez çalışmasında kuramsal bir araştırma yapılarak Türkiye'nin bölgesel gelişim süreçleri ve Yeni Bölgeselcilik politikasının dinamikleri ortaya konulmuştur. Bölgesel planlama alanında hem küreselleşme olgusu hem de ulus-üstü ve ulusal politikalar çeşitli değişimlere sebep olmuş ve bölgelerarası dengesizlikleri ve eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalar ortaya çıkmıştır. Bölgelerarası farklılıklar doğal olarak bölge planlarındaki en büyük etkenlerdendir. Türkiye de diğer ülkelerde olduğu gibi bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını giderilmesini amaçlayarak bölgesel planlama çalışmaları yapmaktadır. Tezde Türkiye ve dünyadaki bölgesel politikalar ve bölgesel gelişim çalışmaları detaylandırılarak, Avrupa Birliği ülkelerinin bölgesel politikalarında ve Türkiye'nin bölgesel gelişme sürecinde Yeni Bölgeselcilik anlayışının nasıl bir yeri olduğunu değerlendirmek amaçlanmıştır. Bunun için kalkınma planlarındaki bölgesel gelişme politika ve araçlarındaki değişimler irdelenerek, yapılanlar ve yapılması gereken çalışmalar konusunda bir değerlendirme ortaya koyulmaya çalışılmıştır. AB ülkelerinin çoğu (bölgesel) kalkınma ajanslarını araç olarak kullanan ilk ülkeler olmuştur. Adaylık sürecindeki tüm ülkeler birliğin politikalarını örnek alarak bölgesel rekabet ve yönetim anlayışıyla sermayeyi ön planda tutmayı amaçlamıştır. Türkiye'de de bu politikalarla yola çıkarak kalkınma ajansları kurulmuş, 26 İBBS (NUTS) 2 düzeyinde, 2006'dan beri 26 kalkınma ajansı kurulmuştur. Tez konusu ile elde edilen sonuçlar kapsamında Türkiye'de uygulanan bölgesel gelişme politikalarına yeni bir bakış açısı sağlanmış olacaktır ve Türkiye'deki (bölgesel) kalkınma ajanslarından en köklü çalışmalara sahip olan İzmir Kalkınma Ajansı ve Çukurova Kalkınma Ajanslarının süreçleri incelenmiştir.

Bu çalışma ile Yeni Bölgeselcilik anlayışının kalkınma politikaları ile ivme kazandırılabilir ve elde edilen çıktılarla Türkiye'de uygulanan bölgesel gelişme politikalarına yeni bir bakış açısı sağlanmış olacaktır. Böylece, Türkiye'de bölgesel planlama ve gelişim için kalkınma ajanslarının ve Yeni Bölgeselcilik anlayışının diğer kalkınma araçlarına ivme vereceği görülecektir. Yeni Bölgeselcilik araçlarının uygulamaya yön vermesi de bir diğer amaçtır.

Anahtar Kelimeler: bölgesel gelişim, bölgesel kalkınma, bölgesel gelişim kuramları, yeni bölgeselcilik, kalkınma ajansları.

2019, 132 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

NEW REGIONALISM APPROACH AND REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES APPLIED IN TURKEY

Gamze BULMUŞ

**Süleyman Demirel University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Urban and Regional Planning**

Supervisor: Prof. Dr. Erkan POLAT

In this thesis made a theoretical research has revealed the dynamics of Turkey's regional policy development processes and new regionalism. In the field of regional planning, both the phenomenon of globalization and transnational and national policies have led to various changes and policies have emerged to eliminate interregional imbalances and inequalities. Interregional differences are naturally one of the major factors in the regional plans. Turkey serves regional planning studies aiming at the elimination of inter-regional disparities as well as in other countries. regional policy and regional development activities in Turkey and abroad, as detailed in the thesis, the regional policies of the European Union countries and Turkey in the regional development process was to evaluate how a lot of the new regionalism approach. For this purpose, the changes in regional development policies and instruments in development plans were examined and an evaluation was made about the works done and the studies to be done. Most EU countries were the first to use (regional) development agencies as instruments. All countries in the process of candidacy aim to keep capital at the forefront with the understanding of regional competition and governance by taking the policies of the union as an example. Starting from this policy, Turkey also established regional development agencies, 26 NUTS (NUTS) level 2, was established 26 development agencies since 2006. The results obtained within the scope of the subject, the regional development policies implemented in Turkey will be provided a new perspective and in Turkey The processes of İzmir Development Agency and Çukurova Development Agencies, which have the most deep-rooted activities of (regional) development agencies, are examined.

This study by the New Regionalism concept of development policies and the resulting output can be the impetus to regional development policies implemented in Turkey will be provided a new perspective. Thus, the development of regional planning and development agency for the New Regionalism concept will be seen in Turkey and will give momentum to other development tools. Another objective is to guide the implementation of new regionalism tools.

Keywords: regional growth, regional development, regional development theories, new regionalism, development agencies.

2019, 132 pages

TEŞEKKÜR

Bu tez sürecinde bilgi ve tecrübesi ile beni yönlendiren ve yardımcı olan sevgili Danışman Hocam Prof. Dr. Erkan POLAT'a tüm teşekkürlerimi sunarım. Derslerimde ve araştırmalarımnda yardımcı olan değerli Hocam Dr. Öğr. Üyesi Pervin Şenol'a ve Isparta'da yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Elif ERTEKİN'e teşekkür ederim.

Tüm aşamalarda ise beni yalnız bırakmayan aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Gamze BULMUŞ
ISPARTA, 2019

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Bölgesel büyüme, kalkınma ve gelişme ilişkisi.....	15
---	----

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 3.1. Kalkınma planlarının hedefleri ve yapılan çalışmalar.....	31
Çizelge 3.2. Kalkınma projelerini kapsayan iller ve amaçları.....	43
Çizelge 5.1. Geleneksel bölgesel politikalar ve yeni bölgesel politikalar.....	80
Çizelge 5.2. Bazı ülkelerde kalkınma ajansları kurulma tarihi ve amaçları	91
Çizelge 5.3. Kalkınma planlarının ilişkili olduğu teoriler.....	99
Çizelge 5.4. Türkiye’de Düzey 1 bölgeleri ve kapsadığı iller.....	103
Çizelge 5.5. Türkiye’de Düzey 2 bölgelerinde kurulan kalkınma ajansları.....	104
Çizelge 5.6. Yeni Bölgeselcilik anlayışının stratejik araçlarının yapısı ve bölgesel planlamaya etkileri.....	111

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
BAKA	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BROP	Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı
BURA	The British Urban Regeneration Association (İngiltere Kentsel Geliştirme Birliği)
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇDP	Çevre Düzeni Planı
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DATAR	Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu
DESİYAB	Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası
DSİ	Devlet Su İşleri
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTI	Department of Trade and Industry (Ticaret ve Sanayi Bölümü)
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EDAC	The Economic Developers Association of Canada (Kanada Ekonomik Kalkınma Birlikleri)
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EUNIDA	The European Association of Development Agencies (Avrupa Birliği Kalkınma Ajansı)
EURADA	The Committee of the (Avrupa Birliği Bölgesel Ajansları Birliği)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	Girişimci ve Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
GZW	Gesundheitszentrum Wetterau (Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IPA	Inter Partner Assistance (Katılım Öncesi Yatırım Aracı)
İİBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
İZTO	İzmir Ticaret Odası
KENTGES	Kentsel Gelişme Stratejisi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
KP	Kalkınma Planı
LEED	Local Economic and Employment Development (Bölgesel Ekonomik ve İş Geliştirme Programı)
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistiki Bölge Birimleri Nomenklatörü)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)

OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PARD	Polonya Kalkınma Ajansı
PNDP	Preliminary National Development Plan (Ön Ulusal Kalkınma Planı)
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TVA	Tennessee Valley Authority (Tennessee Vadi Otoritesi)
TTK	Türkiye Taşkömürü Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
URAK	Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu

1. GİRİŞ

Küreselleşme etkileri ile ulus devlet olgusu sonucu bölgeselleşme kavramı ortaya çıkmış ve bunun sonucu olarak birçok ülkede bölgesel politikalar önem kazanmıştır. Bölgesel politikaların ortaya çıkmasındaki en büyük neden bölgelerin coğrafik konumu, mevcut kaynakları, ekonomik ve sosyal farklılıklar gibi etkenlerdir. Bölgesel politikalar 1980'li yıllardan sonra işgücü, yaşam kalitesi, rekabet sağlama ve sosyallik gibi mekânsal nitelikler ve bölgesel gelişim kavramını ön plana çıkarmıştır. Böylelikle mekâna bakış açısı değişmekle birlikte bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgesel politikaların uygulanmasına dair farklı bölgesel gelişme kuramları ortaya çıkmıştır.

Çalışma evreninde bölgesel gelişme kuramlarından en güncel olan Yeni Bölgeselcilik anlayışı ve meydana getirdiği değişimler Türkiye ve bazı diğer ülke örnekleriyle açıklanmış ve bölge planlarında etkileri ele alınmıştır. Bu kapsamda, Yeni Bölgeselcilik akımı ile ortaya çıkmış kavramlar ile ve stratejik bir aracı olan (Bölgesel) Kalkınma Ajansları ele alınarak Türkiye'de ilk kurulan İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) ve bazı ülkelerdeki örnekleri ile verilmiştir. Bölgeler üzerinde çok farklı yönlerde etkisi göstermekte ve rekabetçilik, inovasyon, öğrenen bölgeler, yönetim gibi kavramlar ile de bölgesel gelişmedeki dinamikleri planlamaya olan katkıları kapsamında ele alınmıştır.

1.1. Amaç

Küreselleşme olgusunun ve bölgeselleşme hareketlerinin yapmış olduğu etki, geleneksel bölge anlayışının, yeni bölge anlayışına dönüşmesinde yaşadığı değişimler ve günümüzdeki temellerini ve dinamiklerini açıklamak amaçlanmıştır. Bölgesel gelişmenin yeni gündemi olan Yeni Bölgeselcilik ve bu anlayışın ekseninde gelişen kavramların dünyadaki örnekleriyle ele alınmıştır. Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde Türkiye'deki bölgesel politikaların değerlendirilmesi ve kalkınma ajanslarının doğuşu, yapısı ortaya konacaktır. Bu kavramın planlamaya katabileceği dinamikleri açıklamak amaçlanmıştır.

Dünyada ve Türkiye’deki bölge oluşumu, bölgesel kalkınma ve gelişim politikaları ile diğer bölgesel çalışmalar irdelenerek bölgesel gelişme kuramlarının son varış noktası olan Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde “Kalkınma Ajansları”nın doğuşu ve bu ekseninde oluşan kavramların “bölgesel planlama” çalışmalarına katabileceği dinamikleri kuramsal ve kavramsal olarak açıklamaktır.

1.2. Yöntem

Çalışma konusunun niteliği ile tezin amacına bağlı olarak teorik bir araştırma yapılmıştır. Araştırma modeli olarak hem kuramsal hem de durum çalışması teknikleri kullanılmıştır ve konunun gerektirdiği düzeyde ve özellikle nitel araştırma yöntemi tercih edilerek, temelde kuramsal bir yapıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada veriler ve bilgiler, Türkçe ve yabancı literatürdeki tez, makale, kitap vb. çalışma ve bulguların incelenmesi, yorumlanması ve derlenmesi şeklinde toplanarak tezde kullanılmıştır. Bu tez, “Yeni Bölgeselcilik anlayışının Türkiye’de uygulanan bölgesel gelişme politikalarına etkisi var mıdır? ” üzerine kurgulanmış ve “Yeni Bölgeselcilik anlayışının bölgesel planlamaya etkileri nelerdir?”, “Türkiye’deki tüm bölgesel çalışmalarda ve kalkınma ajanslarında Yeni Bölgeselcilik anlayışı etkileri nasıl yer almalıdır?” araştırma soruları cevaplandırılmıştır. Bir örnek araştırma olarak İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) bölge planlarını uygulamadaki başarı durumu incelenmiştir.

1.3. Kapsam

Tez kapsamında ilk bölüm giriş bölümünden oluşmakta ve ikinci bölümde kaynak özetleri yer alırken üçüncü bölümde bölgesel gelişme sürecinde ortaya çıkan kavramlar; bölge kavramının tanımı ve farklı kavramlar açısından etkisi, bölgesel çerçevede planlama, büyüme, kalkınma ve gelişim kavramları ve karşılaştırmaları yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise bölgesel gelişim politikalarının dünya ülkeleri, Avrupa ve Türkiye dönemlerinde ortaya çıkışı ve bölgesel gelişim süreçleri incelenmiştir. Bu çerçevede ise uygulanan bölgesel politikalar projeler ve planlar yer almıştır. Tezin beşinci bölümünde ise bölgesel

gelişimin ortaya çıkmasıyla başlayan ve günümüze kadar uzanan bölgesel gelişme kuramlarına yer verilmiştir. Altıncı bölümde ise bölge planlama adına yeni yaklaşımlar ve Yeni Bölgeselcilik kavramının detaylı olarak incelenmiş ve Dünya’da, Avrupa’da ve Türkiye’de yaşattığı değişimler ve gelişmeler ele alınmıştır. Bu bölümde planlama adına Yeni Bölgeselcilik ile gelen değişimler verilmiştir. Yedinci bölümde araştırma bulguları başlığı altında tüm tezin değerlendirilmesi yapıp, son olarak sekizinci bölüm tartışma ve öneriler kısmında planlama için Yeni Bölgeselciliğin yeri, Türkiye’de Yeni Bölgeselcilik anlayışının etkileri, kalkınma ajansların bu doğrultuda nasıl etkin olması ve nasıl uygulanabilir düşüncesi ile İzmir Kalkınma Ajansı’nın çalışmaları irdelenmiştir.

1.4. Kaynak Özetleri

Wheeler (2002), bölgesel planlama için plancılar tarafından yeni bölgesel stratejiler belirlenmiştir. Bu stratejiler Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile birlikte planlamada bölgesel stratejiler sürdürülebilir kalkınma, yaşanabilir çevre ve akıllı büyüme çerçevesinde gelişmiştir. Böylelikle bölgeler ve mekânsal planlama belirli sorunlarına çözüm ve bütünsel bir bakış açısı kazanması ile bölgesel planlamada bu yeni yaklaşım belirli bölgesel sorunlara ve mekânsal planlamaya odaklanmakta ve büyümenin yarattığı sorunları ele almaktadır. Planlamada Yeni Bölgeselcilik bütünsel bir yaklaşım ile ulaşım, arazi kullanımı, sosyal ve ekonomik olduğu kadar normatif bir duruş sergilediğinden dolayı nasıl uygulanması gerektiği hep zor olarak görülmektedir ve (bölgesel) kalkınma ajansları ile planlama bölgesel sorunların çözümünde her bölgede etkili olmamaktadır.

Elmas (2004), Türkiye’de bölgesel farklılıkların giderilmesi amacıyla çalışmalar planlanan seviyeye ulaşamamış ve Türkiye’nin tüm bölgelerinin AB ortak bölgesel hedeflerini örnek alması kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Türkiye’deki sistemin sosyal sermaye ve örgütlenme düzeyi ve hukuksal altyapısı, yerel-bölgesel kalkınma anlayışının yapıları olan katılımcılık ve yönetim konularında beklenen başarının sağlanmasında güçlük yaşanacağı öngörmektedir.

Özmen (2004), sanayi devrimi ile üretim olanaklarının daha artması, üretim faaliyetinin bulunduğu bölgelerin gelişmesini sağlarken birçok ülkenin de ekonomik olarak gerilemesine sebep olduğu görülmektedir. Böylelikle bölgesel kalkınmayı sağlamak için küreselleşme ile birlikte değişen bölge kavramı ile Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile ülkeler, küreselleşme sürecinde oluşan rekabeti avantaj yaratmak ve yerel kaynakların etkin olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesi ile Türkiye’de uygulanan kalkınma ajanslarında hukuksal çerçevede bölgesel bilinç yeterli olmadığı için yerel aktörlerinde ajansın çalışmalarında bulunması gerektiği ifade edilmektedir.

Dulupçu (2006), ülkemizde bölgesel dengesizliğin giderilmesi için bölgesel politikaların küresel hareketlere ve Avrupa Birliği’ne uyum sağlamak amaçlı ekonomide rekabetçilik ve üstünlük ilkelerini benimsemesi beklenirken, bölgeselleşme sürecini ulus üstü şeklinde bir model uygulaması gerektiğini savunur. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak AB süreci ile yolu kesişen bölgesel kalkınma çabaları özgün kalkınma düşüncelerinin evrimine yeterince uygun ve uyumlu bir atmosfer hazırlayamamıştır. Ülkemizde kalkınma ajansı sürecinde kamu yönetimi ve siyaset çerçevesinden konu ulus devlet bakımından tartışılmasına rağmen, politika ve küreselleşmeden daha çok ülkemizin modernleşme sürecinde sorun olabileceği öngörülmektedir. Bölgesel politikalarda AB politikaları örnek alınırken önce ülkeye daha sonra bölgeleri ele alarak ihtiyaç ve etki analizleri yapılmadığından başarı sağlanamamış olduğu ifade edilmektedir.

Elmas (2008), küreselleşme sürecinde bölgesel politikalara Yeni Bölgeselcilik anlayışı damgasını vurmuştur ve onun kurumsal yapısı olan (bölgesel) kalkınma ajansları ülke sorunlarına ilişkin çözümler araması öngörülmektedir. Türkiye’de uzun dönem ekonomik büyüme ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için istenilen çalışmalara ulaşılammıştır. Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde istatistik veri tabanı oluşturulmaya ve yeni kurumsal çerçevede düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye’de planların merkezden idare edilmesi gerekli olduğunu ve aksi takdirde dengesizlikler artacak, çarpık bir ekonomik yapının ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Altun (2009), Yeni Bölgeselcilik anlayışında, bölgelerin içsel sorunlarının çözümleri ile politikalar oluşmaktadır. Yeni Bölgeselcilik anlayışının amacı ile yerel dinamiklerin kullanımı artarak, diğer bölgelerle ve ülkelerle bütünleşmiş rekabetçi bir bölge oluşması sağlanmamalıdır. Bu ilke ile kararların mümkün olabileceği kadar halkın isteklerine odaklı olarak ve yerel nitelikteki tüm hizmetlerin yerel yönetimler kapsamında ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır.

Dulupçu, Sungur ve Keskin (2010), Yeni Bölgeselcilik çerçevesinde bölgesel kalkınma politikaları, AB ülkeleri ve daha birçok ülkede uygulanmaktadır. Türkiye de bu gelişmeler ile bölgesel politika konusunda Yeni Bölgeselcilik anlayışının etkileri görülmekte ve AR-GE, inovasyon, teknolojik ilerlemeler, işbirliği ve bölgesel dinamikleri bölgesel politikalarında yer verilmesine rağmen uygulamaya koyulamadığı ifade edilmektedir.

Deviren ve Yıldız (2014), Yeni bölgeselcilik yaklaşımının yansıması olarak Türkiye’de de kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajansları ile bölgedeki içsel dinamikleri yönetim anlayışıyla birlikte ele alabilecek bir bölgesel kalkınma anlayışının benimsenmesi ve bölgesel kalkınmanın ülke genelinde bölgesel dengesizliklerin azaltılması sağlanabileceğini savunmaktadır.

Karaarslan (2017), Türkiye’de bölgesel farklılıkları giderebilmek için bölgesel planlar hazırlanmış ancak bu planlar sürdürülebilirlik kavramından uzak olduğu anlaşılmıştır. Bu planlarda Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) uygulaması yapılsa da gerekli denetim ve destek sağlanamamıştır. Uygulanmaya çalışılan politikalar incelendiğinde bölgesel dengesizliklerin araştırılmasında kişi başına GSYİH verileri dikkate alınmış ve büyük farklılıklar gözlenmiştir. Uzun yıllar bölgesel farklılıkların giderilmesi amacıyla bölgesel planlar hazırlanmış olmasına rağmen, beklenen sonuçlar alınamamıştır. Türkiye’de bölgesel anlamda ürettiği politikalar ve mevcut kurumsal yapısı ile bölgesel farklılıkları gideremediği görülmektedir. Yönetişim kavramı etkisiyle ortaya çıkan kalkınma ajansları, geleneksel modellerden farklı ve esnek bir araç olması ile yerel kaynakların harekete geçirilmesini hedefleyen bir yapıdır. Fakat ajans politikaları bölgelerarası dengesizliği gidermede başarısız olduğu görülmektedir.

2. BÖLGESEL GELİŞME

2.1. Bölge Kavramı

Bölge, Latince 'regio' Türkçe anlamı çevre alan olan bölge sınırları zor çizilen çok kapsamlı ve çok anlamlı olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle birçok anlam doğduğundan dolayı, kullanılan kriterler ile farklı bölge tanımlamalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bölge tanımlanırken; kültürel, kentsel, coğrafi ve yönetsel başlıca ölçütler olduğu görülmektedir (Mengi, 2001). Bölge sözcüğü çeşitli birçok farklı kavramlar karşılığında kullanılmaktadır. Mahalle, kent, birkaç ilden ya da ülkeden oluşan alanlara ve kıtalara bile bölge adı kullanıldığı görülmektedir (Keleş, 1997).

Bölge kavramı, mekân yapısının farklı alanlarla uyum yapma sürecinin belli bir sınır içine alınması ve mekânda faaliyet dağılımlarının yapılaşması isteğinin sonucunda bir bölge kavramı oluşmuştur. Mekân yapısının ve içinde bulunan organizasyonlar belirlenebilmesi amacıyla ülkenin bölgelere ayrılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1972). Nitelik ve nicelik yönünden değerlerini mekân içinde oluşan dengesizlikleri ölçek olarak ele alması amacıyla bölge kavramı yaygınlaşmıştır. Bölgeler belirli özellikleri olan alanlar olarak bilinir fakat mekân birimi açısından farklılık göstermektedir (M.G.K., 1993).

Bölge sınırları idari ayrımlara göre belirlenmektedir. Bölge, ulusal ve yerel kurumlar arasında bir bağ kurarak ulus devletin denetimim altında ulusal anlamda ve yerel gelişimin dengeli bütünlüğünü sağlamalıdır (Atalık, 1989). Günümüze kadar bölge kavramı farklı sınıflamalar ve farklı kriterlere göre tanım yapılmaktadır. Coğrafi, sosyal, iktisadi ve politik ölçütlerle bölge tanımlamaları yapılmıştır. Böylelikle, bölgenin tanımlanması konusunda açık görüş ve net bir tanımlama yapılamamıştır.

Küreselleşme ve postmodernizm gibi kavramlar sonucu geleneksel bölge tanımlaması yerine ülkelerin ekonomileri ve bölgesel sistemleri değişimleri sonucu bölge kavramı 1960'lı yıllarda değişim göstermiştir. Belirli alan sınırı

olmadan yerel birimlerden oluşan, dünyadaki sosyal ve ekonomik ilişkiler sonucu belirlenen, uluslararası ticarete açık olan, sınırları değişiklik gösterebilen bir birim olarak ifade edilmeye başlamıştır (DPT, 2000a).

Bölge, coğrafik mekânı belirli parçalara ayırmanın dışında özgün özellikleri olan bir kavramdır. Mek nı belirli alanlara ayırmayı hedefleyen tanımlamalarının dışında farkını incelemek gerektirmektedir. Bölge terimini mekân tanımından ayıran en önemli özellik, mekânda belirli bir sınır çizgileri ve devamlılık söz konusu değildir. Mekân kavramında içinde o mekâna ait olmayan özellikler olabilir (Tekeli, 2008).

Bölge birbirleriyle ilişkileri bulunmasından dolayı ele alınan planlama olgusunda bu tür planlamanın faydalarını maksimum düzeye çıkaracak bir mekân birimi olmaktadır. Bu da bir organizasyonel bütünü ifade eder. Mekân kavramından ayırarak tanımlama yapılır ise bölge, benzerlik ve bütünleyici özellikleri olan veya faaliyet ve akımlarla yoğun olarak bağlı, devamlı, coğrafik alanlar olarak tanımlanır (Tekeli, 1972). İdari ayrımlar genellikle ekonomik ve sosyal yönlerde uygun olmadığından bölge sınırlarını belirlemek zorlamaktadır. Bölge ulusal ve yerel topluluklar arasında bir bağ kurarak ulusal anlamda ve yerel gelişimin dengeli bütünlüğünü sağlamalıdır (Atalık, 1989).

Küreselleşme ve bölgeselleşme teorileri, Postmodernizm ve Post-Fordist üretime geçiş ile birlikte, sosyal, ekonomik, teknolojik etkenlerde bölge kavramı yeniden tanımlanmıştır. Geleneksel bölge anlayışına göre, bir arada olan yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü, ulus devlet dışında, ulus devletin denetimi altında, sınırları belirli bir alan olarak tanımlanmaktadır. Küresel anlayış  er evesi ile birlikte ise bölge, ilişkileri kurulmuş, mekânsal devamlılık sağlamayan, yereller ile oluşan, uluslararası ilişkiler kurabilen, sınırları değişebilir bir alan olarak tanımlanır (Sevinç, 2011).

Ekonomik yapı özellikleri yanı sıra ekonomik yönden gelişme düzeyi açısından bölge, dinamik yapı özelliği göstermektedir. Bu bölgeleri birbirinden ayıran etkenler belirli bir şekilde değil, sürekli değişim ve gelişim gösteren bölgeler olarak sınıflandırılır (İldırar, 2004).

2.1.1. Ekonomik açıdan bölge

Ekonomik gelişmişlik değerlerine göre bölgeler Klaassen (1965)'e göre sınıflandırılırken potansiyellerine bakılarak gelişmiş bölge ve az gelişmiş bölge olarak tanımlanabilir. Böylelikle planlama daha tutarlı hale gelerek ve bölgeler daha bağdaşık olarak tanımlanabilir. Klaassen bölge ayrımı için ekonomik olarak geniş bir kullanımı olan ve belli bir zamana bağlı olarak bölge tanımlaması yapmanın yanlış olduğunu savunur. Bölge tanımlama yapılması için kişi başı gelir seviyesi ülkenin ortalaması ile karşılaştırılmasıyla gelir artış hızının tahmini ile ülke ortalaması beklentileri ile kıyas yapılması gerekliliği belirtilmektedir. Böylelikle, Klaassen klasik az gelişmiş ve gelişmiş bölge ayrımlarından farklı olarak potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge ve gelişim sürecine olan az gelişmiş bölge ayrımlarını da yapmaktadır (Güler, 2010).

Bunlara ek olarak DTI (2006)'a göre ekonomik seviyeleri bakımından 3 farklı bölge vardır. Bunlar:

- Ekonomik potansiyeli olan bölgeler; ekonomik potansiyeli bakımından güçlü, rekabetçilik seviyeleri yüksek, ekonomik bağlamda kümelenmeleri ve öne çıkan sektörleri ile oluşan bölgeler olarak tanımlanmaktadır.
- Ekonomide gizli potansiyele sahip bölgeler; mevcut potansiyeli verimli olarak kullanılmamış olan bazı sektörlerde üstünlükleri ve kullanılabilir özgün kaynaklara sahip bölgeler olarak tanımlanmaktadır.
- Ekonomisi düşüşte olan bölgeler; ekonomik bir düşüş yaşayan bölgeleri tanımlar. Belli bir sektörü körelmiş veya eski önemini kaybetmiş bölgeleri nitelenmektedir (Keskin ve Sungur, 2010).

2.1.2. Coğrafi açıdan bölge

Coğrafi bölge, coğrafi dinamiklerden ve sınırları o alandaki ekolojiye göre oluştuğundan bir planlama ürünü değildir. Aynı nedenle coğrafi bölgelerin başlangıç döneminde, insanın rolü yok denilebilecek kadar az bulunmaktadır. Fakat zamanla doğal faktörlerden dolayı ortaya çıkan bölgeler, insanların değişimleri ile de şekillenmeye başlamıştır. Bölge bilimi ve üretimi olan coğrafi yönden bölge analizleri, coğrafya konuları arasında yerini almaktadır. Bu analizler böylece yükselen bir değer olarak coğrafya bilimi içindeki yerini korumaktadır (Arıncı, 2013).

Coğrafyanın mekân bakışının olayları ve konuları sistematik olarak mekân üzerinde dağılımını gösterir ve mekân üzerine dağılımını da farklı olaylar sonucu mekânlar arasındaki farklılıkları ve bölgelerin karakterini bölgesel coğrafya belirlemektedir. Sistematik coğrafyada bölgelerin karakterinin belirlenmesini sağlayan hareketlerin çözümlenmesine göre bir ayrıştırma varken, bölgesel coğrafyada mekânların ayrıştırılması söz konusudur. Bölgesel coğrafyanın mekânsal ilişkiler ile farklılaşmasını inceleyerek coğrafi benzerliklerden yola çıkılarak bölgeler gelişmelerin sonucunda bölge kavramının yerini mekân almıştır.

Coğrafi bölgenin Gregory (2000)'e göre en yaygın olarak coğrafi özellikleri bakımından bölge içinde benzerlik gösteren ve diğer bölgelerden bu özelliklerle ayrılan bir toprak parçası olarak tanımlanmaktadır. Bölge bir ülkedeki alt düzeylerdir. Bölge coğrafyası ise, coğrafyanın alt bölümlerini kapsamakta ve insan ve çevre ilişkileri olan bir alan içerisinde incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Bilgili, 2016).

Bölge, coğrafya alanında gündem olması ile bölgesel coğrafya ortaya çıkmıştır. Böylelikle bölge tanımlanması amacıyla bölgenin sınırları çizilmesi ve bölgesel analizler için ölçütlerin oluşturulma çabaları, bölgesel coğrafya çalışmaları sayesinde başlamıştır (Kılıç ve Mutluer, 2004).

2.1.3. Mekânsal açıdan bölge

Belirli bir zaman ve mekânda bölgelerin özelliklerini, planlama alanında ekonomik yapı durumunu belirtip mekânsal olarak değerlendirebilmek amacına göre homojen (türdeş), nodal (kutuplaşmış) bölgeler ve plan (programlama) bölgeleri olarak üç farklı bölge tanımlanmaktadır. Bu bölgeler, belirli alanların coğrafi özellikleri göz önüne alınarak oluşturulan bölgeleri kapsar. Bu bölgelerin coğrafi özelliklerine göre planlama veya yatırımlar yapılmaktadır (Tekeli, 1972).

Mekânsal dağılım olarak bakıldığında, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Bu bölgeler birbirlerinden nüfusları, ekonomik durumları, kaynakları ve gelir dağılımı gibi birçok farklılıkları olmaktadır. Bu farklılıklar bölgelerin ekonomik gelişme seviyelerine, mekân yapısını ve çevresini oluşturan özelliklere bağlı olmaktadır (Tekeli, 2008).

Neuman (2000)'a göre, bölge için farklı tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bunlar, belirli bir alanı açısından 3'e ayrılan bölgeler; en geniş alana sahip olarak metropolitan bölge (metropolitan region), daha sonra koridor bölge (corridor region) ve en dar alana sahip kırsal bölge (rural region) olarak sınıflanmıştır. Bu bölge sınıflanmalarına mega-şehir bölge (mega-city region) tanımı da eklemiştir (Keskin ve Sungur, 2010). Bölgenin farklı açılardan sınıflandırması ve bölge türleri; bölge için uygulanacak planlamanın stratejilerini de etkilemektedir. Bölge kavramının alanı, çevresi, büyüklüğü, bölgenin özellikleri gibi kavramlar bölge planlama için önemli bir etkidir.

2.1.3.1. Homojen (Türdeş) bölgeler

Coğrafi karakteristik özelliklerine göre gruplanmış bölgelerdir. Birbirine benzeyen karakterdeki yerleşim birimlerinin gruplanması sonucu ortaya çıkmış bölgelerdir. Homojen bölge, Dinler (2012)'e göre "*Sürekli bir homojen alana karşılık gelen, birbirine yakın karakteristikler gösteren komşu alanlar grubudur*" olarak tanımlanabilir. Bu bölgeler için çevreyi, tarımsal arazi kullanma bakımından uyumuna birçok kriterle belirlenen bir bölge tanımıdır. Bölgesel

gelir düzeyi aynı olan ve makro ekonomik yani imalat fiyatlarındaki değişikliklere göre yerleşme homojen bölgeyi tanımlarken toprak cinsi, tarımsal gelir düzeyi, bitki örtüsü, belirli ürün çeşidinin hâkimiyeti, yağış durumu, nüfus yoğunluğu, iskân şekli, tarımsal ürün tekniği gibi kriterler kullanılabilir (Tekeli,1972).

Homojen özellikli bir bölgenin sınırlarını belirleyebilmek için aynı özellikleri gösteren bitişik durumdaki alanlar gruplamak gereklidir. Bölgesel kalkınma ve bölgesel analiz için tüm çalışmalar, mevcudun belirlenmesi için gerekli olan, homojen bölge gruplanmaları ile yapılabilir (Kılıç ve Mutluer, 2004).

Bu tür bölgelerde şehirlerde farklılaşma ve yöneticilik hizmetlerinde farklılaşma az bulunmakta ve üretimde ihtisaslaşma bulunmamaktadır. Şehir hareketlerinde tarımsal ürünlerin toplanması ve dağılımı ile ilgili olduğundan sanayi daha çok tarıma dayanır. Homojen bölgeler örnek olarak İstanbul haricinde Trakya örnek olarak gösterilebilir (Taneri, 1986). Planlama da ekonomik homojenlik net göçü, nüfus yoğunluğu ve endüstriyel ve istihdam yapısı gibi etkenleri benzerlik gösteriyor ise bu bölge ekonomik açıdan da homojenlik gösterir denilmektedir (Tekeli, 1972).

2.1.3.2. Nodal (kutuplaşmış) bölgeler

Bu bölgeler Boudeville (1966)'a göre bir veya birden fazla fonksiyonel durumlarına göre kutuplaşmış merkez etrafında, merkez ve etki alanındaki alanlarla karşılıklı ilişkilerinin olduğu alanlar olarak tanımlanır. Kutuplaşmış bölge, bölge içindeki alt birimlerinin birbiri ile olan ilişkilerini tanımlamaktadır. Birbiri ile ilişkileri bağımsız grupları ve her bir grubun içindeki dengeyi sağlayan bölgelerdir (Güler, 2010).

Bu tür bölgeler merkezi etrafında kümelenmiş, büyüklüğüne veya fonksiyonlarına göre kademelenmiş merkeze bağımlı ve bütünleşen bölgeleri tanımlar. Model bölgeler fonksiyonlarına göre metropol şehir, kasaba, köy gibi yerleşmeler arasında hiyerarşi vardır. Merkezi yönetici bir şehir ve kademelenmiş ikinci derece merkezler ve üçüncü derecede merkezler

bulunmaktadır. Fonksiyonel açıdan merkezi şehir ve diğer yerleşmelerle sosyo-ekonomik ilişkisi belirtilmektedir (Taneri, 1986).

Nodal bölgeler, bir bütünlük içinde olan bölgeler olduğundan dolayı bu yaklaşım bölge planlamasına açısından en uygun olarak görülmektedir. Bunları tanımlayabilmek için iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşımın amacı mesafe ile etkilerinin azalmasına Gravite modeli yaklaşımıdır. İkinci yaklaşım Reilly kanunu ise merkezi yer teorisi tipidir ve bu yaklaşım bölge sınırlarının çizilmesine yardımcı olmaktadır. Üçüncü olarak Bogue tipi bölgelerde bulunan yerleşim yerleri ile çevresindeki alt ölçekli yerleşmeler arasında ticari etki alanları ile gözlemlenmesi ve belirlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Tekeli, 1972).

Nodal bölgeler ekonomik bakımdan makro ve mikro ölçekli incelendiğinde bölgeye içerisindeki yüksek gelirli şehirlerin iş olanakları makro ekonomik yönlü, pazar yerlerindeki rekabet ise mikro-ekonomik olarak örnek gösterilebilir. Türkiye’de nodal bölgelere örnek merkezi İstanbul olarak ve Doğu Marmara alt bölgesi nodal bölgelere örnek gösterilebilir (Taneri, 1986).

2.1.3.3. Plan (Programlama) bölgeleri

Planlama bölgeleri, bir sosyo-ekonomik hedefe belirli bir sürede erişmek için kullanılan yöntem ve coğrafi araçların kullanıldığı bölgelerdir. Bu bölgeler aynı özellikler ile bağlı birbirine yakın mekânların bütününe ifade eder. Dinler (2005)’e göre bölgeye hâkim ya da bölge dışından etki eden bir güç tarafından, belli bir ekonomik amaca ulaşmak için, bölgesel kalkınma politikalarının uygulandığı alanlar olarak ifade edilir.

Bölge tanımlamalarında planlama amacı ile yapılmak istenilen hedeflere göre bölge sınırları belirlenmektedir. Planlama yapılması gereken bölgelerin amacı mevcut ilişkileri değiştirmektir. Bölge, planlamada ilgili konunun ölçeğine göre ve müdahale edilebilecek büyüklüğe göre sınıflandırılabilir (Tekeli, 1972). Ülkesel kapsamda yapılan plan bölge tanımlamasının temel amacı ulusal kalkınmayı mekânsal olarak ele alarak bölgelerin ulusal kalkınmadan her bölge

için eşit şekilde planlanması amaçlanmaktadır. En iyi plan bölge örneği olarak Fransa verilebilir. Belirlenen hedefe ulaşmak için proje bulguları elde etmek ve bölgeleri homojen olması ya da birbirinden ayırmak için bölgenin nüfus, işgücü, sanayi ve diğer sektörler açısından dökümünü ortaya çıkarmaktadır (Taneri, 1986).

Bu bölgelerin sınırları sosyal, coğrafi veya siyasi ölçütlere göre farklı gruplar yapılabilir. Fakat bu sınırların yönetsel sınırlarla aynı olması hizmetlerin planlama içinde kullanımı kolaylaşmış olacaktır. Bir bölgelerin sınırlarının belirlenmesinde, istenilen amaçlar büyük derecede önem taşımaktadır. Türkiye’de bölge sınırları kalkınma planlarının yapılması için belirlenmiştir (Kılıç ve Mutluer, 2004).

2.1.4. İdari açıdan bölge

İdari açıdan bölgeler, yönetim bölgeleri olarak da tanımlanmaktadır. Belirli siyasi kriterlere göre yönetim alanları oluşturulmaktadır. Ülkemizde yerel yönetimler olarak il özel idaresi, belediye ve köy(muhtarlık) bulunmaktadır (Uygun, 2015). Belediye ve köyler belirli bir sınır içinde görev almakta iken il özel idare, il sınırı içinde görev alanı tüm sınırı kapsamaktadır. Beşeri özelliklere bağlı olduğundan bölge sınırlarının değişebilme durumu vardır. Bölge içerisinde yönetim, karar alma süreçleri, yerel, bölgesel ve ulusal kalkınma planlarının ve her derecedeki birimlerin katılımı ve yasayla güvence alınmaktadır. İdari sınırlar bölge, il ilçe ve mahalle sınırları olarak belirlenmektedir.

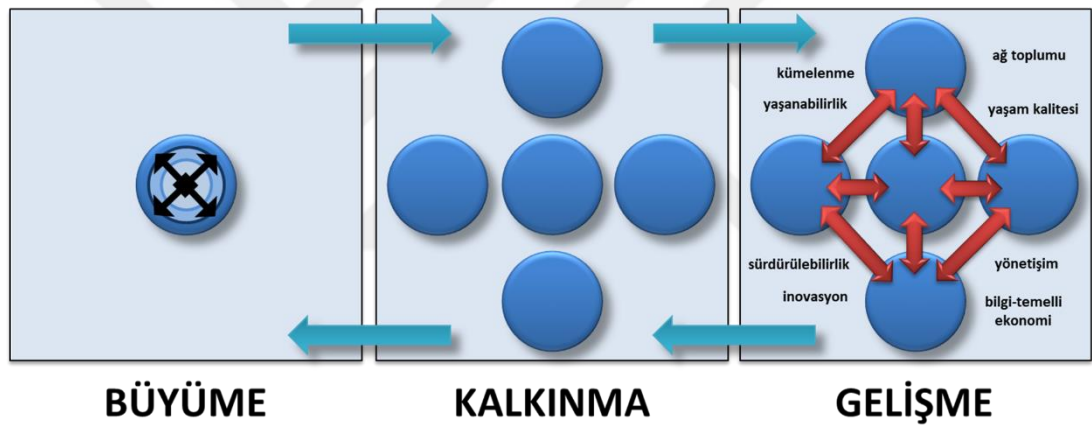
2.1.5. Sosyal açıdan bölge

Sosyal açıdan bölge, bazı belirleyici özellikleri türdeş ve bütünlük taşıyan, bu özellikler ile çevresindeki diğer alanlardan ayırt edilen bir mekân olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanım ile belli bir sorunların seçilmesi, diğer özelliklerinin de ele alınmaması ile düşünsel bir ürün olarak belirlenmiştir. Bir bölge, bir veya birden fazla özellikleri ile tanımlanabilir ya da belirli bir alan içerisinde yaşayan insanların tamamına yönelik ortak özelliklerle de

belirlenmektedir. Bu amaçla kullanılan; kültürel veya etnik özellikler, topografya, sanayi ya da kentsel gelişme, iklim faktörleri, uluslararası siyasi ilişkiler gibi birçok özellik bulunmaktadır (Taştekin, 2018).

2.2. Bölgesel Planlama ve Gelişme İlişkisi

Bir ülkenin veya bir bölgenin kalkınması için yapılacak çalışmalar ile bunların uygulanabileceği şekilde plan için yatırım ihtiyaçları vardır. Bu çalışmaların uygulanabilmesi için planlama tekniği gerekmektedir. Bu yönden bölge planı, bölgenin dinamizmini ortaya çıkaracak stratejik bir yaklaşımla bölgede kaynakların kullanımı ile kalkınma bilincini yükselterek kalkınmayı hızlandırma amacı ile hareket eder (Tekeli, 1972).

Şekil 2.1. Bölgesel büyüme, kalkınma ve gelişme ilişkisi (Polat, 2019)

2.2.1. Bölgesel planlama

Bölgesel planlama, bölgede bulunan kaynakların gelecek için en elverişli kullanılması gerektiği yönünde kullanılan bir araçtır. Bölgenin gelecek için öngörüler, bugünkü durumu ve kaynakları bölgenin kalkınması için bölge planının temel odağıdır. Plan ekonomideki yapısal değişikliğin nitelik ve kapsamı ile birlikte hedeflere ulaşmak için gerekli politikalar ile birçok problemleri ele almaktadır. Planlama çok yönlü olarak ekonomik, sosyal ve fiziksel bakımdan ele alınarak ekonomik üretim kaynakları bölge için toplumun hayatını

kolaylaştırmak farklı grupların amaçlarını ortak karara bağlamak ve çevresinin belirlediği sınırları içinde ilişkilidir (Atalık, 1989).

Bölge planları, ülke geneli için mikro alanlar olarak bölge ve alt bölgeleri ile entegrasyon sağlanabilirse makro planlama denilebilir. Bölge ve alt bölge planlarını birbirleri ile bir bütün olarak uygulanabilmesi için makro politikaların etkileri, kalkınma senaryoları, plan yönetim sistemi, bölgesel farklılıkların değişimini oluşturan unsurlar ve bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri göz önünde tutulması gereklidir (M.G.K., 1993).

Planlama, geçmişini göz önünde tutarak, güncel verileri kullanarak geleceği öngörme çabası için bir araçtır. Atalık (1989)'a göre planlama; gelecekte meydana gelebilecek gelişmeleri denetleme ve rasyonel biçime getirme yolunda hazırlanan strateji ve politikalar bütünü olarak tanımlanabilir. Bölge ölçüsünde planlama çalışmaları ise yerel bilgilerin ulusal planlara aktarılmasını kolaylaştıran ve böylelikle ulusal kalkınma evrelerinin de yerel planlara yansıtılmasını sağlayan bir planlama türüdür.

Kent ve bölge planlama sınıfı etki alanındaki planlama olarak fiziksel planlama, tarım, sanayi, ticaret, konut hizmetleri ve benzeri gibi arazi kullanımlarının sağlanabilmesi amacıyla özel bir yer almaktadır. Planlama kavramını mekân bakımından ele alınırsa kentlerin hızla büyümeleri ile birlikte bölgesel planlama ihtiyacına en fazla katkı sağlayan faktörler günümüzde de trafik sıkışıklığı, şehir merkezinde ve merkez etrafında düşük nitelikte konut alanlarının artması işsizlik gibi şehirleşme problemlerini bölgesel araştırmalarla çözüme ulaşıldığı görülmektedir. Bütün bu problemlerin sebebi kent-kır ilişkisinin dengesizliğine bağlı olduğu görülmektedir. Kent planlama görevlerinin en başında ise bu ilişkide dengeyi sağlamak ve kalkınma araçlarını ihtiyaç ve olanaklara göre uygulamayı hedeflemektir. Planlama ve eylemlerin entegrasyonu bakımından planlamanın bölgesel ölçekte olması zorunlu hale gelmektedir. Planlama kavramını mekân bakımından ele alırsak geçen yüzyıldan beri kentlerin hızlı büyüme göstermeleri bölgesel ölçekteki planların ihtiyaçlarının belirlenmesinde büyük derecede katkı

sağlayan faktördür. Planlama ve eylemlerin entegrasyonu bakımından planlama ölçeğinin bölgesel olarak ele alınması gereklidir (Atalık, 1989).

Bu çerçevede bölge ulusal ve yöresel topluluk arasında bir entegre olarak ulusal bakımdan ve yöresel gelişme çalışmalarının dengeli bir şekilde bütünlemesini sağlayacaktır. Planlama çok yönlü olarak ekonomik sosyal ve fiziksel bakımdan ele alınır. Ekonomik üretim kaynakları bölge için sağlanan mal, bölge geliri, özel sektör ve kamu sektörü gibi ekonomik ögeler ile ilgilidir. Sosyal yönü bakımından toplumun hayatını kolaylaştırmak farklı grupların amaçlarını ortak karara bağlamak ve çevresinin belirlediği sınırları içinde ilişkilidir. Bölgelerin ekonomik açıdan farklı değerlere sahip olması bölgenin demografik yapısı, coğrafi özelliği, altyapısı, fiziki ve beşeri sermaye, verimlilik, uzmanlaşma ve yenilikçilik kapasitesi gibi birçok etken etkilemektedir (Atalık, 1989). Plan ekonomideki yapısal değişikliğin nitelik ve kapsamını belirler ve hedeflere ulaşabilmek amacıyla gerekli politikalar ile birçok problemleri ele almaktadır (M.G.K., 1993).

Bölge planlama çok farklı yapılarda bile olsa birbirleriyle ve diğer olgularla ilişkili olarak planlamada belirli bir yaklaşım biçimidir. Bu nedenle bölge plancısı, fiziki plancı ile kalkınma boyutunu, ekonomik plancı ile mekân boyutunu mekân-planlama-kalkınma ilişkisini en iyi şekilde kurmayı sağlamalıdır. Bölge olguların birbirleriyle ilişkileri bulunması dolayısıyla yeniden tamamlanırsa bölge planları olgular arası bağların yüksek olması veya yüksek olması istenilen organizasyonel bir bütün oluşturulacak mekânda yapılan planlamalardır. Sonuç olarak bölge planlama faaliyetlerin şehir üstü mekânda ve zaman içinde sınırlamasında sosyal hedeflerin açıklığa kavuşturulması ve formülü edilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bölge planlama tanımlaması sistem yaklaşımı ve mekân organizasyonu ilk yol gösterici özelliği ile bölge planlama teknikleri olarak tanımlanabilir (Tekeli, 1972).

Bölgesel planlamanın genel amacı; sisteme uygun, üretim hedefleri yürütebilecek şekilde düzenlenmiş, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasını sağlamaktır. Bir bölgenin kalkınması için bölge planı, politika ve stratejileri ile yerel ve ulusal etkenler arasında bağ kurarak sürdürülebilirliği sağlamak ve kaynakların etkin

kullanımını sağlamasıdır. Atalık (1989)'a göre kentleşme sorunlarını bölgesel araştırmalarla dengeli kent-kır ilişkisi kurabilmek için istenilen planlama ve kalkınma araçlarını belirlemek bölge planlamanın en büyük görevidir.

Diğer planlama çalışmalarında olduğu gibi bölge planlamada da belirli bir süreç vardır. Bölgesel ölçekte sınırların belirlenmesi, bölge içerisindeki bilgilerin değerlendirilmesi, sentezler, alternatiflerin seçimi ve öneriler uygulamalar ve sonuçların izlenmesi gibi belli başlı aşamalarla belirlenir. Belirlenen bölge üzerinde fiziki ekonomik ve sosyal konularda birçok araştırmalar yapılabilir (Taneri, 1986).

Bölge planlamada en önemli problem bölgelerarası dengesizliklerdir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin bölgeleri arasında sosyo-ekonomik farklılıkların ve bu dengesizliği çözümlmek içinde bölge planları uygulanmaktadır. Gelişmiş bölgeler sanayileşme ve şehirleşme oranı yüksek düzeyde verimli toprakları olan kişi başına gelir oranı yüksek genel olarak ülke ortalamasının üzerinde bir seviyede olan bölgeleri kapsamaktadır. Gelişmemiş bölgeler ise daha çok tarıma dayanan ekonomi ile birlikte kişi başına düşen geliri düşük seviyede şehirleşme ve sanayileşme oranı az olan ve sosyal gelişme seviyesi düşük bölgelerdir (M.G.K., 1993).

Bölge planları plan çalışmalarında uyum sağlandığında merkez ve küçük yerleşmeler ile etkileşim halinde ise ulusal planlama uygulamaları da arasında uyum sağlanabilir. Ulusal kalkınma planları, bölge planlarına uygun makro düzeyde bölerek yapılan çalışmalar ile ulusal plan politikalarının bölgelere dağıtılmış planların uyum içinde olması için bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bir diğer yaklaşım olarak da bölge planlarının kendi içinde sektörler arası uyum sağlamış olması da bir ulusal kalkınma planının elde edilmesini sağlamaktadır (Erkal, 1990).

İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) tarafından OECD (2009)'a göre bölgesel planlama tanımı; istihdam ve refah düzeyini yükseltecek bölgedeki ekonomik faaliyetlerin hareketlenmesi ile birlikte bölgesel farklılıkların

azaltılması için yapılan çalışmalar olarak görülmektedir. OECD üye ülkelerinin bölgeleri, ekonomik değerleri bakımından OECD ülkelerinden daha fazla değişkenlik gösterdiği görülmektedir. OECD bölgeleri arasında ekonomik değerlerindeki farklılıklar gelir düzeyi, verimlilik, istihdam oranları, gelişme aşamaları ve kamu politikaları gibi etkenler ile bölgeler arasında büyük farklılık yaratmaktadır (Keskin ve Sungur, 2010).

2.2.2. Bölgesel büyüme

Bölgelerin birbirinden dengesiz gelişimi, kalkınma için engel oluşturmaktadır. Bu sorunların temelinde yapısal faktörlerin gerekli önlemleri almamasından kaynaklanmaktadır. Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılması için bölgesel kalkınma politikalarının, bölgenin genel ekonomi politikasından yola çıkılarak üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; bölgesel eşitlik, bölgesel istikrar ve bölgesel büyümedir (İldırar, 2004). Bölgesel büyüme, nüfus başına düşen alanda meydana gelen artış olarak tanımlanabilir ve kalkınmadan daha dar bir kavramdır.

2.2.3. Bölgesel kalkınma

Kalkınma, dönemin problemlerini çözen bir etken sadece sermaye veya yatırımlar ile değil, sosyal ve siyasal gelişmeleri de etkileyen çok yönlü bir kavramdır. Kalkınma politikası uygulamak için bir kalkınma planının yapılması gerekli görülmekte ve bunu uygun bir şekilde yürütülmesi amaçlanmaktadır. Kalkınma için yapılan çalışmalar ayrı ayrı değil ekonomik olarak da planlanarak yani birbiriyle entegre içinde olan çalışmalar ile olduğunda yararlı bulunmaktadır (M.G.K., 1993).

Kalkınmanın ulusal düzeyde makro ekonomik faaliyetleri, politikalar ve kurumlar olarak üç temel belirleyici faktörler bulunur. Her bölgenin farklı bir üretim kapasitesi, farklı öne çıkan sektörü, coğrafi karakteristikleri, kurumları, politikaları ve ekonomik değerleri olduğundan dolayı bölgeler, ekonomik gelişme ve küresel rekabetçiliğe neden olmaya başlamıştır. Böylelikle küreselleşme döneminde bölgelere verilen önem daha da artmaktadır. Sanayileşme döneminde

ise ekonomik değerleri artmakta olan ülkeler, çoğu zaman üretim kapasitesi ile bunların doğal kaynaklar üzerindeki etkisini ve yatırım kararlarını piyasa belirlemekteydi. Fakat lkeler arasında artış gösteren farklılığın yarattığı sosyo-ekonomik sorunlar, ülke düzeyindeki üretim faktörlerini istenilen seviyeye getiremediği görülmüştür (Dinler, 2012).

Bir ülkede bölgesel kalkınma ihtiyaç olup olmadığı bölgelerarası gelişmişlik farkından anlaşılmaktadır. Ülkenin tümü için makro düzeyde kalkınma planı hazırlanır. Geri kalmış bölgeler için bu planlama ile bağlantılı olarak mikro düzeyde planlar hazırlanır. Böylece ülkenin dengeli kalkınması amacıyla geri kalmış bölgelerin gelişme farklarının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Diğer bir yol ile de geri kalmış bölgelerin coğrafi ekonomik ve sosyal faktörleri birden fazla alt bölgeler oluşturabilecek şekilde bölge için planlamanın makro düzeyde olması hedeflenir. Planlama faktörlerinin daha gerçekçi değerlendirilmesi ve koordinasyonunun kolay sağlanabilmesi kalkınma ve değerlerinin daha net etki sağlayabileceği söylenebilir. Bununla birlikte planlama verilerinin elde edilmesi ve alt bölge planlamaları ile uyum sağlamada zorlanmaktadır. Bölge ve alt bölge sınırlarının belirlenmesinde de homojen dengenin sağlanması ve ülkenin kalkınması ile güvenilir bir dengenin kurulmasında zorlanacağı öngörülmektedir (M.G. K., 1993).

Bölgesel kalkınma, belirlenen bölgelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesi ile kalkınmanın sağlanacağını öngörmektedir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için çeşitli araçlar kullanılarak bölgenin ilk olarak ekonomik potansiyelinin ortaya çıkarılması gereklidir. Bölgesel plnlama ise planlanacak bölgenin sosyal, ekonomik ve fiziki özelliklerine göre düzenlenmesi ve enerji kaynakları sanayi teşvikleri ve ulaşım, konut yatırımları gibi devlet desteklerinden yararlanır. Bölge plnlamasının bölgelerarası dengesizliklerin gidermek temel amacıdır (Arslan, 2005).

Bölge kalkınma ve ülke kalkınma entegrasyonu için ekonomik politikalar birbiri ile uyum halinde olmalıdır. Ana hedefleri ise ekonomik büyüme hızını sabit bir oranın altına düşmesini engellemektir. Bir lke bölgelerarası gelişmişlik farkının

giderilmesi için bölgesel kalkınmaya ihtiyaç duymaktadır. Bölgeler arasında sosyo-ekonomik refah seviyesi açısından gelişmişlik farkını giderebilmek için farklı görüşler ile planlama yapılmaktadır. Kalkınmada mekân boyutu bakımından bölgeler ekonomik analiz ile ele alınırken iki ayrım söz konusudur. Ekonomik yapı özelliklerine göre bölgeler ve bir diğeri ise ekonomik gelişme seviyelerine göre ele alınmasıdır (M.G.K., 1993). Kalkınma planların, bölgesel planlar ile aralarında nasıl bir ilişki kurulacağı konusunda ve kalkınma planlarının tüm bölgeler için mekâna nasıl yansımada belirsizlik bulunmaktadır (Dinler, 2008).

Bölgeler arasında denge sağlamak için geri kalmış veya az gelişim göstermiş bölgeleri kalkındırmak için bazı politikaları uygulamak gerekli görülür. Nüfus ve ekonomik ölçütlerin merkezlerde yığılmasından dolayı büyük kent olgusunun ve aşırı kentleşme kalkınma sürecinin başlamasına sebep olarak görülmüştür. Çok gelişmiş ve büyük kentler, kırsal alanlar ile az gelişim göstermiş bölgelerdeki genç nüfusu kendi bünyesine çekerek dengesizliği arttırdığı gözlenmektedir. Ekonomik ve toplumsal amaçlar doğrultusunda denge sağlama amacıyla yapılan bölgeselcilik ve particilik düşünceleri dengesizlikleri ortadan kaldırmak yerine artmasına yol açmıştır. Eşitsizlik ve dengesizlik büyüme sürecinde normal olarak kabul edilse de dengesizliklere karşısında W. Isard ve T. Reiner'in de belirttikleri gibi *"tam olarak bir denge sağlamak"* mümkün değildir (M.G.K., 1993).

2.2.4. Bölgesel gelişim

Bölgesel gelişim teorileri 1960'lı yıllarda kalkınma teorilerinin ekonomik büyüme ve mekân ekonomisi uyumu ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Erkan (1987)'a göre *"Mekân ekonomisi ile mekânsal boyut kazanan ekonomi, kalkınma ekonomisi ile de zaman boyutu kazanacaktır"* demiştir. Bölgesel gelişim teorilerinin ortaya çıkma nedeni kalkınma kavramı bir süreç içerisinde soyut bir kavramdır. Mekân ile ilişki sağladığında somut hale gelmesi teoriler ile öngörülür (Kılıç ve Mutluer, 2004).

Bölgesel gelişim yapısal özellikleri doğrultusunda çağdaş uygarlık ve teknoloji hareketlenmelerinin bireysel olarak becerilerin değişmesini sağlamaktadır. Gelişme sistematik sosyal bilimlerle ilgili bir kavramdır. Bölgesel gelişim toplumsal boyutta yapının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimlerinin entegre edilerek gelişim çalışmalarına denir. Kalkınma ise daha geniş bir anlamda olup hem büyümeyi ve hem de gelişmeyi kapsamaktadır (M.G.K., 1993).

3. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI

1929 yılında yaşanan ekonomik krizin yol açtığı sorunlardan başlayarak bölgesel gelişme politikaları dengesizlikleri gidermek ve yoksulluğu azaltmak için ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgesel gelişim politikalarının anlaşılmasını ve gelişmesini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan toplumsal sorunlar ve bölgelerin arasında dengesizlik yaratmıştır. Bölgesel gelişim politikaları ekonomik olarak geride kalmış bölgeler ile ekonomik seviyesi yüksek bölgeler arasındaki farkları gidermek için uygulanmaktadır (M.G.K., 1993).

Küreselleşme ile bölgesel gelişim ve bölgesel politika kavramlarında değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme ve yerelleştirme süreçleri ile birlikte bölgelerin önemi sürekli olarak artış göstermiş ve böylelikle bölgesel gelişim yeniden ele alınmış ve yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır (Dulupçu vd., 2010).

Bölgesel politikaların şekillenmesinde, küreselleşme, ekonomik bunalımlar ve ekonomi alanındaki politikalar en önemli unsurlardır. Diğer farklı bütün ekonomi alanındaki gelişmelerde olduğu gibi küreselleşme, bölgesel politikaları da etkilenmesinde rol oynamıştır. Bölge kavramı, ulus-devlet bütünlüğünün yanı sıra yeni bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Günaydın, 2013). Bölgesel gelişim politikaları, kırsal alandaki yaşam kalitesini arttırarak göçü engellemek ve bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak temel amacıdır. Böylelikle bölgesel kalkınma ile ulusal düzeyde refahın ülke dengeli bir şekilde artması sağlanmaktadır (Sevinç, 2011).

3.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Uygulanan Politikalar

Türkiye de diğer bütün ülkelerde olduğu gibi geçmiş dönemlerden itibaren bölgelerarası gelişmişlik farklılıkların giderilmesini amaçlayarak bölgesel kalkınma politikaları uygulama çabası içine girmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Tekeli (1972)’ye göre mekân organizasyonu için önemli kararlar verilmiştir. 1923 yılında Ankara’nın başkent olması ile şehir planlama gayretlerine yani imar planları faaliyetleri başlayarak 1931 yılına kadar 11 imar

planı onaylanmıştır. İzmir'in yanan kısmı için ve Ankara'nın modern bir şehir olarak gelişmesi için planlar yapılmıştır. Bu çalışmalar şehir planlama düzeyindedir. Ülkesel ve bölgesel düzeyde bir planlama çalışması yoktur. 1923 ve 1930 yıllarının arasındaki dönemde dünyada da örnek olarak gösterilebilecek planlama çalışmaları bulunmamaktadır.

Bölgesel gelişim ve kalkınma çalışmaları için bölgesel politikalar ortaya çıkmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından bazı temel politikalar geliştirilmiştir. Temel politikaları; geri kalmış bölgelere kamu kaynaklarından düşen payın arttırılması, devletin bu bölgelere sürekli yatırım sağlaması, bölgelerde gelişme odakları seçilerek yatırımın yoğunlaştırılması gibi politikalara yer verilmiştir (M.G. K., 1993).

Türkiye bölgesel politikalar ekonomi, siyasi ve idari kararları merkezi idare tarafından alınmakta ve uygulanmaktadır. Kurtuluş savaşından dolayı ülkede gerileme yaşanmaktaydı ve Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte gelişmişlik farkı artış göstermekte ve ulusal kalkınma yatırımları bu dönemde yaygın görülmektedir. Ancak bu yatırımlar daha çok belirli merkezlerde İstanbul ve Marmara Bölgesi gibi ve daha az Ege ve İç Anadolu'da yoğunluk göstermiştir (DPT, 2000a).

Ulusal planlama kavramına geçmeden önce ülkemizde plan bölge uygulaması başlamış ve ülkenin tümü yerine gelişme sorunu olan bölgeler plan bölge olarak belirlenmektedir. Bu bölgelere ülkemizde bölgesel planlama yapılmaktadır. Gelişmekte olan bölgelerde kentleşmenin sonucunda zorunlu olarak sanayileşme olmuştur. Sanayi eylemleri kentleşmeyi harekete geçirmektedir. Böylelikle bölge planlaması ekonomik gelişme ve refah sağlamak için uygulanması gerektiği görülmüştür (M.G.K., 1993).

Türkiye'de planlama bir önceki dönemin problemlerini çözebilmek için sınırlı çözümler ile ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan toplumun planlama önerilerinin iç ve dış etkenlerin çıkar çatışması dolayısıyla etki altında kalmaktadır. Ancak bu sınırlamaların yapısal değişimleri sonucunda sistemde değişiklikler doğmaktadır.

Türkiye’de fiziki planlama çalışmaları böyle başlamıştır. İlk sistemli fiziki planlama çalışması Nafia Nezareti 1880 yılında hazırlanan çok yönlü bir altyapı programlanması olarak bir kalkınma programıdır. Programın içeriğinde karayolu, demiryolu, liman, iskele, sulama, akarsular, ulaşımın elverişli hale getirilmesi ve altyapı yapmanın kalkınmayı teşvik edeceği gibi konular ele alınmıştır. Planda altyapı yatırımlarını Anadolu’ya ağırlık verilmesi ve üretimde özel kesim tarafından gerçekleştirileceği açık olarak belirtilmekte ve bir çeşit fayda-maliyet analizine benzemekle birlikte 1982 yılında yürürlüğe girmiştir (Tekeli,1972).

Türkiye, coğrafi, arazi ve iklim özellikleri gibi etkenler ile gerileyen ekonomisi, bölgesel dengesizlik gibi birçok etken bölgesel problemleri arttırmaktadır. Bölgesel problemlerin temelinde kırsal ve kentsel alanlar ile batı ve doğu coğrafi alan ayrımları ile olmaktadır (M.G.K., 1993).

1990’lı yıllarda, küresel gelişmelere adaptasyon için Avrupa ülkelerinde yeni politikalar oluşmaya başlamıştır ancak Türkiye böyle çalışmalara girmemiştir. Türkiye için yeni bölgesel politikalara yönelmek AB üyelik sürecine girmesiyle yeni bölgesel politikalara geçiş süreci 2000’li yıllarda başlamıştır (Bilen, 2006). Çözüm odaklı bazı politikalar hazırlansa bile bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları devam etmiştir.

Bölgesel politikalardan sorumlu olarak DPT kurulması ve Bölgesel Politika ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü’nün bünyesinde bulunması ile bölgesel politikaların uygulanması için görevlendirilecek kamu ve yerel birimler arası ilişkileri sağlayan bakanların belirlenmesi sağlanmıştır. Cumhuriyetin İlanı ile başlayan bu çalışmalar iki dönem altında incelenmektedir (M.G.K., 1993).

3.1.1. Plansız dönem

1923 de Cumhuriyetin kuruluşu ile oluşan ilk dönem 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın başlatılmasına kadar olan süre içerisinde kapsamaktadır. Bu dönemde içerisinde ilk olarak 1957’de Köyceğiz-Dalaman projesi ve daha

sonra Zonguldak ve İstanbul için bölgesel kalkınma planları adı altında daha çok fiziksel yerleşim planlarıdır (Dulupçu, 2010).

3.1.1.1 Devletçilik dönemi

1923-1950 yıllarını kapsayan dönem Devletçilik olarak adlandırılan ve İmar ve İskân Bakanlığı kurulmadan önceki çalışmaları içermektedir. Bu dönemde bölgesel politikaların temel amacı ulusal düzeyde ekonomi gelişimi, nüfusun ülkeye dağıtılması, sanayi tesislerinin İstanbul ve Marmara Bölgesi dışında, Orta Anadolu ve Ege’de kurulması ülke içinde ulaşım kolaylığı amacıyla demiryolunun geliştirilmesidir (Eraydın, 2001). Böylelikle ülkenin farklı alanlarında geri kalmış bölgelerse devlet kamu yatırımları özellikle de doğu bölgelerinde yapılması istemiş fakat tam anlamıyla başarılı olamamıştır (DPT, 2000a).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı; 1929 iktisadi krizinin bütün dünya ve Türkiye’ye olan etkileri devam ederken 1934’de yürürlüğe giren Sovyet Rusya’da ilk 5 yıllık planı uygulamaya başladığı görülmektedir. Plan ekonominin tümünü kapsayan çok yönlü bir plan olmamasına rağmen dokuma, kâğıt, porselen, kimya gibi sektörlerde 16 tane fabrika açılması planlanan bir ekonomik plandı. Ayrıca tanımı geliştirmeye ve demiryolu malı kullanımının artmasına hedeflediği görülen planda yer seçim belirtileri ile birlikte Cumhuriyet Dönemi mekân organizasyonuna uyulduğu görülmektedir. Plan 1930 yılında tahmin edilen süreden önce gerçekleştirilmiştir (Tekeli, 1972). Bu dönemde geri kalmış ve gelişmiş bölge ayrımı yapılamazdı ülkenin hemen hemen tümü geri kalmış yöre olarak nitelenebilirdi. Bu sorunların çözümü için kent ve kasabaların İstanbul ve Ankara’ya ulaşım bağlantıları kurulmaya çalışılmıştır (M.G. K, 1993).

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı; İlk sanayi planında kurulan maden enstitüsünün yanı sıra 3 yıllık bir maden programı hazırlanmıştır. 1936 yılında İkinci beş yıllık planı hazırlanması için bir komite kuruluyor ve madencilik, kömür, bölgedeki elektrik santralleri, ev yakıtları, ticaret, toprak, eşya, sanayi, kimya endüstrisi deniz ulaşımı gibi birçok sektörler üzerinde durulmuştur ve 100’e yakın fabrika önerilmiştir. İlk plana göre daha çok yönlü projeler olmasıyla teknik özelliği

bakımından da ön plana çıkmıştır. Diğer planda görülen İç Anadolu oluşan yayılma bu planda ise kurulacak olan fabrikalarının Doğu Anadolu'da yer seçilmesi ile doğuya kaydırılmıştır. Planda açık olarak ağır sanayi yatırım malları ile altyapı yatırımlarına enerji tesisleri ve liman gibi birçok alana önem verilmektedir. Bu planda ilk olarak bir sosyal yatırım olarak ilk konut yatırımına yer verilmesi ile Ankara'da memurlar için iki konut mahallesinin kurulduğu görülmektedir. Fakat 1939 yılında 2. Dünya Savaşı başlaması ile planların hiç biri uygulanamamıştır (Tekeli, 1972).

Savaş sonrası ekonomik düşünceler sonucu sanayileşme sürecinde planlama çalışmaları başlamıştır. Planda madencilik, sanayi, ulaştırma, tarım ve hatta bölge planlamasına bile ilk olarak değinilmiş denilebilir. Plan enerji tabanlı endüstrilere göre bölgeye ayırmıştır. Bölge planlama kavramı da böylelikle şehir planlama yolu ile Türkiye'ye girmiştir (Tekeli,1972). İkinci Dünya Savaşının yarattığı olumsuz etkiler sonucu Türkiye'de yeni sosyo-ekonomik ve mekânsal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte tarımsal üretim azalmış ve makineleşme ön plana çıkmasıyla köyden kente göç artmaya başlamıştır (Eraydın, 2001).

3.1.1.2. Liberal dönem

1950-1960 yılları arasındaki bu dönemde geri kalmış yörelerin kalkındırılması, bölgesel ve ulusal düzeyde planlama alanında daha önce Türkiye'nin deneyimi olmasına karşılık herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu dönemde önerilen politikalarda her ilde bir fabrika kurulması ve hiçbir hesabı ve yer seçimi yapılmaksızın birçok işletme ekonomiye katkı sağlayamamıştır (Dinler, 2010).

1958 yılında kurulan ve 7116 sayılı kuruluş kanunu içinde bölge planlamasının yapılmasını kanuni bir görev olarak ele alıp yürürlüğe girmiştir. Kanunun bölge planlamasından bahsedildiği Resmi Gazete (1958)'de yer alan 2. madde: “ *Yurdun bölge plânları için alâkalı vekâletlerle müşterek etütler yapmak ve bu etütlere göre icabetten kanuni ve idari tedbirleri müştereken almak* “ maddesi yer almaktadır.

Planlama ve İmar Genel Müdürlüğünün görevlerini sayan Resmi Gazete (1958) 9. madde; *“Yurdun tabîî, iktisadi, sivil müdafaa, turistik ve diğer şartlarına göre imar bölgelerini tespit etmek; Bu bölgelerin inkişaflarını nazarı itibara alarak imar plânlarını yapmak; Böylece hazırlanacak bölge imar plânlarının tatbikatı için gerekli tedbirleri almak. Bu hususları temin etmek üzere Vekiller Heyeti kararı ile alâkalı vekâletlerin mümessillerinden mürekkep bir heyet kurulur,*

-Bölge plânı yapılmış olan yerlerde şehir, kasaba ve köy imar plânları ile tadillerini alâkalı idarelerin mütalâaları alınarak bölge imar plânına uygun olmak üzere yapmak veya yaptırmak, aynen veya tashihin tasdik eylemek;

- Her türlü plânlamanın yapılmasını temin için lüzumlu araştırma, yerden ve havadan harita ve saire işleri yapılması için malzeme ve vesaik hazırlamak veya hazırlanmış planları tetkik ve tasdik etmek;

- Bölge, şehir, kasaba ve köy plânlarının programları dâhilinde süratle tahakkukunu temin için alâkalı idarelerin talebi ile bunların tatbikatını yapmak, yaptırmak, teşvik ve murakabe etmek, plân tatbikatı yapacaklara gerekli yardımcı yapmak;

- İmar ile ilgili faaliyetlerde bulunan diğer vekâlet veya müesseselerle daireler arasında imar plânları ve programlarının ihzar ve tatbikatında irtibat ve koordinasyon sağlamak;

- Şehir ve kasabalarda imar ile ilgili içme suyu, lâğım tesisleri, yol, elektrik ve saire gibi amme hizmetlerine müteallik işlerin alâkalı idarelerin talebi üzerine projelerini yapmak, yaptırmak ve bunların salâhiyetli mercilerce tasdikini veya tekemmülünü sağlamak ve bu projelere göre tatbikata geçilmesini temin etmek veya bu hususlarda gerekli yardımlarda bulunmak “ maddesi yer almaktadır (Resmi Gazete, 1958).

Bu dönemde ülkenin yol, enerji, baraj gibi alt yapı çalışmaları için yatırımların yapılmasına devlet önem ve öncelik vermiştir. Kamu yatırımları ise büyük yerleşim yerlerinin çoğunun dışına yapılmış, özel sektör yatırımları ise İstanbul

ilinde, Marmara ve Ege bölgelerinde yoğun olarak görülmektedir (M.G.K., 1993). Bölge imar planı yapmak amacıyla kanuna giren bölge planlama o zamanlardaki yönetici ve teknisyenlerin ikna kabiliyetine bağlı olduğundan daha çok fiziki planlama olarak uygulanmıştır (Tekeli,1972).

Liberalleşme dönemi içerisinde halkın yaşam kalitesi ve üretim düzeyleri beklentileri karşılayamama ve teşviklerin olmaması konu olmadığı için, istenilen gelişmeler sağlanamamıştır. Liberalleşme ile DPT'nin planlama ve bölgesel politikalarındaki rolünün değişmesi ile bölgeler arasındaki dengesizlik devam edilmesini sağlayarak bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha aktif olmasına sebep olmuştur. Bu süreçte ekonomik istikrarın sağlanması için makro ekonomi ile ekonomik büyüme ilişkisi ön planda tutulması kalınma politikalarının mikro ve mezo düzey açısından geri planda kalmasına yol açmıştır (Keskin ve Sungur, 2010).

3.1.2. Planlı dönem

Türkiye’de 1923-1960 yılları devletçi ve liberal dönemde uygulanan politikalarda bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik çalışmalar bulunmamaktadır. Böylece planlı dönemde Türkiye’deki bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik ekonomide bölgeselleşme süreci rekabetçilik ve üstünlük yapıları gelişmesi gerekirken, daha çok ulus üstü kavramı kapsamında gelişim gösterdiği görülmektedir. Türkiye’de bölgesel düzeydeki politikaları, yalnızca toplumsal ve ekonomik gelişmeyi amaçlamakta ve Avrupa ülkelerini örnek alarak ve bölgesel gelişme paradigmalarının yarattığı değişimlerden de etkilenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkelerin deneyimlerini daha geç olsa da uygulamaya çalışmaktadır. Bölgesel kalkınma anlayışından doğan değişimler ve AB’ye uyum süreci, Türkiye’de uygulanacak bölgesel planlara da önemli değişimler olmasına sebep olmuştur (Keskin ve Sungur, 2010).

1960 yıllarında ilk kez ekonomik boyut dışında sosyal ve politik yapılar içeren bölgesel politikalar gündeme gelmiştir. Planlı dönem ile başlayan ulusal kalkınma

planlarında yatırımlar için esas ilke bölgesel kalkınma olmuştur. Ancak ulusal planlarda probleme dayalı strateji belirleme, politika saptama, uygulamaları izleme, sonuçları değerlendirme gibi planlama için gerekli aşamalar uygulanamadığı için planlamanın alt unsuru bile olamamıştır. Türkiye’de uzun dönem ekonomik büyüme ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için istenilen çalışmalara ulaşamamıştır (Elmas, 2008).

Tarihsel gelişimi bakımından Türkiye’de bölgesel politikalar üç dönemde incelersek ilk dönem Cumhuriyet’in kuruluşundan 1963 yılına kadardır. İkinci dönem 1963 ile 1999 Helsinki Zirvesi’ne yılları arasındaki bu dönemde planlı dönem ile bölge planlama anlayışı önem kazanmıştır. Bölgesel planlarda ise sadece sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm odaklı planlar uygulanmıştır. 1999 yılından günümüze kadar üçüncü dönem olarak ele alırsak bu süreçte bölgesel politikalar AB bölgesel politikaları ile uyum sağlamak amaçlı çalışmalar yapılmaktadır (Keskin ve Sungur, 2010).

1970 yıllarında İmar ve İskân Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bölge ayrımını bölgesel kalkınma çalışmaları olarak ele almıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın (1963–1968) uygulanmasının ardından, bölgelerarası gelişmişlik farkının saptanması için yapılmıştır. Türkiye bu çalışmalar sonucunda, sekiz ana bölgeye ve bunların dört tanesi de kendi arasında on beş alt bölgeye ayrılmış daha sonra bu bölgeler toplam on dokuz bölge oluşmuştur (Güler, 2010). Bu dönemde uygulanan bölgesel politikaların alt yapısını plansız dönemdeki uygulamalar oluşturmaktadır. Planlama konuları ve hedefleri ile kalkınma planlarında ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.1.2.1. Bölgesel kalkınma planları

Devlet Planlama Teşkilatının 1961 yılında kurulması ile kalkınma plan çalışmaları son halini almadan önce çeşitli etaplardan geçerek düzenlenir. Plan dokümanı bu süre içerisinde DPT ve Bakanlıklar arasında bilgi akışı ile oluşmaktadır. Bu etaplardan ilki ekonominin genel halini tespit etmektir. İkinci etap makroekonomik model kurularak çeşitli sorunsalına göre model çözümü

yapılmasıdır. Üçüncü etap ise en uygun alternatifi seçilmesidir. Seçilen alternatif göre DPT tarafından plan stratejisi ve plan taslağı yapılır. Daha sonra dördüncü etap olarak sektörel hedefler belirlenir ve son etap olarak beşinci etap ise yıllık programların hazırlanmasıdır (M.G. K., 1993).

Planlı kalkınma dönemi ile 1963 yılında DPT yürürlüğü ile yapılan ilk beş yıllık bölgesel kalkınma planı ile günümüzde on birincisi Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) yönetimi ile hazırlanma sürecindedir. Her plan döneminde belirlenen hedeflerin ana başlıkları ve dönem stratejileri değişim göstererek ilkeler belirlenmiştir. Dönemin sorunlarına göre çözümler aranarak plan politikaları bulunmaktadır. Üçüncü kalkınma planı dönemi ile çalışmaları oluşturulan Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) ifadesiyle ile yapılacak olan çalışmalarla geri kalmış bölgelerin gelişimini sağlamak amaçlanmıştır. Yedinci plan dönemi ile birlikte ilk yeni bölgeselleşme süreci etkileri ve bölgesel ilkeler ile plan politikalarında ele alınmıştır. Ülkemizde günümüze kadar uygulanmış tüm kalkınma planları ve planlar kapsamında yapılan çalışmalar ve hedefler Çizelge 3.1’de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Kalkınma planlarının hedefleri ve yapılan çalışmalar (Dulupçu vd., 2010; DPT, 2008 ve SBB, 2013)

Plan	Kalkınma Planının Hedefleri ve Yapılan Çalışmalar
1. BYKP (1963-1967)	Bölgesel planlama ve kalkınma, bölgelerarası dengesizlikleri giderme, dengeli bölgesel gelişme, pilot projeler, mali teşvikler.
2. BYKP (1968-1972)	Bölgesel planlama, kamu yatırımları, bölgelerarası dengesizlikleri giderme, şehirleşme, dengeli bölgesel gelişme, mali teşvikler, bölge içi yerleşme planları.
3. BYKP (1973-1977)	Bölgesel planlama, bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ulusal düzeyde sınai kalkınma, KÖY, mali teşvikler, milli planlarla uyumlu politikalar, özel kalkınma planları kaldırılması.

Çizelge 3.1.Kalkınma planlarının hedefleri ve yapılan çalışmalar (Devam) (Keskin ve Sungur, 2010; DPT, 2008 ve SBB, 2013)

4. BYKP (1979-1983)	Bölgesel planlama, bölgesel projeler, bölgelerarası dengesizlikleri giderme, mekânsal örgütlenme, kalkınmada öncelikli yöreler, GAP ile ilgili ilk planlamalar, kamu ile özel kurumlar arası işbirliği sağlanması.
5. BYKP (1985-1989)	Bölgesel planlama, bölgelerarası dengesizlikleri giderme, bölgesel gelişme şemaları, kırsal kalkınma projeleri, KÖY projelerine öncü sektörler odaklanma, sektör ve il bazında farklı teşvik uygulamaları, GAP Master Planı.
6. BYKP (1990-1994)	Bölgesel planlamadan bölgesel gelişmeye geçiş, kalkınmada uluslararası gelişmeleri takip etme çabaları, AB bölgesel politikalarının örnek alınması, KÖY, OSB, bölge ve alt bölge olarak planlar yapılması.
7. BYKP (1996-2000)	Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, sürdürülebilir kalkınma, bölge kaynaklarını göz önüne alan bölgesel gelişme projeleri, KÖY, bölgesel projeler, GAP, DOKAP, DAP.
8. BYKP (2001-2005)	Yeni bölgesel gelişme araçlarının ilk belirtileri, ar-ge, yenilik, işbirliği, ortaklık, girişimcilik, kurumsallaşma, uzmanlaşma kavramlarına vurgu, yeni sanayi odakları, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, BELDES, KÖYDES.
9. KP (2007-2013)	Yerel dinamiklere ve içsel potansiyellere dayalı gelişme, yenilikçi, rekabetçi, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin desteklenmesi, Kalkınma ajansları, cazibe merkezleri, girişim sermayesi, Kümelenmeler, Üniversite-Sanayi işbirliği.
10. KP (2014-2018)	Ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde yüksek refah seviyesine ulaştırma, yenilikçi üretim, istikrarlı yüksek büyüme, nitelikli insan, güçlü toplum, kalkınma için uluslararası işbirliği, yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir çevre.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan Dönemi; 1963-1967 yılları arasında uygulamaya koyulmuştur. Planda, bölge planlamasının ve bölgesel kalkınmanın bölgelerarası dengesizlikleri gidermeyi amaçlaması, aşırı şehirleşme ve kamu hizmetlerinin düzenlenmesi, potansiyel kaynakların verimli kullanılmasının sağlayacağı belirlenmiştir (DPT, 1963).

Birinci kalkınma planı, mevcut düzeni değiştirerek yeni bir düzenini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin kalkınmasını sağlayacak her alanda istihdam sağlanması, hedeflerin sosyal adalet gibi ilkelere uygun olarak gerçekleştirmesi hedeflenir. Bu hedefe ilk plan süreci ile bölge planlama ve kalkınma konularına oldukça geniş yer verilmiş ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi konularına da değinilmiştir (Keskin ve Sungur, 2010).

Plan bölgeler arasında ayırım yaparak üç grup halinde incelenmiştir. Bunlar; gelişmiş potansiyel gelişme bölgeleri ve geri kalmış bölgelerdir. Gelişmiş bölgelerin sorunlarını çözebilmek için yeni merkezler oluşturulmuştur. Potansiyel gelişme bölgelerinde ise bazı sektörlere öncelik yatırımlar verilerek gelişimi arttırılacaktır. Eşitlik ilkesi çerçevesinde kamu hizmetlerinin dağıtılmasıdır geri kalmış bölgelere öncelik verilmesi sağlanacaktır (Ersöz, 2009).

Planın genel hedefleri; nüfusu, mevcut potansiyel ve iktisadi çalışmalar ile işbirliği içinde bölge içi daha orantılı bir gelir düzeni sağlamak için yatırımların sağlanmasını ve coğrafi olarak bölgelerarası dengeli bir kalkınmayı sağlamaktır. Bölgelerin arasındaki farklılıkları gidermek ve geri kalmış bölgelerin kalkınma sürecini hızlandırmayı sağlamak temel hedefleri arasındadır. Bu plan dönemi ile birlikte bölge planlama kavramı dünyada ve Türkiye’de yeni ortaya çıkmış olduğundan öncelikle teorik olarak konunun geliştirilmesi ve bazı bölgelerde deneme çalışmalarına başlandığı ifade edilmiştir. Bu plan dönemi süresince geri kalmış bölge olarak görülen Doğu ve Güneydoğu Bölgesi ve Antalya ili bir potansiyel gelişme bölgesi olarak görülmektedir (DPT, 1963).

Bu plan döneminde en önemli olarak sağlık alanında hizmetlerin sosyalleştirilmesi ile özellikle kırsal bölgelerin sağlık hizmetlerinden yararlanması kolaylaşması ve işgücünün sağlık düzeyinin arttırılarak, işgücü kaybını azaltılması kırsal kalkınmaya katkı sağlanmak amaçlanmıştır (Günaydın, 2013). Geri kalmış bölgeler için devletin sosyal yatırımları ile birlikte bölgesel sermayenin ve bu bölgelere diğer bölgelerden sermaye akışının sağlanması için önerilerin oluşturulması bu dönemde öngörülmüştür (DPT, 1963).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan Dönemi; 1968-1972 yılları arasında hazırlanan planda ilk plandan farklı olarak şehirleşme kavramına değinildiği görülmektedir. Bu dönem içerisinde, hızla artan şehir nüfusu ve bunun sonucunda oluşan sorunlar ele alınmış ve böylelikle dengeli büyüme konusuna ilk olarak değinilmiştir (DPT, 1968).

Bu plan, şehirleşme, bölgesel gelişme ve bölge içi yerleşim planlarının hazırlanması vurgulanmıştır. Bunun gibi çalışmaları sağlamak amacıyla DPT, yapılacaklar belirlenmesi için kurumları ve özel kuruluşları görevlendirilmek, milli plan derecesinde değerlendirmek ve uygulamaların bölge üzerindeki gelişmelerini incelenmesini sağlamaktadır (Ersöz, 2009). Bu planda, geri kalmış yöre olarak tanımlanan iller için yatırım indirimi çalışması başlatılmıştır. Çalışmalardan 1968 yılında 22 il yararlanırken bu sayı 1973 yılında 40 bulmuştur (M.G.K., 1993).

Planın hedefleri; dengeli gelişme, hizmet yatırımları, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek temel olarak görülmektedir. Hizmet yatırımları dengeli olarak gelişmeyi sağlamak için yeterli seviyede hizmetlerden yararlanma fırsatı olmayan bölgelere verilerek böylelikle bölgelerarası dengeli dağılım sağlanması hedeflemektedir. Yatırımlar büyüme potansiyeli yüksek bölgelerde şehirleşme merkezlerinde öncelik verilerek kendi kendine gelişme gücü sağlayan ve bu sayede çevresini etkileyen gelişme noktaları sağlamış olmaktadır. İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgeler için de kamu yatırımları birden fazla kuruluşlar için kullanılmaktadır. Tarım alanında modernleşme, sanayileşme ve şehirleşme, gelişme kavramının birbirinden ayrı ele alınamaz üç etkenidir (DPT, 1968).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1973-1977 yılları arasındaki dönemde önceki planlara göre bölge planlamasının ve geri kalmış bölgeler sorunu üzerinde fazla durulmamıştır. Plan, ikinci planın son programındaki görüşleri geliştirecek ve dengeli kalkınma ilkesini uygulamayı amaçlayarak milli bütünlük içerisinde iktisadi ve sosyal gelişmeler sağlanacağı belirtilmiştir (M.G. K, 1993).

Bu plan döneminde ilk kez Devlet Planlama Merkez Teşkilatı bölgeler ile ilgili çalışmalar için örgütleme çalışmaları yapılmış ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) uygulaması ayrıntılı olarak ele alınması ile dönüm noktası olmuştur. Planda KÖY uygulamasının uzun süreli kalkınma sağlanması için verilen öneriler yörelere gelişme potansiyeli olan mevcut kaynakları belirlenip gelişmişlik seviyeleri ile sosyo-ekonomik sonuçlarına göre sıralama yapılacak ve buna göre bu yörelere yıllık programlar hazırlanmıştır. Milli plan, Kalkınmada Öncelikli Yörelere sorunların çözümüne yeterli olmadığı durumlarda, ek politikalar yıllık programlarla hazırlanmıştır (DPT, 1973).

İlk iki planın yanı sıra bölgesel kalkınma altında Kalkınmada Öncelikli Yörelere çerçevesinde bazı iller ile oluşturulan bölgelerin kalkındırılması amaçlanarak sanayinin yurda yayılması gerek görülmüştür (DPT, 2000b). Planda KÖY 'de kalkınma sürecinin tüm yurt üzerinde çalışmalar yapmayı amaçlanmış fakat bazı yörelere bütünlük ilkesine uymayan uygulamalara neden olacağından son verilmesi ve yerine yurt düzeyinde dengeli kalkınma çerçevesinde bir yöresel kalkınma çalışması yapılmıştır (Ersöz, 2009).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1979-1983 yıllarını kapsayan planda, yerleşme merkezleri ile ekonomik gelişmenin sağlanması mekân boyutunun plan kararlarına girmesini hizmetlerin Sanayinin altyapısının ülke düzeyinde geliştirilmesine özendirme yöntemi ile geri kalmış yörelere mevcut kaynaklarının bölge kalkınmasında değerlendirilmesi amaçlamıştır (M.G.K., 1993).

Bu planda Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikasına devam edilmiş ve ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için çok kapsamlı bir gelişme projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) uygulamaya koyulacağı belirtilmiştir. Planda farklı olarak da, mekânsal örgütlenmelerin oluşturulması amaçlanmış ve bölgelerarası dengesizlikleri gidermek için özendirme politikalarına başvurulmaktadır (DPT, 1979).

Bölgesel gelişme politikaları adı altında bu dönemde bölgesel gelişme ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler kavramlarına verilen önem ile büyük yatırımlar bu planda önerilmiştir. Bölgesel gelişme için önerilen ilke ve politikalar; ülkede bazı bölgelerin geri kalması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar giderilmesi, planlama dalında alınan kararların mekan ile bütünleşmesi, altyapı, hizmetler ve sanayinin yer seçimi yapılması ve mahalli düzeyde yatırımların sağlanması için mekan bazında değerlendirilmektedir (M.G.K., 1993). Böylelikle kamu ve özel sektör işbirliğinde özel sektörde faaliyet gösterenlerin geri kalmış bölgelerin mevcut kaynaklarını ve yatırım olanaklarını kullanması ile bölge kalkınmasında önemli görev alması öngörülmüştür (DPT, 1979).

Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasına ilişkin ilke ve politikalar; geri kalmış bölgelerin hızla gelişimi için mevcut potansiyeller değerlendirilerek projeler hazırlanması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki tarım potansiyellerinin de en üst düzeyde yararlanılması, Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılığın gelişimi için projeler hazırlanması, geri kalmış yörelerdeki kalkınma çalışmalarının özendirilmesi ve desteklenmesi için Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) öncelik olarak Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bölge şubeleri açılması hedeflenmiştir (M.G.K., 1993).

Bu planda diğerlerinden farklılık göstererek Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan sorunların bölgesel gelişme çerçevesi içerisinde çözüm odaklı çalışmalar yapılması hedeflenmiştir (DPT, 2000b). Ayrıca yerleşim merkezlerinin kademelendirmeleri yapılmış, yedi kademe bölgesi oluşturulması ile bu kademeler arasındaki işbirliği belirlenmiştir (Akpınar vd., 2011).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1985-1990 yılları arasında uygulanan planda, bölge planlamasına ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasına verilen önem bu planda artmıştır. Bölge planlaması adı altında verilen ilke ve politikalar; ekonomik açıdan gelişen bölgeler ve belirli sektörler açısından potansiyel seviyesi yüksek olan bölgeler için DPT tarafından bölge planları yapılmıştır. İstanbul ve İzmir illerinin merkez olduğu bölgeler için alt bölgeler belirlenerek merkezlerde fazla yığılma önlenerek sanayi yaygınlaştırılması için teşvikler

sağlanmış, tarım potansiyelleri kullanımı için altyapının geliştirilmesi ve bölgesel gelişimin hızlanması için kırsal kalkınma projeleri ele alınmıştır. Yatırım konularının seçiminde girişimcilere yardım amaçlı Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak proje ofisleri kurulmuştur (M.G.K., 1993).

Planda, KÖY için yapılan çalışmalar ile ilgili temel ilkeler verilmiştir. Bu yörelerin diğer bölgeler ile arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılarak kalkındırılması temel hedef olarak öngörülmüştür. Bu yörelerde planlanacak olan sanayiler, önemli ölçüde, var olan ve görülen tüm kaynakların harekete geçirilmesiyle ve bu bölgelerin gelişmesinde güçlük sağlayacak tüm sektörlerde gelişimi sağlanması hedeflenmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, taşıma maliyetlerini azaltılarak mal üretilmeli, hayvancılığa dayalı ürünler üreten sektörlerle dayalı işletmelerin kurulmaları sağlanması gerektiği ve teşvik edilmesi özellikle Ortadoğu pazarına yönelik çalışmalar yapılması gerekliliği öngörülmüştür (DPT, 1985).

Bölge planlarının yapılacağı özel amaçlı bölgeler; ekonomik durumu, sektör bazında potansiyeli büyük ölçekli projeler esas alınarak idari sınırları bağlı olmadan tespit edilmiştir. Bu tespitinde gerekli olmadığı durumlarda DPT tarafından belirlenen Türkiye’de yerleşme merkezinin kademelenmesi çalışmasına belirlenen 16 bölge ayrımı belirlenmiştir (M.G.K., 1993).

Beşinci planda bölge kavramı idari sınırlarla net çizgisi olmadan ele alınmış ve bölgesel kalkınmanın geliştirilmesi hedeflenen bölgelerin potansiyellerinin ön plana çıkarılması yer almaktadır. Bu çerçevede çeşitli sektörleri kapsayan gelişme alanlarının tespiti ve bu alanların Bölgesel Gelişme Şemalarından gösterilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca şehirleşmede tarım bölgelerinin sanayi bölgesi olarak kullanımı yapılmaması yer almaktadır (DPT, 1985).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1990-1994 yılları için hazırlanan planda şehirleşme, metropoliten ve sanayileşme ile ilgili sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Yatırımları nüfus çekmek amacıyla değil mevcut nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılması planlanmıştır (Ersöz, 2009).

Diğer planların yanı sıra bu plan politikalarında Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarını örnek alınacağı yer almaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde öncelik verilerek, KÖY uygulamasının bu planda daha ayrıntılı çalışmalar yaparak bölge ve alt bölge kavramları ile planlar yapılacağına yer verilmiştir. Ayrıca Organize Sanayi Bölgeleri kurulma çalışmalarının da devam edileceği belirtilmiştir (DPT, 1990). Bu yörelerde fiziksel ve sosyal altyapı eksiklerinin giderilmesine yönelik yatırımlar ve sorunlarına çözüm geliştirmek üzere bölgedeki üniversitelere Araştırma Enstitüsü kurulması amaçlanmıştır (M.G.K., 1993).

Planda, bölge planlama kavramından farklı olarak bölgesel gelişme kavramının yer almıştır. Planda bölgesel gelişme ilke ve politikaları; kalkınmanın bölgelerarasında denge kurulması, bölgesel çalışmaların temel ilke olarak refah seviyesinin arttırılması gerektiği hedeflenmektedir. Bölgeler arasında ve bölge içinde yaşanan göçleri kontrol edebilmek ve dengesizliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Bölgelerin gelişimi için yerleşim yerlerinin etki alanları, nüfus, karşılıklı hizmet ve coğrafi konumları ile belirlenecektir (M.G.K., 1993). Bu plan süreci içerisinde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) projesinin devamının sağlanabilmesi için gerekli olan desteğin sağlanması ve proje bölgesinin kültür, tarih, turizm ve tabiat varlıklarının korunabilmesi amacıyla gereken çalışmaların yapılması hedeflenmiştir (DPT, 1990).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1996-2000 yıllarında kalkınma planları ve KÖY çalışmalarının başarılı bir şekilde uygulanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin sorun olmaya devam ettiği gözlenmektedir. Diğer planlardan farklı olarak bölgesel gelişme, konut, fiziki planlama, kentleşme ve metropoller ile ilgili düzenlemeler bölgesel dengelerin sağlanması başlığı adı altında planda yer almaktadır. İlk kez sürdürülebilir kalkınma kavramına bu planda yer verilmiş ve ulusal düzeyde bütünlüğü sağlamak amacıyla, sürdürülebilir kalkınmanın, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmaya yardımcı olacağı öngörülmüştür (DPT, 1996).

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde fiziki planlar, bölgesel gelişim, çevresel etkenleri ve dengeleri korunması amaçlanmıştır. Bu plan politikalarında tarım ürünlerini bölge dışına işlenmemiş durumda göndermek yerine bölge içinde işlemek amacıyla tesisler kurulması ve kırsal sanayi önerilmesi ile bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve böylelikle bölgeye istihdam ile değer katmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda planda bölgelerin farklı kapasite ve sorunları olmasından dolayı sektörel tercihlerle mekânsal analizlerin beraber yürütüldüğü yeni bir planlama anlayışı ortaya çıkmıştır. (DPT, 1996). Planda metropoller ile ilgili düzenlemelerde; yaşanan göçü dengelemeye, kaçak yapılaşmaya ve gecekondulaşmayı önlemeye, konut ihtiyacını karşılamaya yönelik önlemler yer almıştır. İlk iki plan dönemlerinde yapılan fakat uygulanmayan bölgesel gelişme projelerinin yeniden ele alınmasına değinilmiştir (Dinler, 2008).

Planda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin bazı illerinde görülen terör olaylarından dolayı diğer bölgelerden geri kaldığı görülmekte, yatırımların ve mevcut tesislerin uygulamalarında güçlük çektiği görülmektedir. Ayrıca, pazarlama alanındaki güçlükleri, nitelikli işgücü ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerden dolayı girişimcilerin yatırımlarının azalmasına ve mevcut tesislerin kapasitelerinin deşmesi de bölgedeki diğer sorunlar arasında yer almaktadır (Gürer, 2014).

Plan döneminde çok kapsamlı bir bölgesel kalkınma projesi olarak görülen GAP uygulamalarına bu dönemde de devam edilmiş ve Zonguldak-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi de bu dönemde yürütülerek uygulanmaya geçilmesi amaçlanmıştır. Ülkenin tüm geri kalmış bölgeleri ile öncelikli olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için, mevcut ve gelişme potansiyelleri verimli kullanılması amacıyla bölgesel gelişme projeleri yer almıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için Onarım Projesi hazırlanması hedeflenmiştir. Böylelikle istihdam, konut ve hayvancılık sektörleri ile ilgili sorunlara nitelikteki projeler ile hızla çözüm bulunacaktır. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde tarımsal faaliyetlerin işlenebileceği kırsal sanayi kurulması ile yaşanan işsizlik sorununu çözüleceği öngörülmüştür. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı da (KOSGEB) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine öncelik vermek

üzere, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde de Girişimciliği Destekleme Projeleri uygulanacağına değinilmiştir (DPT, 1996).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 2001-2005 yıllarındaki planda bölgesel gelişme hedef ve politikaları ile Türkiye’de bölgesel gelişim alanında önemli adımlar atılmasına karşın, bölgelerarası farklılıkların devam ettiği görülmektedir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine bakıldığında Marmara bölgesinde bulunan illerin ortalamaları ülke genelinde en yüksek seviyede iken, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan illerin bu sıralamada en düşük düzeyde olduğu görülmektedir (Gürer, 2014)

Planda, gelişmişlik farklarının azaltılması için başvurulacak altyapı yatırımlarının nakit akışı, ödenek yetersizliği gibi nedenler vurgulanmaktadır. Bölgelerarası gelişme farklarının azaltılmasında büyük rol oynayan bölge planları ile uyum sağlayabilecek, il düzeyinde “İl Gelişme Planları” çalışmasının başlatılması hedeflenmektedir. Böylelikle ilgili tüm kurum ve kuruluşların katılımı ile il koordinasyon birimleri güçlendirileceği yer almıştır. Ayrıca yeni sanayi odaklarının oluşturulması için sektörel uzmanlaşmanın hızlandırılması, bunun içinde eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde AR-GE ve teknoloji desteğine, girişimciliğin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere ağırlık verilmesi öngörülmektedir (DPT, 2001).

Plan, dönemi içinde ulusal kaynakların, sosyal ve ekonomik yönden en yüksek derecede fayda sağlamak amacıyla gelişimini ve bölgelerarası farklılıkların en az seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, bölgesel politikaların uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, ekonomik ve sosyal açıdan gelişimin sağlanması, fırsat eşitliği, yaşam derecesinin yükseltilmesi, katılımcılık ve bölgeler arası fırsat eşitliği gibi ilkeleri benimsenmiştir (Karaarslan, 2008).

Güneydoğu Anadolu Projesi’ne ek olarak, önemli bir proje olarak ortaya çıkan Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve başka birçok bölgesel gelişme projelerinin de çalışmalarına yer verilmektedir. Yeni sanayi odakları ve sektörel uzmanlaşma

süreçleri oluşması, AR-GE ve teknoloji hizmetleri, girişimciliğin desteklenmesine, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, işbirlikleri kurulmasına ve kurumsallaşmanın ve uzmanlaşmanın gelişmesi için önem verilen politikaların uygulanması amaçlanmıştır. Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitesi uygulamaları ile birlikte, orta boy işletmelerin yaygın olarak faaliyet göstermesi için örnek Sanayi Siteleri kurulması için gerekli desteklerin sağlanacağı yer almaktadır. 2010 yılı sürecine kadar GAP'ın bitirilmesi için çalışmaların hızlandırılması amaçlanmıştır (DPT, 2001).

Dokuzuncu Kalkınma Planı; 2007-2013 dönemi sürecinde yeni bölgesel kalkınma araçlarına önem verdiği görülmektedir. Planda, AR-GE, yenilik, girişimcilik, kümelenmeler, yeni sanayi odakları, network, girişimler için sermaye ayrılması ve üniversite-sanayi işbirliği gibi pek çok araçtan bahsedilmektedir. Plan çerçevesinde bölgesel gelişim için uygulanacak politikalar ve amaçlar; bölgesel gelişme eksenindeki politikaların merkezi seviyede etkin rol oynaması, yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi ve içsel potansiyele dayalı gelişme sağlanması, kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması ve kurumsal kapasitelerin yerel kesimde artırılması yer almaktadır (DPT, 2007).

2003 yılında AB üyelik çalışmaları sırasında finansal yatırımlarına stratejiler üretebilmek amacıyla 2004-2006 dönemi için tüm bölgeleri kapsayan 'Ön Ulusal Kalkınma Planı' (Preliminary National Development Plan - PNDP) hazırlanmıştır (DPT, 2003). Bu plan Türkiye'nin planlamada ekonomik yapısı ve uluslararası rekabet gücünün yükseltilmesi için hedef belirleme anlamında bir dönüm noktası olmuştur. AB programlama dönemi için Dokuzuncu Kalkınma Planı da yedi yıllık hazırlanmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte oluşan değişimlere uyum sağlamak amacıyla, planlama yaklaşımları ve araçlarının uyumsuzluklarını ortadan kaldıracak şekilde mekânsal alanda planlamada dâhil olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği amaçlanmıştır. Bu amaç ile Dokuzuncu Kalkınma Planı ile var olan tüm planların birbirleri ile bağlantılarının kurulması, plan sürecinin hazırlanması ve uygulama yöntemleri gibi konularda merkezde ve

yerelde kuruluşlar arasında planlarında denetimi sağlanarak yetki ve yürütme alanlarının belirlenmesinin gerekliliği belirtilmiştir (DPT, 2007).

Planın hedefleri; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara katılımcılık anlayışı güçlendirilerek, planlarda insan odaklı bir gelişim politikaları ve yönetim anlayışı benimsenerek rekabetçi bir piyasa sağlanması, ticari mal ve hizmet üretimi için politikalar ile doğal ve kültürel varlıkların korunması çerçevesinde çevrenin gelecek nesilleri de göz önünde alan bir anlayış içinde korunmasıdır. Fiziksel planlar da dâhil olmak üzere, yerindelik ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulması ve planların birbirleriyle uyumu sağlanması yer almaktadır (DPT, 2007).

Onuncu Kalkınma Planı; 2014-2018 döneminin de uygulanan plan ile Türkiye'nin uluslararası değer bakımından üst tabakalara çıkmış, yüksek gelir grubu ülkeler arasında yer almayı başarmış ve yoksulluk sorununu çözmüş bir ülke olmayı sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında, ülkenin gelişim hızı ve büyüme gücünün daha yüksek ve sürdürülebilir düzeyde olması, rekabet gücü ve tüm toplumun refah düzeyini arttırıcı politikaları önerilmesi esas alınmıştır (SBB, 2013).

Bölgelerarası dengesizliğin azaltılması, insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik ve sosyal değerlerin artırılması ve çevreye daha duyarlı olması ele alınmış ve kalkınma için uluslararası işbirliği hedeflenmiştir. Sermaye birikimi ve sanayileşme süreci hızlandırılıp, bilim ve teknoloji gelişmeleri üretim yapısında görev sağlanması hedeflenmektedir (SBB, 2013). Planın hedefleri; insani merkezli kalkınma anlayışı çerçevesinde ekonomik ve sosyal kalkınma sağlamak, kaynakların sürdürülebilir kullanımı, çevrenin korunması, uluslararası rekabet gücünün sağlanmasıdır. Planda halkın refahını artırmak, huzurlu ve güvenli bir yaşam sağlamak ve bölgesel dinamikleri harekete geçirerek kalkınma sürecinin hızlandırılması amaçlanmıştır (Demir, 2016).

Planın temel ilkeleri kırsal alanların ve şehirlerin kendine özgü koşul ve özelliklerine göre, daha iyi yaşam koşullarının oluşturulması, kalkınmanın

sürdürülebilir olması ve refahın sağlanmasıdır. Ulaştırma, lojistik ve İletişim altyapıları gelir durumları düşük seviyedeki bölge ve şehirler öncelikli olmak üzere iyileştirilmesi öngörülmüştür (SBB, 2013).

3.1.2.2. Bölgesel projeler

Bölge planlaması için çalışmalar ilk 1957-1958 yıllarında başlamış planlı dönemlerde birlikte gelişmeye başlamıştır. İlk çalışmalar Köyceğiz-Dalaman Projesi gibi pilot bölgeler de uygulamaya çalışılmıştır. Bu bölgelerin seçilme nedenleri; büyük şehir bölgesinin ekonomik ve sosyal sorunlarına çözümü araması için Doğu Marmara Bölgesi planlama projesi yapılmıştır. Büyük bir endüstri projesinden sonra oluşacak sorunları giderilmesi için Zonguldak Projesi, bir kalkınma amaçlı planlama çalışması örneği Çukurova bölgesi projesi yapılmıştır. Geri kalmış bölgelerin kalkınması için GAP projesi yapılmıştır (M.G.K., 1993). Uygulanan projeleri Çizelge 3.2 de görüldüğü gibi kapsadığı illere ve çalışmalarının amaçlarına göre belirtilmiştir.

Çizelge 3.2.Kalkınma projelerini kapsayan iller ve amaçları (M.G.K., 1993; Ersöz, 2009; Özaslan ve Ünlü 2015)

Projeler	Kapsayan İller	Projelerin Amaçları
Köyceğiz-Dalaman Projesi (1957)	Muğla	-Bölgesel kalkınma için örnek seçilen belirli bir bölge ve toplum için en uygun kalkınma araçları bulmak ve uygulamak
Antalya Bölgesi Projesi (1959)	Antalya - Isparta - Burdur	-Bölgenin ekonomik yapısının belirlenmesi -Bölgesel gelişmeyi engelleyen etmenleri bulunması -Bölge içi kaynakların verimini arttırmak
Doğu Marmara Bölgesi Projesi (1960)	İstanbul - Kocaeli - Sakarya - Düzce - Bolu - Yalova	-Sektörel arası planlama çalışmalarının bölge içinde yapılması

Çizelge 3.2. Kalkınma projelerini kapsayan iller ve amaçları (Devam) (M.G.K., 1993; Ersöz, 2009; Özaslan ve Ünlü 2015)

Zonguldak Bölgesi Projesi (1961)	Zonguldak	-Bölge içinde gelir düzeyinin eşitlenmesi ve altyapının geliştirilmesi -Kamu ve özel sektör yatırım farklarının dengelenmesi
Çukurova Bölgesi Projesi (1962)	Adana - Mersin	-Tarımsal kalkınma ve sanayi odaklı kalkınma sağlanması -Bölgenin mevcut turizm potansiyelinin değerlendirilmesi
Keban Projesi (1967)	Elazığ - Malatya- Bingöl- Tunceli	-Doğu Anadolu bölgesinin ekonomik gelişimini sağlamak -Ülkede bölgelerarası gelişme dengesizliklerini azaltmasını sağlamak
Güneydoğu Anadolu Projesi (1989)	Mardin - Şanlıurfa- Adıyaman - Diyarbakır - Siirt - Batman - Şırnak - Kilis - Gaziantep	-Bölge içi kentsel ve kırsal altyapının iyileştirilmesi ve hidroelektrik santraller kurulması -Bölgesel kalkınma için tarım, ulaşım, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerle yatırım sağlanması
Zonguldak – Bartın – Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (1995)	Zonguldak - Bartın - Karabük	-Türkiye Taşkömürü Kurumu ile Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin ekonomik sorunlarının çözülmesi için çalışmalar yapılması -Özel sektörlere yatırım sağlanması
Doğu Anadolu Projesi (2000)	Ağrı - Ardahan - Bingöl- Bitlis - Elazığ -Erzincan - Erzurum - Hakkâri - Iğdır - Kars -Malatya - Muş -Tunceli - Van	-Mevcut kaynakların kullanımı için eğitim desteği sağlanması -Bölge içi girişimcileri harekete geçirmek amacıyla yatırım ve bilgi desteklerinin sağlanması
Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (1999)	Artvin - Bayburt - Giresun - Ordu - Gümüşhane - Rize - Trabzon	-Bölge içi ilişkilerin ve ortalama gelir düzeyinin yükseltilmesi -Doğal kaynakların korunması ve çevreye zarar verilmemesi

Köyceğiz-Dalaman Projesi; Türkiye'nin güney batısındaki 1957 yılındaki deprem sonucunda buradaki depremi yaşayan bölge ile özellikle Köyceğiz ve çevresinde büyük tahribatların neden olması sonucunda şehrin yeniden kurulmasına sebep olmuştur. İtalya'da Sardinia ve Yunanistan'da Spirus için 1958 yılında İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) tarafından yapılan çalışmalar örnek alınarak da Türkiye'de Köyceğiz Projesi yapılmıştır. Akdeniz ülkeleri için örnek olacak bu üç projenin amacı, örnek bir bölge seçip kalkınma için belirlenen en uygun eylemleri uygulamak ve sonuçlara göre diğer bölgelere uygulanması için karar verilmesini sağlayacak bir projedir (Ersöz, 2009).

Proje, DPT'nin kurulmasından bir süre sonra durdurulması kararı alınmıştır. Proje yürütülmesinde Tarım Bakanlığı, Devlet Su İşleri (DSİ), Orman Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, İmar ve İskân Bakanlığı ve UNESCO gibi birçok kuruluş arasında bir organizasyon oluşmasına rağmen çalışma sonuçları uygulama sürecinde başarısız olmuştur (İmga, 2003).

Antalya Projesi; 1960-1965 yılları arasında DPT'nin yönetiminde tasarlanmıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Kalkınma Fonu'ndan ve Dünya Tarım Örgütü'nden sağlanan yatırımlar ile yürütülmüştür. Projenin amacı, Antalya, Isparta ve Burdur illerini kapsayan bölgede daha toplumsal ve ekonomik olarak dengeli bir gelişme sağlamak amacıyla planlama konusunda eğitim verilmesi ve eğitim alan personelleri tarafından yürütülmesi öngörülmüştür (DPT, 2000a).

Projenin hedefleri; bölgenin gelişmesini engelleyen etkenleri ortaya çıkarmak, ekonomik yapı özellikleri tanımlamak, mevcut kaynakların verimli kullanımını sağlamaktır. Fakat istihdam, turizm, imalat sanayi, tarım, ticaret ve ormancılık gibi önemli konuları kapsayan öneri çalışmalarının olmaması sebebiyle hazırlanan proje bütünlük sağlayamamıştır (Dinler, 2012).

Doğu Marmara Planlama Projesi; Türkiye'de ilk bölge planı düzeyinde hazırlanan proje olarak örnek verilebilir. Bölge İstanbul, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, Tekirdağ, Sakarya, Edirne, Çanakkale ve Kırklareli illerini kapsamaktadır. İstanbul kontrolsüz büyümesi sebebiyle bu proje ortaya çıkmıştır. Komşu illerin

gelişmesiyle sorunun çözümüne ulaşılacağı varsayılmıştır. Projenin hedefleri; İstanbul'un Anadolu yakasının geliştirilmesi, diğer illerin gelişmesi ve özendirilmesi için sanayinin Derince, İzmit ve Adapazarı'nı kapsayan bir bölge olarak oluşturulmasıdır. Plan projesi, 1960 yılında onaylanarak İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yürütülmüştür (M.G.K., 1993).

Doğu Marmara Bölgesi metropoliten planlama dan uzak bir şekilde imar planlamasına daha yakın bir metot uygulanmıştır. Planın hangi kuruluş ve kurumlarla yürütölüp uygulanacağı belirlenmemiştir. Plandaki öneriler ile DPT çalışmalarına arasında bağlantı kurulamamıştır. Planın öneri hazırlık sonuçları sadece bundan sonraki projelere ön hazırlık olmuştur. İlk olarak bölgesel verilerine kent planlamasından gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Hem bu sebeple hem de aşırı merkezileşmeye engel olmaya çalışan bu proje bölgesel planlama için önemli bir adım olmuştur (Dinler, 2008).

Zonguldak Projesi; 1961 yılında Türkiye'de ilk çok yönlü bölgesel plan olarak görülen Zonguldak Bölgesi Projesidir. Zonguldak planında birçok farklı çeşitli sektörler ele alınarak her sektörün görev ve yatırımları ile ilgili öneriler belirlenmiştir. Planda bölgeye 20 yıllık bir süreç içerisinde kentleşme, konut ve genel yerleşme düzeni gibi konulara öneriler belirlenmiştir (M.G.K., 1993).

Zonguldak için hazırlanan proje dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, önce bölgede öne çıkan sektörler üzerinde durulmuş, sonraki aşamada da altyapı ve hizmet geliştirilmesi amaçlanmıştır. Öne çıkan sektörler ile altyapı ve hizmet sektörleri arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada, sektör çalışmalarının ulusal düzeyde alınan kararların bölge üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Üçüncü aşamada ise, bölgenin demografik, ekonomik ve fiziksel yapısı belirlenip yerleşme yerlerine uygun düzenlenerek, bölgesel düzeyde kararlar alınmaya çalışılmıştır. Dördüncü ve son aşamada, makro ekonomik öneriler ile bölgesel düzeyde yapılan çalışmalar arasında ilişki kurulması amaçlanmıştır (Dinler, 2008).

Projenin hedefleri; kalkınma hızı ve nüfusun artışı arasında ilişki kurmak, bölgedeki alt yapıyı geliştirmek, gelir farklılıklarını azaltarak kentleşmeyi ve tarım dışındaki iş olanaklarını topluma özendirmek, kamu ve özel sektör yatırımları arasında bir ilişki sağlamaktır. Bunları gerçekleştirmek için bölgenin demir-çelik ve kömür üretim merkezi olmasının yanı sıra madeni mobilyacılık ve eşya sanayi, ayakkabıcılık, çimento ve yapı gereçleri, balıkçılık gibi sanayi faktörlerinin de geliştirilmesi öngörülmüştür. Proje İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yürütülmüş fakat proje gerçekleştirilememiştir (Ersöz, 2009).

Proje; altyapıyı geliştirmek, gelir farklılıklarını azaltmak, kamu ve özel sektör yatırımları ile aralarında bir denge sağlamak amaçlanmıştır. Bu proje hazırlanma aşamasında yürürlüğe koyulmamış, hazırlama süreçleri projeden sonraki çalışmalarda da zemin olarak kullanılmıştır (DPT, 2000a).

Çukurova Bölgesi Projesi; Türkiye'nin tarım alanlarından en verimlilerden biri Çukurova bölgesidir. Bu proje 1960-1970 yılları arasında hazırlanan bir Bölgesel Kalkınma Programı çalışmasıdır. Proje Amerikalı firmalara hazırlanışı proje yönetimi DPT tarafından yürütülmüştür (DPT, 2000a).

Proje, Çukurova bölgesinin çok genel ele alarak bölgenin mevcut kaynakları belirlenmiş ve ayrıntılı hazırlanan toprak verimli kullanma planı içermektedir. Bölge için tarımsal kalkınma, sanayi ağırlıklı kalkınma kavramları ve bölgedeki turizm potansiyeli ele alınmıştır (M.G.K., 1993). Bölge planının ne anlama geldiğini, bölge için neler yapılması gerektiği açısından tüm bölgeye yatırımların dengeli dağılımında başarısız olması, bölge planları uygulaması konusunda yetersiz bilgi sahibi olunması bu projenin uygulanmasını başarısız hale getirmiştir (Dinler, 2012).

Proje hedefleri; yerleşim yerlerindeki konut koşullarının iyileştirilmesi, gecekonduların arsa alınımına olanak sağlanması, kentsel altyapı sorunlarının giderilmesi, belediyelerin yeniden düzenlenmesi ve ulaşım planlaması gibi konular bulunmaktadır. Projenin genel amacı sektörlerin birbiri ile ilişkili bir yaklaşımla bölge gelirinin arttıracak yatırımları sağlamak ve bölgede tüm alanlar

için dengeli gelir dağılımını sağlamaktır. Bölge Adana, Mersin ve Hatay illerini kapsayarak ve İskenderun'daki demir ve çelik kuruluşları sayesinde bölgenin gelişimini ekonomik ve toplumsal yönden daha çok gelişmesini sağlamıştır (Ersöz, 2009).

Bu proje başarısızlığı sonucunda, 1984-1987 yılları arasında bu bölgeye Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi çalışmaları yapılmıştır. Dünya Bankası tarafından sağlanan kredi ile proje hazırlanmıştır. Proje Adana, Ceyhan, Mersin, Tarsus ve İskenderun belediyelerini kapsamaktadır. Belediyeler yeterli katılım ve koordine olmamasından dolayı uygulamalar başarısız olmuştur (M.G.K., 1993).

Keban Projesi; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1967 yılında hazırlanmıştır. Keban Barajı'nın yapımının dolayı oluşan sorunlar ve potansiyeller ile Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerinden alt bölge özellikleri ile Elazığ-Keban bölgesine etkileri fazladır. Barajdan elde edilecek elektrik enerjisi, bütün olarak bölgenin planlanmasını sağlamıştır. Ayrıca barajın yapımı bölgede bulunan 20 köyün sular altında kalmasına neden olması sonucunda kalan nüfusun yeniden yer seçimi sorununa bu planda çözüm yolu aranmıştır. Keban Projesinin, Doğu Anadolu bölgesinin ekonomik yönden gelişmesini sağlamak ve ülkede bölgelerarası gelişme farklılıklarını azaltmak amaçlanmıştır. Bölgede tarımsal düzeydeki gelirinin tüm gelirler içindeki oranı düşürülmesinin hedeflenmesi projede yer almaktadır (M.G.K., 1993).

Baraj kurulmasından sonra ortaya çıkan acil sorunlar, bölgenin kalkınması amacıyla gerekli çalışmaların arka plana atılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle bölgenin ulusal ekonomi ile işbirliği içinde olabilmesi için uzun vadeli, makro model denemeleri de yapılarak alternatif çözümler aranmıştır. Bu çalışmalar tamamlanmış olmasına rağmen, uygulama aşamasına geçememiştir. Bölge içinde yapay kalkınma kutbu oluşturulması için Elazığ- Keban Kalkınma Kutbu Projesi 1967 yılında hazırlanmış olsa da, bu çalışmalar da kâğıt üzerinde kalmış uygulamaya geçememiştir (Dinler, 2008).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP); Proje “Mardin, Şanlıurfa illerinin tamamını, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt, Batman, Şırnak, Kilis, Gaziantep illerinin bir kısmını” kapsamaktadır. Enerji üretilmek amacıyla ve Fırat ve Dicle nehirleri sularının sulamak için hazırlanmıştır. Türkiye’nin bölgesel kalkınmaya en yakın çalışmasıdır. Bölgenin sosyo-ekonomik yönden kalkınmasını ve bölgede baraj ve hidroelektrik santralleri yapımını amaçlamaktadır. Projenin kapsamında, kentsel ve kırsal düzeyde altyapı sorunlarına, eğitim, sağlık, konut gibi temel ihtiyaçlara ve ulaştırma sanayi, tarım, turizm gibi sektörlerde de yatırımların sağlanması ile ilgili çalışmalar sağlanması hedeflenmiştir (DPT, 2000a).

Güneydoğu Anadolu Projesi Master Planı, 1988 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yönetimindeki çalışmalar ile hazırlanmıştır. 1989 yılında tamamlanmıştır. Projenin kapsamı ülkenin de ekonomik ve sosyal yaşamını etkilemektedir. Tarım ve endüstri sektörü yanı sıra diğer birçok sektörde de büyük değişimler sağlayan büyük bir projedir (Ersöz, 2009).

Projenin hedefleri; bölge halkının gelir ve refah seviyesini yükseltmek, bölge içi gelişmişlik farklarını gidermek ve kırsal alanda verimliliği ve istihdam olanaklarını arttırmaktır. Böylelikle ulusal düzeyde gelişime ve ekonomik olarak büyümeye de katkı sağlanacağı amaçlanmaktadır (Ersöz, 2009). Proje yaklaşık 74000 km²’lik bir alana sahip Dicle ve Fırat nehirlerinin alt kısımları ile iki nehir arasında bulunan ovaların üst kısmını kapsamaktadır. 8 ilden oluşan Mardin, Şanlıurfa, Batman, Diyarbakır, Siirt, Gaziantep ve Şırnak illeri bulunmaktadır (Gündüz, 2006).

GAP Master Planının temel amacı bölgenin tarımsal sanayi ürünlerini bir merkez haline gelerek ihraç edebilmesi için ulusal düzeyde ekonomik gelişmeyi sağlamasıdır. Bölgenin mekânsal gelişimi amacıyla Şanlıurfa, Gaziantep ve Diyarbakır koridoru oluşturularak ana gelişme alanı olarak görülmektedir. Bu koridoru oluşturan iller ile altyapıyı geliştirmek, tarımsal sanayileri ve istihdamı arttıracak imkânları çoğaltmak amacıyla yatırımlar artmaktadır. GAP’ta projeler ve kuruluşlar arasında ilişkilerin kurulması için GAP-2010 Entegre Planı ve Uygulama Programı yapılmıştır (Ersöz, 2009).

Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi; Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) geri kalması sonucunda Karabük ili ve Ereğli ilçesini kapsayan Demir Çelik İşletmeleri'nin özel olması ile oluşacak sonuçların ekonomik ve sosyal alanda değerlendirilmesi amacıyla çok sektörlü, kamu ve özel kurumların işbirliği ile 1995 yılında oluşturulmuş projedir (Ersöz, 2009).

Projenin amacı, bölgede bulunan sanayi ve madencilik kuruluşlarının özelleştirilmesi ile oluşacak sonuçların analizini, özel sektörün yeni faaliyetlerinin geliştirmek için çalışmalar yapılması ve yatırım için gerekli çalışmaların sağlanması, orta ve uzun süreli bölgesel gelişme projesi hazırlanmasını ve bölgede yapılabilecek yatırım alanlarını tamamlamayı belirlemektir (DPT, 2000a).

Doğu Anadolu Projesi (DAP); 2000 yılında Türkiye'nin diğer bölgelerine göre geri kalmış bölge olarak Doğu Anadolu Bölgesi için hazırlanmıştır. 14 il Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan 16 ili kapsamaktadır. Plan, DPT tarafından yürütülmekte ve Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri ile birlikte hazırlanmıştır. Projenin ilk amacı bölgedeki potansiyel girişimcileri harekete geçirmek için eğitim programı hazırlamaktır. İkinci aşamada ise girişimcilere bilgi verilmesi için proje ve yatırım danışmanlığı kurulması sağlanacaktır (Dinler, 2012).

DAP Ana Planı için belirlenen amaçlar; geri kalmış bölgelerin gelişmesini sağlamak, tarım, hayvancılık ve su ürünleri sektörlerindeki gelişmeleri hızlandırmak, eğitim, kentleşme, altyapı ve belediye hizmetleri, konut gibi temel ihtiyaçların, ticaret, çevre, ulaştırma, enerji, haberleşme, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesini sağlamaktır. Turizm ve göç politikaları ve analizleri yapmak ve bölgeye yapılan yatırımın artırılması için bölgedeki veya bölge dışındaki girişimcilere yatırım projeleri ile ilgili öneriler sağlamaktır. Bölgesel istihdamın geliştirilmesi, kişi başına geliri arttırmak, alt bölge merkezlerini birer sanayi ve hizmet merkezi olarak geliştirmek ve kalkınmayı hızlandıracak uygulamalar temel amaçlardır (Sarıca, 2001).

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP); bölgenin yıllardır işsizlik ve bunun nedeni bölge dışına göçler, kişi başına düşen gelirin düşmesine, tek sektöre ve bu nedenle az sayıda ürüne bağlı kalınması gibi sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için 1999 yılında Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan bölgede hedef yılı 2020 olmak üzere bir Entegre Bölge Gelişme Ana Planı hazırlanması hedeflenmiştir. Plan doğrultusunda bölgedeki öncelikli sektörler ve gerekli yatırım projeleri belirlenmesi amaçlanmıştır (DPT, 2000a). Çalışmaların yürütülmesine yardımcı olmak için ilgili sektör uzmanlarından oluşan Danışma Grubu DPT tarafından oluşturulmuştur. Çalışma, Türkiye’de proje alanında saha çalışmaları ile yapılmış ve Japonya’da yapılan bazı ek çalışmalar ile yürütülmüştür (Akkahve, 2004).

Projenin kalkınma stratejisi bölgenin temel sorunlarını çözmesini hedeflemektedir. Stratejinin dört temel bileşeni vardır. Bunlar; ana ulaşım arterlerinin geliştirilmesi, çok amaçlı kullanılabilecek su kaynaklarının geliştirilmesi, toprak mülkiyeti ve kullanımının verimli kullanılması ve mahalli idarelerin güçlü yapıda olmasını sağlamaktır. Bu stratejileri sağlayan bölgenin istenen seviyeye ulaşması ve sorunlarının çözümlenmesi, bölge içi kaynakların etkin kullanımı ve bölgedeki yaşayanların dayanışması ile sağlanması hedeflenmiştir (Ersöz, 2009).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; Yeşilirmak Havzasında ve etrafında bulunan yerleşim alanlarının sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmalarına yönelik tüm çalışmaları yapmak amaçlanmıştır. Bu amaçla bölgede ilgili kamu ve özel kuruluşlar ile birlikte çalışarak Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illeri ile havzadaki 5 ili kapsayan Yeşilirmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği kurulmuştur. Daha sonra, DPT Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Ana Planı ihalesi yapılmış ve 2005 yılında uygulamaya girmiştir (DPT, 2006).

Projenin hazırlanma sürecinde, Yeşilirmak Havzası İl Özel İdareleri Birliği ile DPT birlikte yürütebilmeleri amacıyla ortak bir veri tabanı oluşturulması amaçlanmış ve Coğrafi Bilgi Sistemi Alt Yapısı Projesi adı altında TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezince çalışma başlatılmıştır. Böylelikle gelişme projelerinde kullanılmak amacıyla veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanı ile proje hazırlanırken, havza yükseklik haritası, arazi kullanım haritaları, yerleşim alanları, tarım, orman ve mera alımları, erozyon riski gibi proje alanı hakkında bilgi katmanlarından oluşturma sağlanması amaçlanmıştır (Dinler, 2008).

Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi; DPT ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devlet Planlama Örgütü ile birlikte başlatılmış bir çalışmadır. Doğu Akdeniz Planı Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır (DPT, 2000b).

Kırsal Kalkınma Projeleri; 1970'li yılları sonlarına doğru başlayan kırsal kalkınma projeleri; sulu alanların ıslahı, içme suyu sağlanması, sulama, ağaçlandırma, köy ve orman yollarının yapımı, tarımsal ve hayvansal üretimde verimini artırılması, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması hedefleridir. Ülkemizde Çorum-Çankırı, Erzurum, Bingöl-Muş, Yozgat ve Ordu-Giresun illerinde yürütülen kırsal kalkınma projeleridir. Küçük sanayi siteleri kurulan yörelerin çoğu başarı göstermiştir. Böylelikle sanayinin yörede tek bir merkezde toplanması ekonomik kalkınmaya yeni bir hız sağlamıştır (Ersöz, 2009).

3.1.2.3. Bölge planları

Çevre Düzeni Planı (ÇDP); Resmi Gazete (2008)'ye göre *“Ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanım kararlarını belirleyen ve 1/25.000, 1/50.000, 1/100.000 veya daha küçük ölçekli olarak hazırlanan plandır”* olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde, Çevre Düzeni Planları doğal kaynakların kullanılması ve korunması, çevre kirliliğinin en aza indirilmesi, kullanımının sağlanması ve böylelikle koruma ve kullanma dengesinin kurulması, yerleşim yerlerinde çarpık kentleşme

önlenmesi ve sanayiler için yer seçiminin doğru yapılması için hazırlanmıştır. 4856 Sayılı Kanun ile koruma ve gelişme stratejileri ve politikalarından oluşan planlar Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır. Ülke genelinde; il, havza ve bölge sınırlarını kapsayan 31 ilden 10 planlama bölgesi belirlenmiştir (Tunçer, 2008).

Çevre Düzeni Planı, 6785 sayılı ve ya 3194 sayılı İmar Kanununun yürürlükte olduğu iki dönemde de yapılan üst ölçek plan olarak, en fazla yapılan plan türü olmuştur. ÇDP'ler, bugüne kadar merkezi ve yerel yönetimlerin kapsadığı alanlardaki farklılıklara rağmen üst ölçek plan türü olarak önemini korumaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009).

Çevre Düzeni Planlarında, il merkezlerine ve kıyı alanlarına için hazırlanmış 1/25.000 ölçekli ÇDP'ler ile yerel yönetimler tarafından yapılan alt ölçekli planlar (1/5000, 1/1000) arasında genellikle uyumsuzluk söz konusudur. Uyumsuzlukların nedeni, belediye yetkisi ile Nazım ve Uygulama İmar Planı, Mevzii İmar Planları ile makro hedefi olmayan, sorunlara çözüm getirmeyen ve ihtiyaçları karşılayamamış planlar yapılmaktadır. Yaşanan bu olumsuzlukları gidermek amacıyla sürekli planlarda ilave yapılmaktadır (Tunçer, 2008).

Kentleşme Şurası; 2009 yılında Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim Komisyonu çalışmaları kapsamında dört aya yakın bir süre ile tamamlanmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin ileri yıllarda kentleşme sürecinin daha insan odaklı, katılımın önemsenmesi amacıyla yapılmıştır. Yeni yönetim ve planlama anlayışı kapsamında planlamaya ilişkin mevcut sorunları, yeni planlama yaklaşımları, farklı ülkelerce deneyimlenmiş planlama pratikleri ve ülkemizin mevcut planlama deneyimi gibi birikimlerden yararlanılmıştır. Yönetim ve planlama anlayışı çerçevesinde; ülke, bölge, kentsel bölge, il, ilçe ve kırsal alanlar kademelenmesinde ve bütünlüğünde gerçekleştirilmeye çalışılmış ve beş komisyon toplantısı gerçekleştirilerek, GZFT çalışması ile katılıma ilişkin yüzlerce fikir üretilmiştir. Bu çalışmaların amacı geri planda görülen katılım kavramının önem kazanması ve geliştirilmesidir. Kentleşme Şurası ile birlikte

Türkiye ve dünyadaki deneyimler ile yenilikçi uygulama ve araçları bir eylem planına dönüştürmek amaçlanmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009).

Kentsel Gelişme Stratejisi (KENTGES); Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı adı altında 2010- 2023 arası yılları hedefleyen sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kentleşme ile mekânsal planlamanın temasını, alanını ve boyutlarını ele almaktadır. Mekâna ilişkin sektörleri entegre ederek ulusal politikalarla uyumu sağlamayı amaçlamaktadır. KENTGES; ulusal düzeyde kentleşme, yerleşme ve mekânsal planlama kavramlarını ele alarak stratejilerini belirlemektedir. Temel amacı, mekân ve yaşam kalitesinin yaşanılabilir seviyede ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerinin gelişimini sağlamaktır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010).

KENTGES, 2009 yılında hazırlanan Kentleşme Şûrası stratejilerinden yola çıkarak, Türkiye’de kentleşme, imar ve mekânsal planlama ile ilgili çalışmalar yaparak ulusal ve uluslararası dayanak ve belgelerin yönlendiriciliği esas alınmış, Türkiye’nin mevcut değerlerini en üst düzeyde kullanarak uygulanabilir ve birbiri ile entegre sağlayabilen hedef, strateji ve eylemler önerilmiştir. KENTGES’in çalışmalarının düzenlenmesi amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlar tarafından oluşan komisyon ile KENTGES İzleme ve Yönlendirme Kurulu birçok çalışmaya katkı sağlamıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010).

Şehircilik Şûrası; ülkenin, şehirleşme kapsamında kurumsal bir çerçevede mevzuatta yapılan yeni düzenlemeler ile birlikte ulusal ve uluslararası gelişmeler ile belediyelerin hizmet düzeylerinin geliştirilmesi için hazırlanmıştır. Bu doğrultuda 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 27’nci maddesi çerçevesinde Şehircilik Şûrası, şehircilikte yeni vizyon teması ile ortaya çıkmıştır. 2009 yılında düzenlenen Kentleşme Şûrası sonuçları doğrultusunda, 2023 yılını hedef alan 2010 yılında kabul edilen Kentsel Gelişme Stratejisi Belgesi (KENTGES) hazırlanmıştır. 2017 yılında düzenlenen Şehircilik Şûrası’nın kapsadığı konular ile KENTGES’e büyük katkı sağlamaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

Şehircilik Şûrasının temel amacı; Türkiye'nin gelişmekte olan ve değişen etkenleri doğrultusunda yeni şehirleşme vizyonunu katılımcı bir şekilde belirlemektir. Bu amaç kapsamında oluşturulan Şûra; mevcut planlama sisteminin yeterli olmaması, kentlerin ekonomik büyüme baskıları, kültürel ve beşeri kaynakların etkin kullanılmaması, planlama sürecinden sorumlu kurul ve kanunun çok olmasından dolayı meydana gelen sorunlara çözüme yönelik önerilerde bulunmayı amaçlamıştır.

Bu amaçlar ile yaşanabilir mekânsal planlama, sosyoekonomik kalkınma, üretim ve sosyal sermayenin genişletilmesi ve teknoloji vizyonu ile sürdürülebilir planlama odaklı hedefler belirlenmiştir. Böylelikle, şehirlerin planlı ve kimlikli gelişmesini belediyeler tarafından yatırımlar ile buna yönelik politikaları teşvik, planlama, çevre gibi farklı yapıları merkezi kuruluşların ve yatırımcı sektörlerin entegrasyonu sağlanması amaçlanmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS); 2014-2023 yılları arasında ülkemizdeki bölgelerin yapısını ve gelişmesini sağlayabilecek eğilimlerini amaçlamıştır. Bu kapsamda, bölgelerin beşeri ve sosyal sermaye, istihdam, gelir durumu, ekonomik yapı, doğal yapı, sosyal ve fiziki altyapı, girişimcilik ve yenilik, erişilebilirlik, enerji, çevre ve iklim değişikliği, kurumsal ve yerleşim düzeni özelliklerini ele almaktadır. Böylelikle, bölgesel gelişmenin uyum ve bütünlüğün sağlanmasını sektörel ve tematik stratejilerin belirlenmesini ve uygulanmasını dikkate almaktadır. Aynı zamanda bölgesel gelişim yönünde küresel etkiler ve uluslararası eğilimleri ele alarak OECD'nin bölgesel politikalarını ve AB bölgesel politika uygulamalarını AB'ye sosyal ve ekonomik yönden uyum kapsamında ülkemizdeki etkilerini değerlendirmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Mekânsal strateji planları; ülke düzeyinde ve uygulanacak bölgelerde ekonomik, sosyal ve çevre stratejilerini mekân ile entegre ederek fiziki gelişmeyi ve mekânsal politikaları yönlendirmek üzere, BGUS'un amaç ve hedefleri çerçevesinde ilgili kurumlarla işbirliği içinde uzun vadeli olarak hazırlanmıştır. Bölge planları, bölgesel düzeyde programlar ve eylem planları, BGUS'un çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Bölge planları, temel stratejik mekânsal

kararları bölge düzeyinde belirleyerek çevre düzeni planları ile entegre ve tamamlayıcı ilişkiler düzeyinde olmasına önem verilmektedir. Dolayısıyla BGUS ve bölge planları ile farklı düzeylerde hazırlanan mekânsal strateji planları arasında tamamlayıcı rolü oynamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

3.2. Dünya Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma ve Uygulanan Politikalar

Dünya ülkelerinde çoğu ülke belirlenmiş bölge sınırlarını kullanmakta olduğundan yeni bölge sınırları arayışı ve sorunlara çözümü için mekânsal ve kurumsal olarak entegre bir yaklaşım hazırlanması ve uygulanması öngörülmüştür. Küreselleşmenin, uluslararası ilişkilerin ve AB uyum süreci kapsamında mekâna yaklaşımı ve bunun bölgeye etkileri kaçınılmazdır (Akgül ve Efe, 2010).

Küreselleşme sonucu dünya ülkelerinde benimsenen geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı yerini yeni bölgesel kalkınma anlayışı almıştır. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının başlıca hedefi bölgesel gelişme iken yeni anlayış ile bölgesel yenilik hedef olarak belirlenmiştir. Bir diğer önemli farklılık ise; geleneksel bölgesel kalkınmada bölgelerarası yeniden dağıtım temel amaç olarak uygulanırken yeni bölgesel kalkınma anlayışı öncelikli olarak yerel ve bölgesel kaynakların kullanımını amaçlamaktadır (Sungur ve Keskin, 2010).

3.2.1. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma ve uygulanan politikalar

25 Mart 1957’de Fransa, Batı Almanya, İtalya Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ülkeleri aralarında imzalanan Roma antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun hukuki yapısı kurulması ile bölgesel politikaların değişim göstermesine neden olmuştur. Avrupa Birliği (AB), bölgesel politikalar anlamında yaşadığı deneyimler ile her dönem bölgesel politikalar için yapılan çalışmalara destek artışı göstermiş ve bölgesel politikaların oluşumu ve uygulama sürecinin yerelleştiği belirtilmiştir (Güler, 2010).

Avrupa ülkelerinde bölgesel gelişmişlik farkları ortadan kaldırmak amacıyla uzun dönemli bölgesel politikalar hazırlamakta ve uygulanmaktadır. Bölgesel kalkınma planlarını ülkelerin kalkınma planlarının temel hedeflerine entegre olarak hazırlamakta ve bölgesel kalkınma politikalarını oluşturmaktadır. Bölgesel gelişme farklarının ortadan kaldırılması ya da geri kalmış bölgelerin potansiyellerinin arttırılması ve bu potansiyelin geliştirilecek bölgenin kalkınmasında büyük önem taşıdığı Avrupa ülkelerinde görülmektedir. Böylelikle bölge ve alt bölgelerin en hızlı biçimde kaynak ve ihtiyaçlarına uygun politikalar ile gelişimi sağlanması görülmektedir. Her bölge ve alt bölgelerin ihtiyaçlarına yönelik politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasını sağlayarak ilerlemektedirler. Böylelikle bölgelerarası tutarlılığın korunarak gelişme dengesinin sağlanabilmesi hedeflenmiştir. Genel olarak ülkelerde bölgesel planlar merkez ve bölgelere kapsayacak şekilde karar verme ve uygulamaya geçme işbirliği ile hazırlandığı görülmektedir (M.G. K., 1993).

Bölgesel politikalar kapsamında ulusal çalışmalar giderek yerel yönetimlerle AB kurumları arasında işbirliğini arttırmıştır. Birliğe üye ülkelerin bölgesel kalkınmadan tüm sektör bazında kalkınmaları için, ülkeler aracındaki ekonomik ve sosyal yönden farklılıkların giderilmesi, yapısal fonlarla desteklenmesi ile bir AB Bölgesel Politikasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu politika ile ulusal ve bölgesel öncelikler çerçevesinde kendi sorun ve potansiyellerine göre kalkınma stratejileri ve bölgesel politikalar geliştirmeye başlanmıştır (Atay, 2011).

Avrupa birliği üye ve aday ülkelerin bölgesel politikalarının uygulamaları gerektiği iki temel ilkesi vardır. Bunların birincisi; bölgesel politikalarını yalnızca bölgesel dengesizlikleri giderme kapsamında değil, birlik, amaç ve ilkelerini etkileyecek etkenleri engellemek için oluşturulmuştur. İkinci olarak küresel etkiler sonucu AB bölgesel politikalarda bölgesel dengesizliğin giderilmesi için rekabetçi yarışan bölgeler oluşturmaktır. Böylelikle tüm üye ve aday ülkeler tüm bölgesel politikalarını ve organizasyon şemalarını oluşturmuşlardır (Elmas, 2008).

AB üye ülkelerin Bollen (2006)'a göre ekonomik ve sosyal yapıları ülkeler arasındaki tarımsal alanda çalışmaları, coğrafi yapısı, kullandıkları araç ve yöntemlerden farklılık göstermektedir. Ülkeler arasındaki bu farklılıkları ortadan kaldırmak yerine dengeli gelişimin sağlanması AB bölgesel politikasının amacı haline gelmiştir. Böylelikle amacı bölgesel farklılıkların azaltılması olsa bile asıl amacı ekonomik kalkınma olarak görülmektedir (Karaarslan, 2008).

AB bölgesel politikası; ekonomik ve sosyal gelişmenin uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi, genişleme ve bütünleşme ile birlikte ortaya çıkabilecek olan bölgelerarası gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bu dengesizlikler sonucu oluşan istihdam ve gelişme sorunlarının çözülebilmesi hedef olarak belirlenmiştir. (M.G.K., 1993). Bu bölgesel politika anlayışları ile Emilia Romagna bölgesinde 1973 yılında bölgenin gelişimi ile rekabetçi olarak ekonomisini geliştirmek üzere bir ajans kurulmuştur (Arslan, 2010).

3.2.1.1. 1994–1999 dönemi

AB Bölgesel Politikası ile 1994 yılından itibaren oluşan yapısal fonların kullanımı için 6 temel ilke ortaya koyulmuştur. Bunlar; bölgelerden geri kalmış olanların kalkınmasını sağlamak, gerileyen sanayi bölgelerinin ekonomilerini geliştirmek için çalışmalar hazırlamak, uzun dönem boyunca işsizlikle mücadele veren bölgelerde kadın erkek istihdamında eşitliği sağlamak, sanayideki imalat sistemlerinin yarattığı istihdam sorunlarını çözmek, tarımsal yapının ve balıkçılık sektörünün düzenlenmesini sağlamaktır. Böylelikle sosyo-ekonomik seviyenin düşük olduğu kırsal bölgelerin kalkınması sağlanacaktır (Karaarslan, 2008).

3.2.1.2. 2000–2006 dönemi

2000–2006 yıllarında Avrupa Birliği ülkelerinde yeni çalışmalar sonucunda yapısal fonların yapıldığı ve yapısal önlemlerin oluşması gibi üç yeni ölçütler kapsamında yeniden ele alındığı görülmektedir. Bu ölçütlerden iki tanesi bölgesel

düzeyde, diğeri ise insan kaynaklarına dayalı belirlenerek oluşan yeni ölçütlere yönelik açıklamalar bulunmaktadır (Karaaslan, 2008).

Yeni birinci ölçüt; kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmektir. Bu bölgeler AB nüfusunun %37'si bu ölçüt kapsamaktadır. Yeni ikinci ölçüt; sosyal ve ekonomik yönden değişim içerisinde olan bölgelerin desteklenerek karşılaşılan güçlüklerin giderilmesini sağlamaktır. Bu bölgeler AB nüfusunun %15,2'si bu ölçütü kapsamaktadır. Yeni üçüncü ölçüt; eğitim, öğretim ve istihdam politikaları ile sistemlerin organizasyonunu ve uyumlaştırılmasını sağlamaktır. Bu hedef kapsamında AB bütününde, yeni birinci ölçüt bölgeleri dışında kalan tüm bölgelerin desteklenmesini ele almaktadır (Arslan 2010).

AB bölgesel politikasının gelişim süreci izlenirken, 2000 yılında Lizbon'da bir AB devlet ve hükümet başkanlarının Lizbon Stratejisi'ni hazırlamıştır. Lizbon Stratejisi politikalarında; ekonomik ve sosyal yenilenme ve çevresel boyut olmak üzere üç kavrama önem verdiği görülmektedir. Kalkınma planı niteliğindedir. Bu doğrultuda Lizbon Stratejisini uygulayan ve yeni bir planlama anlayışı ortaya çıkaran AB, daha stratejik bir yaklaşım sürecine girmiştir (Akkahve, 2018).

2006 yılı Haziran'da Avrupa Birliği Kalkınma Ajansı (European Union Development Agency- EUNIDA) birliğe üye ülkeler tarafından kurulmuştur. Ekonomik değerlerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kapsamda kalkınma stratejilerini oluşturmak amacı ile kurulmuştur (Arslan, 2010).

AB'ye üye ülkeler içerisinde daha az gelişmiş ülke olan Polonya 1990'lı yıllarda bölgesel politikalarda eşitlik ve istikrar çalışmalarının yerine rekabet ve verimlilik sağlamayı amaçlamıştır. Kalkınma ajansları tarafından hazırlanan kalkınma projeleri ve çalışmaları bölgelerarası eşitsizliği gidermeyi başaramamıştır. Gelişmiş bölgelerin daha çok gelişim göstermesi ile eşitsizliği artırıcı yönde bir çalışma olmuştur. Üstelik bu ülkelerdeki süreç; 1990'lardan sonra AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kalkınma ajanslarının

kurulması ve finansmanının AB fonlarıyla sağlanmasına rağmen diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de sağlanamamıştır (Elmas, 2008).

3.2.1.3. 2007 ve sonrası dönem

Lizbon gündeminin farklılaşması ile beraber uyum politikası ile belirlenen ve desteklenen programlar Lizbon Stratejisi'ni yenilenmesi ile hazırlanan politikalar Güler (2010)'a göre üç ana ilkeleri hedeflemektedir;

- Üye devletlerin veya bölgelerin veya şehirlerin ulaşılabilirliğin iyileştirilmesi, hizmet akışının geliştirilmesi ve çevrenin korunması ile cazipliğinin arttırmak,
- Girişimcilik ve bilgi ekonomisinin büyümesini araştırma ve yenilikçilik ölçütleri ile teşvik etmek,
- İşletmelerin ve işçilerin uyum sağlamasını arttıracak çalışmalar ile beşeri sermaye yatırımını arttırarak, istihdam ve girişimciliği teşvik etmek yer almaktadır.

Avrupa Birliği bünyesinde bulunan bölgesel politikaların hazırlanmasında görevli kurumlar; Komisyon, Parlamento ve Konseydir. Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından yapılan programları yerel ve bölgesel kurumlar uygulamaktadır. Avrupa Komisyonu ilk adım olarak bölgesel politikaların hazırlanması için önerge taslağı hazırlanmaktadır. Daha sonra Avrupa Birliği Konseyi Yapısal Fonları sağlamak için önerge taslağı incelemektedir. Önerge yürürlüğe girmek için üye ülkeler ile Avrupa Komisyonu arasında görüş birliği sağlandığında yerel ve bölgesel kurumlara gönderilir ve uygulaması ise yerel kurumlar tarafından yapılmaktadır (Erçin, 2003).

Avrupa Birliği bünyesinde Tiftikçigil (2010)'e göre Bölgeler Komitesi, Avrupa Birliği Bölgesel Ajansları Birliği (EURADA), Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Birliği Sayıştay kurumları tarafından bölgesel planların politikaları hazırlanması için gerekli fonlar sağlanmaktadır. Bölgeler Komitesinde "27 ülke ve 344 üyeleri ile birlikte en fazla alana sahip olan Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere ülkeleridir. İkinci sırada bulunan ülkeler ise, Polonya ve İspanya ülkeleridir. Yine

bu ülkeleri takip eden Romanya'dır. Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve İsveç ülkeleri ise üye sayısı bakımından dördüncü sıradadır. En az alana sahip olan ülke Malta " olarak yer almaktadır (Demir, 2016).

3.2.2. Avrupa ve bazı ülkelerde bölgesel kalkınma ve uygulanan politikalar

Bölgelerarası dengesizlik geri kalmış ülkelerde ya da gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de bu sorun bulunmaktadır. ABD, İtalya, Fransa, Almanya, Norveç, İngiltere ve Japonya gibi ülkeler geri kalmış yörelerin gelişmesini ve ülke ekonomisine katkı sağlamak amaçlı bölgesel politikalar uygulamışlardır. Bölgesel gelişme farklılıklarının bulunduğu ülkelerde farklı gelişme düzeyinde yöreler yer almakta bu yörelerin problemlerinin ve kaynaklarının farklı olduğu görülmektedir. Bu nedenle planlama ve uygulama açısından coğrafi olarak kolaylık sağlamak açısından alt bölgeler oluşturulur ve ilk uygulayan ülke olarak İrlanda'da görülmüştür. Bazı ülkelerde ise planlama çalışmalarında oluşan idari bölünmeler sonucu bölgesel yapıya bağlı kalındığı ilk olarak İtalya'da görülmektedir. Bölgesel politikalar konusuna en çok önem veren ABD ve İtalya'dır. Amerika'nın Tennessee Vadisi ve İtalya'nın Mezzogiorno örnek gelişme politikaları olarak gösterilebilir (M.G.K., 1993).

Bütün ülkelerdeki gibi bölge planlama iki farklı sebep ve yaklaşım ile çalışmalara başlandığı görülmektedir. İlk olarak klasik şehir planlamasında büyük şehir problemlerinin çözümlenmemiş sorunların olmasından dolayı Büyük şehirlerde başka teknikler kullanılması gerektiği ortaya çıkmıştır. İkinci olarak ise her ülkede olduğu gibi bölge planlarına geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için ihtiyaç duyulmuştur. ABD, Fransa, İtalya gibi ülkelerde de bu iki yaklaşım görülmektedir (Tekeli, 1972).

ABD, Tennessee Vadisini kalkındırmayı için 1933 yılında Tennessee Valley Authority (TVA) kurulmuştur. Bölgesel dengesizlikleri gidermek için bölgesel kalkınma konusunda ilk örneklerden ABD Tennessee Vadisi kalkınma politikasıdır. ABD'nin Tennessee Vadisi diğer yörelere göre oldukça fakir olup

vasıflı işgücü imkânı yetersiz ve kişi başına düşen gelir düşüktür. Bu nedenler sonucu Vadi'nin gelişimi için kurulması ile elektrik üretiminin arttırılması, toprak erozyonun önlenmesi yöre halkının ekonomik ve sosyal refahını yükselmesi için mevcut kaynakların geliştirilmesi ve sanayinin geliştirilmesi ile gelişimi sağlamıştır (İldırar, 2004).

İtalya, İkinci Dünya Savaşından Sonra bölgelerarası farklılık seviyesi artmasında dolayı güney bölgesi ile kuzey bölgesi arasındaki gelişmişlik düzeyine çok farklılık göstermiştir. Bu nedenle bölgesel gelişmişlik farkı en çok görülen ülkelerden biridir. Kuzey bölgesi güney bölgesine göre oldukça gelişmiştir (Demir, 2016). Bu dengesizliği azaltmak için Cassa per li Mezzogiorno (Mezzogiorno Sandığı ve Güney Sandığı) kurulmuştur. Önceki yıllarında ekonomik kalkınmayı sağlayamayan çalışmalar olsa da daha sonraki yıllarda özel sektöre önem verilerek yatırımlar sağlanmıştır. Diğer yandan Güney İtalya'nın gelişimi için Avrupa Birliği'nin sağladığı fon ve krediler de bu bölgenin gelişiminde etkili olmuştur (M.G.K., 1993).

Fransa, sanayi devriminden sonra bölgelerarası farklılık sorunu ortaya çıkmıştır. Provence, Aşağı Languedoc Korsan Gaskonya gibi bölgelerinde bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amacıyla bölgesel kalkınma politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar Avrupa Birliği çerçevesinde uzun dönemli milli kalkınmalarını amaçlamıştır. Sulama drenaj çalışmaları yerine haberleşme, şehirleşme, sağlık ve eğitim konularında öneriler vardır. (M.G.K., 1993).

Almanya bölgelerarası gelişmişlik farkı İtalya ve Fransa ya göre daha az görülmektedir. 1951 yılında bölgesel politikalar uygulamaya başlamıştır. Politikalar, tarımsal üretim yapılan bölgelerde altyapıyı geliştirmeyi amaçlamıştır. Doğu ve batı bölgeleri sınırında sanayi ve ticari yatırımlar yapılmıştır. Tarımsal nüfus sanayi sektörü ile endüstri sektörü gelmiştir. Sanayi yer seçimlerini ve kaynakların verimli kullanımı için federal büyüme merkezlerinin kurulması sağlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bölgesel faaliyet politikaları ile sanayi bölgelerine ve kalkınmada öncelikli bölgelere önem verilmiştir (Dinler, 2008).

Bölgesel dengesizliklere devlet müdahalesi, ulusal ve uluslararası kapsamda kalkınma kuruluşları tarafından politikalar önerilmiştir. Kapitalist ülkeler ve Sosyalist ülkeler arasında araçlar bakımından birbirinden farklılık gösterse de amaçlarında benzerlik görülmektedir. Kapitalist ülkelerden İtalya, İngiltere ve Fransa nüfus ve sanayi ölçütlerini dengeli biçimde yaymak aşırı büyüyen başkentleri yoğunluğunu azaltmak üzere farklı önlemler alır. Çin, Rusya Ukrayna, Moldova, Polonya ve Yugoslavya gibi sosyalist ülkeler ve Hindistan, Venezuela ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler ise büyük kentler dışındaki yerleri geliştirmeye sevk etmek bölgesel dengesizlere gidermek için önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir (M.G.K., 1993).

Avrupa'da ülkelerinden yüksek derecede az gelişmiş olduğu ve tarihsel bölgeler olarak tanımlanabilen İtalya, Belçika, Yunanistan, İsveç ve İspanya ülkelerinde oluşturulan bölgelerde de bu durum mevcuttur. Almanya gibi diğer Doğu Avrupa'daki ülkeler ilk gelişim yönü yerelleşme yönünde olmuştur. Fakat bu küçük bölgelerin birleştirilerek daha büyük yönetim birimlerinin oluşması ile gelişim sağlanmıştır (Keskin ve Sungur, 2010).

Gelişmekte olan ülkeler, belli bir gelişmişlik düzeyine gelmeden bölge gelişimini makro seviyede ve milli planlamanın içinde ele almaktadırlar. Yatırımlarda sermaye milli hâsıla oranını ön planda tutarak kullanılacak her sermaye hem milli geliri, hem de istihdam düzeyini istenilen seviyeye getirmeleri gerekmektedir. Bu ülkelerin hem ekonomiyi makro bütünü içinde hem de sektörel ve bölgesel olarak istihdam sağlamak zorunda bırakmalarına neden olmaktadır. Gelişme çabası içinde olan tüm ülkeler milli gelirlerini artırmayı hedeflerler çünkü böylelikle milli gelirdeki artış oranı, kalkınma hızını etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler ise sosyal adalet ile ilgili politikalar geliştirmeye çaba göstermektedirler. Ülkeler arasındaki uzaklıkları ve topoğrafi özellikleri gibi ölçütler, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında bölgesel farklılıklara neden olmaktadır. Bu doğrultuda, bölgelerin refah düzeyleri açısından eşitsizliklere yol açması sonucu Avrupa Birliği bölgesel politikalar ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'nde bölgesel çalışmalar için bölgesel politikalar önerilmeden önceki çalışmalarda, ulusal düzeydeki

girişimlerle bölgesel farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır. AB üye ülkeleri, bölgesel politikalarını geliştirmiş ve geri kalmış bölgelerinde farklı bir politika olarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için kredi, vergi muafiyeti ve yardımları kullanmıştır (M.G.K., 1993).

4. BÖLGESEL GELİŞME KURAMLARI VE YENİ BÖLGESELCİLİK

Bölgesel bilimin kurucusu olan Walter Isard tarafından 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bölgesel kalkınma ortaya atılmış ve ardından çok sayıda bilim adamı, bölgesel kalkınma ve bölgesel gelişme kavramları literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede yapılan ilk çalışmalarda, kuruluş yeri ve dış ticaret kuramlarından çokça faydalanıldığı görülmektedir. Eski ekonomik sorunlar, bölgesel kalkınma kavramında yeni kuram arayışlarını ortaya çıkarmıştır. 1970'li yıllardan sonra Esnek Üretim Sistemlerinin geliştirilmesi ve ekonominin ulus ötesi bir boyut kazanması ile yerleşme ve Post-Fordizm kavramının önem kazanması sebebiyle iktisatçılar bölgesel kalkınmayı yeniden yorumlamaya çalışmıştır (Deviren ve Yıldız, 2014).

Bölgesel gelişim teorileri, yeni eğilimler ışığında geliştirilmiş ve yenilenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bölgesel kalkınmaya ilişkin olarak geliştirilen teoriler, 12 başlık altında incelenmektedir. Bu teoriler arasında “Merkezi Yerler Teorisi, Sektörler Teorisi, Yeni Sanayi Odakları Teorisi, İhracat Merkezleri Teorisi, Kalkınma Kutupları Teorisi, Birikimli Nedensellik Teorisi, Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı, Merkez-Çevre Teorisi, Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi, Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi, içsel Bölgesel Kalkınma Teorisi, Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı” yer almaktadır (Akpınar vd., 2011).

4.1. Merkezi Yerler Kuramı

Merkezi Yerler Teorisi, şehirlerin hizmet merkezi olabilmek için görevlerini üstlenmesini sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Bu kuram yerleşme merkezleri ve diğer yerlerle, aralarında bir düzen içerisinde birbirleriyle işbirliği halindedir. Bu kuram çerçevesinde Alman coğrafyacı Walter Christaller, şehirlerin büyüklüğü, yeri, mekânı ve işlevlerine açıklama getirmeyi amaçlamıştır. Bu teori ile birlikte şehirler ve çevresi arasındaki ekonomik ilişki sağlayacağını varsaymıştır (Akpınar vd., 2011).

Christaller, yerleşme merkezlerinin işlevlerini ve bulunan fonksiyonları ele alarak yedi farklı kademeye ayırmaktadır. Bunlar sırasıyla “1. kademe pazar kasabası, 2. kademe büyük kasaba, 3. kademe ilçe, 4. kademe büyük ilçe, 5. kademe il, 6. kademe büyük taşra merkezi, 7. kademe bölge merkezi” olarak ayırmaktadır. Christaller'e göre şehir kavramı, çevresindeki alan ile mal ve hizmet sağlayan bir merkezi yer olarak kabul edilir ise tüm yerleşim yerleri, merkezi yer özelliğine sahip değildir sonucu elde edilir (Dinler, 2012). Bu yedi seviyeden oluşan hiyerarşik sistemin herhangi kademesindeki bir yerin önem kazanmasını ya da öne çıkmasını sağlayan etken, kendi ihtiyaçlarından fazla mal ve hizmet üretmesidir. Bunun sonucunda öne çıkan yani merkezleşen bu yer kendi sınırlarını kalkındırmayı sağlamış üst kademelere hizmet verme seviyesine gelmiştir (Arıcıoğlu, 2011).

Merkezi Yerler Kuramı, 3 farklı varsayıma dayanmaktadır. İlk olarak Christaller, merkezi ve çevresini kapsayan alanı düz ve homojen bir alan olarak kabul ederek mal ve hizmet akışında bir engel olmadığını varsaymaktadır. İkinci olarak, tüketicilerin bir mal ve hizmeti en yakın merkezden alacakları varsayımı vardır. Üçüncü varsayım ise belirli bir mal için sınırlama olarak eşik bir satın alma ile girişimci o malı arz edebilmektedir. Eğer talep belirlenen eşik altına düştüğünde, girişimcinin arzdan kaçınması gerektiği belirlenmiştir (Akpınar vd., 2011).

Christaller, tarafından bu teori taşınamaz hizmetleri ve şehir hiyerarşisini göz önüne alarak geliştirmiştir. Lösch ise bu teori kapsamında taşınabilir malları da dikkate alarak kuruluş yerlerine, piyasaların özelliklerine ve karşılıklı ilişkilerini de ele alarak ekonomik yönden faaliyetlerin coğrafi olarak dağılımını ele almıştır (Yıldız, 2014). Genel olarak bakıldığında Christaller ve Lösch'ün teori üzerinde analizleri, homojen veya ideal mekân gibi olağan dışı ve basit varsayımlardır. Bu varsayımları gerçeğe ilişkilendirmek amacıyla Walter Isard, E.Böventer gibi iktisatçıların, bu konuda çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Yine de Merkezi Yerler Teorisi, statik bir teori olduğundan dolayı bölgesel kalkınmayı açıklamada yetersiz kalmıştır (İldırar, 2004).

4.2. Sektörler Kuramı

Ülke ekonomisinin gelişiminin sadece sektörlerle bağlı olarak gerçekleştiğini öngören bir teoridir. Bir sektörde çalışan sayısındaki artış, zaman içinde kişi başına düşen gelirin azalmasına yol açtığı görülmektedir. Çalışan sayısındaki azalış ise kişi başına düşen gelirin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca kurama göre çalışan sayılarının tarım sektöründen büyük bir kısmının, sanayi sektörüne geçmesi sağlandığı halinde de sanayi sektörünün gelişeceği ifade edilmektedir (Yıldız, 2014).

Sektörler Teorisi, bölge gelişimi için bölgenin potansiyellerine önem verdiği ve bölge ekonomisi kapsamında yükselen sektörlerin ürünlerinde fiyat değerlerinin farklı olduğunu savunmaktadır. Özellikle tarımsal malların talepleri düşükse eğer sanayi ürünlerinde ise talep değerleri yüksek olduğu görülmektedir. Ekonomik gelişme ise bu doğrultuda sanayi sektöründe daha hızlı gelişmektedir. Böylelikle ekonomik gelişme; bireysel düzeyde gelir artışı, ekonomik yönde faaliyetlerin artması, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi kavramlar ile bağlantılı olmaktadır (Gündüz, 2006). Sektörler Teorisinin politikası olarak; Akpınar vd. (2011)'e göre bölge de üretimi yapılan bir malın ekonomik gelişime sağladığı katkı, yine aynı malın gösterdiği talep esnekliğiyle doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bölge dışından elde edilebilecek potansiyelleri göz ardı edildiği görülmektedir.

4.3. Yeni Sanayi Odakları Teorisi

20. yüzyılın sonlarında rekabet gücü ve yaratıcılık kapasitesi gelişme göstermeye başlamıştır. 1970 yıllarında küreselleşmenin hızlanması ve Post-Fordist Üretim Sistemi'ne geçiş sürecinde Neoliberal iktisat politikaları önem kazanmıştır. Kendi fabrikalarında uygulamaya başlayarak Henry Ford tarafından ortaya çıkardığı Fordist Üretim Sistemi düşük maliyet ile çok sayıda üretim yapmayı amaçlayan bu sistem, teknolojinin gelişmesi ile iş bölümü, tesis büyüklüğüne ve ürün tercihlerini tüketici tarafından belirlenmesine önem vermektedir. Post-Fordist üretim sistemi üretime esneklik sağlayan kitlesel üretim yerine özel üretime geçiş yaptığı üretim sistemidir (Dinler, 2012).

1970'lerde yaşanan olayların sonucunda kalkınmanın ve sanayinin mekânsal olarak dağılımındaki farklılıklar ile yeni sanayi bölgelerinden yeni sanayi odakları oluşmuştur. Odaklarda firmaların ve bölgenin rekabet gücünü arttırmak için karşılıklı bilgi alışverişi amaçlanmıştır (Akpınar vd., 2011). Odaklar, küreselleşen ekonominin ve sanayi dinamiklerinin çözülmesini sağlamaktadır. Yeni sanayi odaklarında geçerli firmaların taleplerine hemen cevap vermek amacıyla üretimi yürütme imkânı vermektedir (Sungur ve Keskin, 2009).

Post Fordist üretim sistemi bilgisayar ve haberleşme teknolojileri ile ortaya çıkması ile küreselleşme ve Neoliberal politikaların önem kazanmasını sağlamıştır. Üretim Sistemi ile elektronik ticaret kullanımındaki artış ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin kazançlı olmaları yerel kaynaklara sahip bölgelerdeki ekonomik verimliliği sağlamıştır. Ekonomik olan verimli olan bu bölgeler yeni sanayi odakları olarak adlandırılmıştır (Dinler, 2012).

Bölgesel kalkınmada önemli bir yapı olan Sanayi Odakları Teorisi, aynı mekânda yerleşik özellikleri olan endüstrilerin ve kurumların yoğunluğunu ifade etmektedir. Bu iki unsur arasında girdi ve çıktı bağlantıları bulunan, ortak kaynak ve pazar amaçları ve yerleşmenin olduğu, sanayi odaklarının temelini oluşturmaktadır. Sanayi Odakları Teorisi bölgesel kalkınma ve bölgesel gelişim için yerel özellikler gösteren üretimin uluslararası rekabet gücü sağlanması, yaratıcılık ve sosyal sermaye için önemli amaçlar kapsamaktadır (Akpınar vd., 2011).

4.4. İhracat Merkezleri Teorisi

Teori, bir bölgeden başka bir bölgeye ya da ülkeye yapılan ihracatlar sonucu ortaya çıkmıştır. Teori ile bölge içindeki sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişimi, bölgeye yapılacak yatırım ve dış ticaret oranı ile sağlanmaktadır. Amerika ve Sovyet ülkelerindeki bölge planlamacıları tarafından bölge kalkınması için desteklenmektedir. Teori bir bölgenin, bölge dışında kalan yaşayanların, bölgenin mallarını talep etmesi doğrultusunda gelişim

gösterilebileceğini savunur. Bölgesel ihtiyaçlara yönelik mal üreten yerel sanayiler ve dış talebe yönelik mal üretmekte olan ihracat sanayiler gelişme göstermesi ile bölgede ihracat artışı sağlanmaktadır (Gündüz, 2006).

İhracata dayalı kalkınma kuramı, bölgenin ekonomik gelişimini bölgenin dış ticaret kapsamında rekabet edebilirlik durumunu belirlediği öngörülmektedir. Teori, bölgenin ihracat merkezli sektörleri ile yatırım ve üretkenlik düzeyinin artış gösterdiği ve dış ticaret çeperi ile çarpan etkisi oluşturduğunu savunmaktadır (Akpınar vd., 2011).

4.5. Kalkınma Kutupları Teorisi

1940'lı yıllarda Fransız ekonomist François Perroux'un sektörel olarak kurmuş olduğu teori ve sonraki yıllarda coğrafik yönden geliştirilen büyüme kutbu kavramı ile ortaya çıkmıştır. Ekonomist bu teoride bir ülkenin ekonomik gelişimi tüm yörelerde aynı olamayacağını belirtmektedir. Kalkınma için uygun koşullara sahip yöreler önce gelişim gösterir ve belli seviyeye ulaştığında tüm ekonomiye etki edeceğini savunmaktadır. Buna göre ekonomik kalkınmanın olabilmesi için belirli sektör ve belirli bölgelerin kalkınmaya başlamış olması gerekmektedir. Kalkınma kutupları bu özelliğiyle, kalkınmayı sektörel olarak dengesiz kalkınma görüşünü de analiz ederek tamamlayıcı bir role sahiptir. Teori, bölgedeki ekonomiyi harekete geçirebilmek için ilk gelişen bölgenin üretimini arttırırken ihtiyaç duyulan girdileri çevredeki bölgeden satın almaktadır. Böylelikle çevre bölgeler ile kutup bölge arasında işgücü ve mal akımı sağlanırken ekonomik ve sosyal farklılığı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Yıldız, 2014).

Hem az gelişmiş ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınmanın belirli bölgelerde başlaması gerektiği yönünde bu bölgelerin geri kalmış bölgelerde, kalkınma kutbunun etkisinin az bulunduğu belirtilmiştir. Ancak geri kalmış bir bölgenin belirli bir ekonomik faaliyete başlaması için bölgenin kalkınma kutbu halini alması gerekli ve bu da devletin yatırımları ile mümkün olabilmektedir. Böylelikle bir bölgede başlayan endüstriyel faaliyet, hızlı bir

şekilde yeni faaliyetlerin doğuşu ile bölgenin hem sosyal ve hem de ekonomik yapısında değişim sağlıyorsa, kalkınma kutbu oluşmaktadır (Dinler, 2012).

Kalkınma kutupları, bölgede ekonomik etkisiyle cazibe merkezi olması ve çevre bölgelerden emek ve kapital transferi sağlamaktadır. Bölgelerarası gerçekleşen göçler ve merkez bölgeye doğru olan göç ile bölgelerarası dengesizliğe neden olmaktadır. Myrdal (1971)'e göre kaynakların gelişen bölgeye olumsuz etki oluşturmaya, püskürtme etkisi (backwash effect) denilmektedir. Kalkınma kutbunda ekonomik olarak yoğunluk gösteren faaliyetlerin çevre bölgelere yayılmasına yayılma etkisi (spread effect) denilmektedir (Akpınar vd., 2011)

Bölgenin ekonomisinde canlanmalar oluşması sonucu, içsel ve dışsal ekonomilerin gelişimi ile bölgenin zamanla kalabalık hale gelerek merkezileşmesi ile bir kalkınma kutbu haline gelmesine neden olduğu görülmektedir. İlk gelişim gösteren bölge kalkınma kutbu haline gelen bölge olurken, çevre bölgeler kalkınma kutbu haline gelen bölge ile birlikte gelişim sağlayamamıştır. Kalkınma kutbu haline gelen bu bölgelerin en büyük sorunu büyümesi ve aşırı kalabalıklaşması sonucu sürdürülebilir kalkınma ve büyüme sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır (Dinler, 2012).

4.6. Birikimli Nedensellik Teorisi

Birikimli Nedensellik Teorisi, Kaldor'un yapmış olduğu çalışmalar ile oluşmuş, Myrdal'ın görüşleri ile gelişmiştir. Teori kapsamında daha yüksek seviyede büyüme oranına sahip bir bölge, bu sayede daha verimli bir artış ve düşük oranda etkin ücret artışına sebep olduğunu belirtir. Böylelikle teori kendi kendini besleyen ekonomik büyüme olarak da tanım yapılabilir. Dixon ile ortaya çıkan Verdoorn-Kaldor Yasası olarak adlandırılan ekonomik büyüme durgun ve dinamik ölçek ekonomilerinin büyümesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla teori Neo-klasikler gibi geri kalmış bölgeler için değil gelişmiş bölgelerin gerilemesine sebep olacağını belirtir. Teori Dixon ve Thirlwall tarafından geliştirilerek, dışsal faktörlerin de ele alındığı görülmüştür. Dış faktörlerin etkisi ile ihracatın büyümesi, bölgesel çıktı büyümesini ortaya çıkarmıştır. Bölgesel çıktı büyümesi,

sermaye-işgücü oranındaki artış ve teknolojik değişim oranından etki sonucu oluşmaktadır (İldırar, 2004).

Teori kapsamında bir bölge, gelişmeye başladığından dolayı diğer bölgelerden göç alırken göç veren bölgeler mevcut durumlarını gerileme meydana gelir. Göç veren bölgede istihdam seviyelerinin ve hizmetlerinin azalması, göçlere neden olacak ve sürekli göç vererek gerileme bu bölgelerde daha fazla göç vermesine neden olacağı öngörülmüştür (Dinler, 2012).

4.7. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi

1929 krizi sonrası özellikle 1950'li yıllardan itibaren kalkınma kavramı bölgesel politikalar ve bölge kavramlarının da önemi artmıştır. Keynesyen teorisinden yola çıkan kalkınma iktisatçıları, devletin rolünün önemini yalnızca kalkınma açısından değil aynı zamanda bölgelerin ekonomik kalkınması yönünde irdelenmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda bölgesel kalkınma alanında bölge kavramı, bir ülkenin alt mekânsal parçası denilmektedir. Teori kapsamında bu dönemde, bölgesel kalkınma politikalarının dengeli bir şekilde devam edilmesi, hem sanayileşmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde amaçlanmıştır (Çakmak ve Erden, 2004).

1950'lerden sonra kalkınma kavramı öne çıkmış, 1980'lere kadar Keynesyen temelli bölgesel kalkınma çalışmaları, bölgesel ekonomik artış sağlayamayan ve sürekli kamusal desteğe ihtiyacı duyan yerel ekonomileri belirtmiştir. Bu dönemde kalkınma iktisadının önem kazanması ile bölge kavramı ve bölgesel politikalar öne çıkmıştır (Arslan ve Demirel, 2010). 1950-1960 yılları arası dönemde ekonomiye yapılan devlet müdahaleleri, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi ve gelirin yeniden dağıtılması için önemli görülmüştür (Eceral, 2005).

Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi'ni ele aldığımızda, ulusal kalkınma çalışmaları ülke içindeki bölgelerde farklı gelişmişlik düzeyleri oluşturması, zamanla farklı yönetim şekli uygulanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, politikalar 1960'lı yıllardan sonra bölgesel kalkınma adı altında gelişme

göstermiştir. Bu politikaların ana hedefleri, bölge yabancı sermaye yatırımı ve dışarıdan imalat sanayi yatırımıyla ve çok fazla altyapı yatırımları ile bölgenin gelişimini sağlamaktır. Keynesyen bölgesel kalkınma politikaları 1970 yılından sonra oluşan sorunlarla zayıflama göstermesiyle, temel amacı istihdam düzeyini ve bölgesel gelir seviyesini arttırmak olarak belirlenmiştir (Yıldız, 2014).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra olumsuz etkiler ve sanayileşmenin bazı bölgelerde ivme kazanması ile gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde bölgelerarası dengesizlik artmıştır. Bunun üzerine bölgesel dengesizliği gidermek için Keynesyen politikalar, firma merkezli, standart seviyede, teşvik sağlanarak, kamu temel öncü olarak politikalar uygulanmıştır. Uygulanan politikalar gelir dağılımı ve refah seviyesini arttırmayı az gelişmiş bölgeler için sağlamayı amaçlamış, fakat istihdam ve gelir artış gösterse de ülke kalkınmasında önemli bir başarı sağlayamamıştır (Elmas, 2006).

Keynesyen anlayış, ekonominin gelişimini en çok sağlayan imalat sanayi sektörü olarak kabul etmesinin nedeni bölge ekonomisinin gelişimini bölgenin tamamını kapsamak için büyüme kutupları oluşturmaktır. Diğer yandan Keynesyen politikalar küreselleşme olgusundan ve 1970'lerin başında başlayan petrol krizlerin oluşması ile olumsuz etkilenmiştir (Akpınar, 2007).

4.8. Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi

Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi'ne göre devlet müdahalesi, kalkınmayı engeller ve kalkınma için devlet, ekonomideki rolünden vazgeçerek piyasayı kendi iç dinamikleri ile bıraktığı sayede özel sektörün gelişimini engellemeyecektir. Neoklasik Teori, küreselleşmeye olumlu yaklaşmaktadır. Devlet müdahalesinin en aza indirilmesi ile gelişmekte olan ülkeler dünya ekonomisine entegre olabilir ve dışsal olarak serbest ekonomik yapı ile kalkınma daha kolaylaşacağı ve rasyonel davranan iktisadi birimlerin kararlarının piyasayı etkinleştireceğini savunur (Dolun ve Atik, 2006).

Neoklasik Teori politikalarının temel amacı, bölgelerdeki mevcut işletmeleri büyütmek ve bu bölgelere belirlenen sektör ve alana bölge dışından yatırım çekmektir. Teori de kamunun rolü Keynesyen politikalar kadar fazla olmamasının sebebi piyasanın serbest kalması görüşünde olmasıdır. Toplu teşvik yatırımları yerine teknik ve maddi destek ile işletmelere kuluçka alanları oluşturularak kendi üretimlerini yapılması desteklemektedir. Neoklasik Kalkınma Teorisi ilkeleri ile bölgesel ekonomide tam rekabetçi ve ekonominin dengeli olarak büyümesi ve dağılımı uzun sürede ulaşılabileceğini öngörmektedir. Neoklasik yaklaşım yerini bilgi, beşeri sermaye, AR-GE, teknolojik gelişmeler, devletin yeni rolü ve piyasa yapıları gibi ekonomik büyümeyi etkileyen, finansal olarak yenilikler gibi iktisadi büyümeyi etkileyen yaklaşımlar almıştır. Bu yaklaşımlar kapsamında Paul M.Romer ve Robert E.Lucas tarafından yapılan çalışmalar büyük öncülük kazandırmıştır (Yıldız, 2014).

Romer tarafından ortaya çıkarılan Romer Modeli'ne göre büyüme oranını beşeri sermaye miktarı ve onun kişi başına düşen seviyesi belirlemektedir. Büyüme, araştırma sektöründe elde edilen bilgi ve beşeri sermaye miktarında artış sağlamaktadır. Çünkü bilgi birikimi büyüme seviyesini yükseltirken böylelikle beşeri sermayesi bilgi birikimine dayanan ekonomi, diğer yöntemlerden daha hızlı büyüme göstereceği öngörülmüştür (Dolun ve Atik, 2006).

4.9. Merkez – Çevre Teorisi

Teori, John Friedmann tarafından Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi'ne alternatif olarak geliştirilip merkez ve çevre arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Friedmann'a göre merkez- çevre ilişkisi, mevcut kaynakların çevreden merkeze doğru ilerlediği ve çevrenin kalkınma durumu merkez tarafından belirlenen bir sistemdir. Friedmann'a göre merkez; teknolojik gelişim ve kapital oluşumu bulunan, yüksek düzeyde nüfus artışı ve gelir seviyesinin yükselmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu teori kapsamında en önemli etken ise yeniliklerdir ve bu yenilikler devlet kurumları ve özel girişimler ile sağlanmaktadır. Bu yeniliklerin merkezden çevreye yayılması ile teori gerçekleşmektedir (Yıldız, 2014).

Merkez – Çevre Teorisi Wysocka (2009) göre merkez bölgeyi ve çevre bölgeyi iki farklı bölge olarak ele alarak ekonomi teorileri arasında önemli bir konuma ulaşmıştır. Merkez bölge sermaye, sosyal ve kültürel standartları ile çevre bölgeleri sadece teknolojik, kültürel ve politik olarak etki gösterdiği belirtilmektedir. Çevre bölgeler; hem hiyerarşik olarak hem de teknolojik, ekonomik, kültürel ve hizmet koşulları bakımından merkez bölgeye bağımlılık içerisinde olduğu görülmektedir (Deviren ve Yıldız, 2014).

4.10. İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi

1980’li yıllarda yerel ve bölgesel ekonomik kalkınmaya önem verilmesi ile İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi ortaya çıkmıştır. Teoriye göre, bilginin teknolojinin yarattığı pozitif dışsallık ve bilginin ölçeğe göre artan getiri sağlaması ekonomiye olan katkısını açıklamaktadır (Ecerel, 2005).

Teori, bölgesel kalkınmaya yönelik diğer kuramlardan farklı olarak hem yereli ve hem de bölgeyi temel alan, rekabetçilik için yerel dinamiklere ve içsel potansiyellere önem vermek amaçlanmıştır. Teori’nin asıl amacı, bölgesel refah sağlamak, bölgelerin kendi kalkınma süreçlerini bölgenin kendisi yürütmesidir. Böylelikle bölgesel kalkınma sürecinin içselleşmesi, özellikle Yeni Sanayi Odakları yaklaşımı çerçevesinde de geliştirilmiştir. Bu çalışmalarda bölgelerin aktif olarak kendi gelişimi için bölgesel kaynak ve bölge için çalışmaların yürütücülerine önem vermektedir. Bu çalışma doğrultusunda teknolojik gelişim, yaratıcılık gibi sürekli gelişme ve öğrenme yaratacak kavramlar ele alınmıştır (Çakmak ve Erden, 2004).

İçsel Büyüme Modelleri, Neoklasik Teorisine karşı ortaya çıkmış ve Neoklasik Teorisi’nden farklı olarak sosyal altyapının gelişimi, rekabet ve sermaye getirisi, teknolojinin içsel gelişim varsayımları vardır. Neoklasik Teorisi sermayeyi azaltan ivme kazandırırken İçsel Büyüme Modelleri fiziki ve beşeri sermaye birikimleri ile artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca modelin içselleşmesi kapsamında meydana gelen içsel değişkenler, dışsallık sağlayarak verimlilik düzeyinin artmasına sebep olmaktadır. Teori, uzun dönemli büyüme sağlamak ve

bunu iktisadi sistemde uygulanabilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu teori çerçevesinde fiziki sermayeye, beşeri sermayeye ve kamusal sermayeye yatırım, bilgi birikimi, işgücü dağılımı ve teknolojik gelişmeler gibi büyümenin kaynağı olarak gösterilmektedir (Yıldız, 2014).

4.11. Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı

1990'lı yıllarda Paul Krugman tarafından ekonomik faaliyetlerin yerleşim alanları olarak belirli bölgelere neden yığıldığı sorusuna cevap olarak ortaya çıkarılmıştır. Getiriler ile eksik rekabet modellerini kullanarak ekonominin mekânsal özelliklerini dikkate alan yaklaşımdır. Bu yaklaşımının temel amacı, farklı ölçeklerde oluşan ekonomik yığılmaların coğrafi mekânda nasıl meydana geldiğini açıklamaktır. Krugman (1991)'a göre bölge sanayileşmiş olarak merkez ve çevre tarımsal nitelikli olarak ele alınmıştır. Bunun nedeni ulaşım maliyetlerine, ölçek ekonomilerine, bölgedeki imalatın ulusal gelir içindeki payına ve yerleşim yeri talebinin de üretimin dağılımına bağlıdır. Böylelikle daha az kırsallık özelliği gösteren bölgeler, cazibe merkezi haline gelerek nüfusun büyük kısmı da bu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Nüfusun yoğunluğu ulaşım maliyetleri, ölçek ekonomileri ve tarım dışı malların getirisine göre değişmesi nedeni ile bölgeler merkez-çevre olarak ayrılmaya başlamaktadır (Deviren ve Yıldız, 2014).

Yeni Ekonomik Coğrafya modellemesinin temel özellikleri merkez ve çevre olmak üzere iki bölgeyi kapsamaktadır. Çevre bölge; rekabet piyasada çalışan, tarımsal ürün ticareti yapan ve sabit getiri elde eden özelliklere sahiptir. Merkez bölge ise eksik rekabet gösteren piyasada çalışan imalat sanayide serbest ticaret yapamayan ve artan getiri özelliklerine sahiptir. Bu iki sektör ve iki bölgeden oluştuğu varsayılan ekonomide imalat sanayideki firmaların bölgelerarası dağılımına önem verilmektedir. Bu sektörlerin gelişimi sonucu büyüme olmaktadır (TÜSİAD, 2008). Yeni ekonomik coğrafya, ekonomik faaliyetlerin coğrafi dağılımını sorgularken getirilerin artması, taşıma maliyetleri ve sektör gelişimlerin ilişkileri ile birlikte ortaya çıkan içsel yığılma nedenlerini de analiz etmektedir (Arıcıoğlu, 2011).

Krugman'ın modelinin temelinde ekonomik büyüme imalat sektöründeki gelişme ile sağlanarak firmaların bölgeler arası dağılımını oluşturacak ve imalat sanayinde yeni bir firma kurulması ürün arttıracaktır. Modele göre ticaretin serbestleşmesiyle iç pazar etkisi artacak, ücretlerin yükselmesi ve maliyetlerin artması ise sektörü daraltan yönde etki göstereceği öngörülmüştür. Bunun sonucunda imalat sektörü, bu zıt etkenlerin hangisinin üstün olacağına olarak yer seçmektedir (Deviren ve Yıldız, 2014). Bu zıt etkenlerden maliyetlerin artması sonucu; imalat sanayi serbest olacak, yer seçimi belirsiz kalacak ve yığılmalara sebep olmaktadır. Bunun sonucu ticaretin önündeki engellerin kalkmasıyla firmaların bölgeler arasındaki elde edecekleri getirinin de artmasını sağlamaktadır. Bu durum kalkınma iktisadı çerçevesinde birikimli teori olarak adlandırılmakta ve Yeni Ekonomik Coğrafya modelinde de görülmektedir (TÜSİAD, 2008).

4.12.Yeni Bölgeselcilik

Küreselleşme etkisiyle oluşan Yeni Bölgeselcilik anlayışına göre bölge, ilişki ağları ile belirlenen yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkileri bulunan ve sınırları değişiklik gösterebilir bir alan olarak belirlenmiştir. Geleneksel bölge anlayışının en belirgin temel hedefi bölgesel gelişme iken Yeni Bölgeselcilik de bu hedefin yerini bölgesel yenilik almıştır. Geleneksel bölge, kalkınma kaynağı olarak bölgelerarası yeniden dağıtım kullanılırken Yeni Bölgeselcilik ise bilgi ve üretime yönelik kaynakların yenilikçiliği göz önüne alarak harekete geçirilmesini yerelde ve bölgede hedeflenmiştir (Özmen, 2004).

Geleneksel bölge anlayışında kalkınma sürecinde bölgenin içsel dinamikleri, potansiyelleri, özgün koşulları, sosyo-ekonomik ve mekânsal özellikleri ele göz ardı edilerek, tüm bölgeler için sabit bir kalkınma hedefleri öngörülmüştür. Yeni Bölgeselcilik, bölgelerin uluslararası piyasa çabalarında yetersizlikleri ortaya çıkarılmış ve devletin rolü yeniden ele alınmıştır. Bu yaklaşım ile devletin gerektiği kadar rol aldığı bölgesel ve yerel girişimlere önem verilmesi ile karma özellikte bir kalkınma anlayışı olduğu savunulmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı sorunlar için 1990'lı yıllardan itibaren, piyasa sisteminin işleyebilmesi

ve korunabilmesi için düzenleyici bir kurum olarak görülen devletin etkisinin olması gerektiği görülmüştür. Böylelikle devlet, Keynesyen refah devleti anlayışından uzak yerel ekonomiye, küresel ekonominin taleplerine yönelik görevleri bulunmaktadır (Çakmak ve Erden, 2004).

Yeni Bölgeselcilik, Neo-Liberal teorisine göre daha katılımcı ve daha sosyal demokrat bir anlayıştır. Bölgelerin yetki ve kaynakların merkezden aktarılması ekonomik politikaların uygulanabilmesi için gerekli olduğunu savunur. Bölge kaynaklarını harekete geçirerek içsel büyümeyi hedeflemektedir. İçsel büyüme, ekonomik gelişme için içsel yerel faktörlerin önemini vurgulayarak fiziksel altyapı, öğrenme, sosyal sermaye, kurumlar ve insan kaynakları gibi ekonomik değişkenler ile ekonomik gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır (Akpınar, 2007).

Yeni Bölgeselcilik, kurumsal yapıların organize olmasını, yerel kaynakların harekete geçirilmesini ve katılımcılık anlayışını savunmaktadır. Yeni Bölgeselcilik ile bölgeler kendi iç dinamikleri ile gelişim sağlayabilecek ve bu sayede dışarıdan gelen sermayenin ve yatırımların önemi azaldığı görülmektedir. Teori ile kalkınma anlayışı makro ölçekten mikro ölçeğe geçilmiş, kent ve bölgeler kalkınma anlayışının etkenlerini oluşturmuştur. Belirli bir bölgenin kalkınması için merkezi devlet ile yerel otoriteler tarafından bölgesel kalkınmanın sağlanmasını savunur. Yerel büyüme için yerel kaynakların hareketliliği doğrultusunda bölgedeki firmalar, sendikalar, kamu kurumları ve mali kurumlar ile politikalar oluşturulmuştur (Elmas, 2004).

Teori ile oluşan bölgesel kalkınma politikaları Post-fordist üretim biçiminden de etkilenmiş ve büyük ölçekli üretime dayalı mallar üreten fordist sanayiler gerileme göstermeye başlamıştır. Fakat yerel girişimcilik ile oluşan ve esnek üretim teknolojilerine dayanan Post-Fordist sanayilerin önem kazandığı ve küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) üzerinde hâkim olduğu görülmektedir. KOBİ'lerin dinamik ve esnek üretim anlayışı, küresel rekabetliğe uyum sağlaması için büyük ölçekli sanayilere göre üstünlük göstermiştir. KOBİ'lerin ekonomide ağırlığının artması ile ulusal kalkınma anlayışı yerini yerel gelişme anlayışına bırakmıştır (Ataay, 2005).

5. BÖLGE PLANLAMA VE YENİ BÖLGESELCİLİK ANLAYIŞI

5.1. Bölge Planlamada Yeni Yaklaşımlar

Bölge planlama, merkezi idarenin desteği ile uygulanan geleneksel bölgesel politikaların yerini, 1970'li yıllardan sonra önem verilen yerel dinamiklerin ve yerel potansiyellerden yararlanan ve küresel ölçekte en iyi koşulları arayan uluslararası sermayeye arz yönlü yaklaşmayı hedefleyen yeni bölgesel politikalara bırakmıştır. Böylelikle bölgeler ve şehirler, yarı-kapalı ekonomik sistem adı altında değil birbirleri ile farklı ilişkiler içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olabilen yerel aktörler olarak görülmüştür (Akpınar vd., 2011).

Geleneksel anlayışta bölge, mekânsal bütünlük ile yerel birimlerin bütünlüğü ile oluşan, sınırları çizilmiş ve ulus devlet dışına kapalı bir birim olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle oluşan Yeni Bölgeselcilik anlayışına göre ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen ve uluslararası ilişkilere açık olan, mekânsal süreklilik şartı olmaksızın yerellerin oluşturduğu ve sınırları değişken bir birim olarak görülmektedir (DPT, 2000a).

Geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımı ile yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı arasındaki farklılıkları sıralayacak olursak; birinci farklılığın bölgesel kalkınma kavramından kaynaklandığı görülmektedir. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının asıl hedefi bölgesel gelişme iken bu hedefin değişimi ile yerini bölgesel yenilik almıştır. Bir diğer farklılık ise; geleneksel bölgesel kalkınmada genel kaynak olarak bölgelerarası yeniden dağıtım kullanılırken, yeni bölgesel kalkınma anlayışı öncelikli olarak yerel ve bölgesel kaynaklara önem verilmesi hedefine yoğunlaşmıştır (Keskin ve Sungur, 2010). Çizelge 5.1'de geleneksel bölgesel politikalar ve yeni bölgesel politikalar arasında amaçları, karar verme ve uygulama süreci, siyasi ortam, siyasi sorumlulukları, politika araçları ve uygulamacı kurumlar verilerek merkezi hükümetin daha fazla görev aldığı yeni bölgesel politikalar ile değişimler verilmiştir.

Çizelge 5.1. Geleneksel bölgesel politikalar ile yeni bölgesel politikaların özellikleri (Özaslan ve Ünlü, 2015)

Özellikler	Geleneksel Bölgesel Politikalar	Yeni Bölgesel Politikalar
Amaçlar	-Bölgesel eşitlik -Ulusal ekonomik büyüme -Yatırımlar az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi -Altyapının geliştirilmesi	-Bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi -Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin artırılması -İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Karar verme-uygulama sürecinin yapısı	-Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi - Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim -Kademeli yapı	-Bölgesel ve yerel hükümetlerin birlikte karar verme süreci -Bölgesel-yerel karar yetkisi -Yönetişim ağırlıklı karar süreci -Kademeli olmayan
Politika araçları	-Kamu finansal desteği -Ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık -Tanımlanmış bölgesel birimler için bağlayıcı kararlar -Bürokratik düzenlemeler	-Kamu finansal desteği -Koşullara bağımlı örgütlenme -Gönüllü ve koşullu bilgilendirme -Kamunun sağladığı danışma hizmetleri
Siyasi ortam	-Ulusal politikaların öne çıktığı bir siyasal ortam	-Ulusal politikalar ile bölgesel ve yerel politikaların ağırlık kazanması
Siyasi sorumluluk	-Karar verme sorumluluğu olan merkezi hükümet -Taşra teşkilatına verilen uygulama sorumluluğu	-Ulusal hükümet ve bölgesel ve yerel örgütler (hükümetlerin) doğrudan politika uygulamalarına yönelimi
Uygulamacı kurumlar	-Merkezi hükümet -Merkezi hükümetin taşra teşkilatları -Bürokratik ilişkiler	-Bölgesel birimler -Yarı özerk birimler -Bürokrasi yerine, işletme yönetimi

Başka bir ifade ile OECD (2009)'a göre; yeni teoriler ile bölgelerin büyümelerini sağlamak için verilen ulusal hareketlere ve teşviklere bağlı olmadan yerel kaynakların kullanımı ile böylece kendi değerlerinden yararlanmak amacıyla kendi büyümelerine yatırım yapmalı hedefini kapsamaktadır. Böylelikle, bir diğer fark olarak yeni bölgesel kalkınma anlayışının, bilgiye ve bilgi üretimine dayalı kaynaklara ve yenilikçiliğe önem vermiştir. Yeni yaklaşım bölgelerin büyüme sağlaması için; bilgi üretme ve yenilikçilik kapasitesi, iyi eğitilmiş nüfus oluşturma yeteneği, küresel piyasalara bağlanabilme, emek piyasası oluşturma, çevre dostu ve altyapı sistemi oluşturma gibi etkenler kullanılmaktadır (Sungur, 2015).

Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı ve Yeni Bölgeselcilik arasındaki bölgesel kalkınma çerçevesinde farklar Dulupçu vd. (2010)'a göre; geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının temel hedefi, bölgesel gelişme ve bölgelerarası yeniden dağıtım iken Yeni Bölgeselcilik ise bölgesel yenilik, yerel ve bölgesel kaynakların kullanımının artmasını hedeflemektedir (Deviren ve Yıldız, 2014).

5.2. Yeni Bölgeselcilik Anlayışı İle Değişimler

Küreselleşme olgusu ile bölgesel gelişim için uygulanacak bölgesel politikalar da önemli değişimler meydana gelmiştir. Böylelikle bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve kalkınma ekonomisi için yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı hasarlar sonucu devletin mevcut kaynakların korunması ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gerektiği ve birçok ülkede uygun bölgesel politikalar planlar sayesinde belirlenmiştir (Özmen, 2008).

20. yüzyıldan sonra küreselleşme etkileri ile dünyada birbiri ile ilişkili bölgesel gelişim politikaları doğmuştur. Sırasıyla Keynesyen, Neo-Liberal ve Yeni Bölgeselcilik teorileri ortaya çıkmıştır. Keynesyen, arz yönlü merkezîyetçi bir bölgesel politikalar olarak refah seviyesini ve gelir dağılımını yatırımın az olduğu bölgelerde de teşvikler ile yükseltmeyi amaçlar ve kitlesel üretim biçimini savunmaktadır. Fakat gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde uygulanamamış ve küreselleşmenin oluşturduğu rekabet etkisiyle de önemini yitirmiştir. Rekabet

çerçevesinde ve Keynesyen politikalarına eleştiri olarak Neo-Liberal anlayış ortaya çıkmıştır. Arzın kendi talebini oluşturmaya gerektiğini savunan Neo-Liberal politikalar; eğitim, ulaşım, iletişim ve teknoloji alanında gelişmek ve devlet yatırımları ile bu bölgelerdeki girişimleri desteklemeyi amaçlamaktadır. Keynesyen bölgesel politikaları eleştiren Neo-Liberal anlayış bir çelişki olarak iki teorinin de bölgesel politika araçları aynı olduğu görülmektedir. Piyasa yanlısı, teşvik temelli bir politika olmasına karşın Post-fordist üretim örgütlenmesi sonucu iki teorinin de politikaları yetersiz kalmıştır (Elmas, 2008).

İki politika için yapılan eleştiriler sonucunda Yeni Bölgeselcilik, Neo-Liberal anlayışa göre bölgenin merkezden çevreye yetki ve kaynak aktarımı yapılarak ekonomik politikaların uygulanmasında görevlendirilmiş kurumsal bir kapasiteye ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. 1980'li yıllardan sonra, bölge anlayışı yeniden ele alınarak bölgesel politikalarında gelişme yaşanması ile birlikte bölgesel gelişme paradigmasının temelden değişmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Yeni Bölgeselcilik, bölgesel gelişmedeki yeni dinamikleri tamamlayıcı yeni bir politika olarak gündeme gelmiştir (Akpınar, 2007).

1990'lı yıllardan sonra Yeni Bölgeselcilik küreselleşme ile oluşan problemleri çözebilmesi, piyasanın gelişimi için bir kurum olarak devletin büyük rol alması gerektiğini savunmaktadır. Böylelikle devlet, Keynesyen refah devleti anlayışından yerel ekonomi düşüncesine geçerek, küresel ekonominin taleplerine yönelik çalışmalardan sorumlu kalmaktadır (Çakmak ve Erden, 2004). Yeni Bölgeselcilik, bölgeleri sadece refah ve öğrenme sağlayacak alanlar olarak değerlendirmeyip bu alanları Neo-Klasik iktisattan ve geleneksel Keynesyen politikalardan daha fazlasını kapsayarak, sosyo-kültürel ve kurumsal etkenleri de ele alarak değerlendirmektedir (Sungur, 2015).

Yeni Bölgeselcilik anlayışında küreselleşme ile ulus devlet olgusu oluşmuş ve ulusu devlet, devletler üstü ve altı kavramları ile ayırarak hem aşağıdan, hem de yukarıdan etkileyen (bottom-up) politikalar ele alınmıştır (Arslan, 2010). Yeni Bölgeselcilik, yerel kaynakların etkin kullanımı, kurumsal yapıların düzenlenmesini ve katılımcılık anlayışını uygulamayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım,

bölgesel gelişmede sosyal yapıları içeren bir kurumsal çerçeve ile birlikte uygulamayı hedefleyen bir politikalar benimsemiştir (Elmas, 2008).

Yeni Bölgeselcilik, bölge kaynaklarını büyük önem verdiği için içsel büyümeyi amaçlamakta ve böylelikle ekonomik gelişmeyi arttırarak içsel yerel faktörlerin önem kazanmasını sağlamaktadır. Bu teori ile birlikte ekonomik gelişme için öğrenme, liderlik ilkesi, sosyal sermaye sağlanması, fiziksel altyapı, kurumlar ve insan kaynakları gibi geleneksel olmayan ekonomik değişkenler ortaya çıkmıştır (Akpınar, 2007).

Yeni Bölgeselcilik ile birlikte bölgeler yeniden keşfedilmekte ve beklenen seviyede değerler kazanmakta, ulusal kalkınma yerine bölgeye dayalı kalkınma çalışmaları uygulanmaktadır. Yeni Bölgeselcilik akımının temel yaklaşımları, yöntemleri ve kalkınma araçları ekseninde geleneksel politikalardan farklılık göstermektedir (Özmen, 2004). Yeni Bölgeselcilik anlayışı bölgelerin iç dinamikleri ile gelişmesini savunarak dışarıdan gelecek sermayenin ve yatırımların öneminin azaltılması hedeflenmektedir. Bu anlayış çerçevesinde politikaların diğer teorilerden farklı olarak uygulanan politikalar kalkınma anlayışını makro ölçekten mikro ölçeğe indirmiş, kentsel ve bölgesel kalkınma anlayışını birlikte yürütme görevi üstlenmişlerdir (Elmas, 2004).

Bu anlayış ile kentleşme, yerelleşme ve farklılaşmış bir boyutta bölgeselleşme olgusu, ortaya çıkmıştır. Bölgeselleşme (regionalism), idari yönetim süreci ve tekniği ile yönetimin güçlenmesi olarak tanımlanabilir (Arslan, 2010). Yeni kentleşmeyle birlikte Yeni Bölgeselcilik kuramı, günümüz sürecindeki önemli kavramlardan stratejik yaklaşımlar, sürdürülebilir gelişme, sosyal ve çevresel eşitlik ve daha yaşanılabilir kentsel tasarım gibi kavramlarla da öneride bulunmuştur (Peker ve Polat, 2013).

5.2.1. Ekonomik yönden Yeni Bölgeselcilik

Ekonomi bölgenin gelişiminde büyük role sahiptir. Ekonomide Post-Fordizm çerçevesinde üretimin teknoloji ve organizasyon faktörlerinde yaşanan

değişimleri kapsamaktadır. Yeni Bölgeselcilik anlayışının bölgesel etkenlerden oluşan ekonomik güç ve ağ ekonomileri ekonomik temellerini oluşturmaktadır (Özmen, 2004).

Post-Fordist Üretim Yapısı Baransel (1993)'e göre; Henry Ford tarafından 20. yüzyılın başlarında geliştirilen ve kendi adıyla anılan sadece kendi işletmesi üzerinde etkili olmamış, yüzyılın üretim anlayışını tamamen etkilemiş ve ekonomik ve toplumsal alanda büyük ölçekli değişimler sağlamıştır. Fordizm olarak adlandırılan bu anlayış, üretim faaliyetlerinin montaj hattı üzerinde seri üretim yapılmasını belirtmektedir. Herhangi bir vasa sahip olmayan insanlar tarafından basit ve küçük Fordist üretim anlayışı büyük bir verimlilik artışı sağlamış işletmelerin faaliyet hacimlerini ve alanlarının artmasına neden olmuştur. Fordizm, aynı zamanda iş görenlerin makinelerin bir parçası olarak değerlendirilmesi nedeniyle büyük eleştirilerle karşılaşmıştır (Elmas, 2006).

Post-fordist üretim anlayışından bölgesel kalkınma politikaları da etkilendiği görülmektedir. Kitlesele üretim eksenine yönelik mal üreten fordist sanayiler gerileme gösterirken, esnek üretime dayalı yerel girişimciler ile oluşan Post-Fordist sanayiler ise gelişmiştir. Bunun sonucunda küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) önem kazanmış ve büyük sanayilere göre küresel rekabet şartlarına daha kolay uyum sağlamıştır. Böylelikle KOBİ'ler ulusal yerine yerel gelişme anlayışını benimsemişlerdir. (Ataay, 2005).

Yeni Bölgeselcilik anlayışında bölge içindeki firmalar yerel kaynaklara bağlı olarak, kamu kurumları, mali kurumlar ve sendikalar bir grup haline gelerek yerel düzeyde büyüme politikaları üretme çalışmaları olmuştur. Böylelikle belirli bir bölgenin kalkınmasını yerel otoriteler tarafından gerçekleştirilebileceği görülmüştür (Elmas, 2004).

Bölgesel entegrasyon ile gerçekleşen teknolojik değişim ve bu değişimlerin ekonomik yansımaları, gerek ulusal ekonomiler gerekse de işletmeler arasında entegrasyon hareketlerinin hızlanmasını sağlamıştır. İşletmelerde arasında yaşanan birleşmeler ve satın almalarla gerçekleşen entegrasyonlar da Yeni

Bölgeselcilik yönelimini ortaya koymaktadır. İşletme faaliyetlerin bütünleşmesine yol açmakta ve çok uluslu işletmeler düzeyinde birleşmeler yaşanmaktadır (Özmen, 2004).

Ağ ekonomisi sağlanması ile bilişim teknolojileri ve bu sayede gelişen internet, ekonomik faaliyetlerin ve ilişkilerin yeniden şekillenmesini sağlamıştır. İnternetin önce işletme içerisinde ve sonrasında işletmeler arasında uygulanmasında bağlı oluşan ağlar (network), iletişim ve bilgi paylaşımın hem hızlanarak kolaylaşmasını hem de ucuzlayarak maliyet avantajı sağlamaktadır. Bu anlayışın bölgeselleşme eksenindeki yansımaları ile yerel aktörler arasında oluşturulan ağların varlığı, deneyimlerin alışverişini sağlayarak bölgesel aktörlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Özmen, 2004).

5.2.2. Kuramsal yönden Yeni Bölgeselcilik

Yeni bölgeselcilik yaklaşımının temellerini post-modernizm ve bilgi temellilik düşüncesi oluşturmaktadır. Modern anlayış, bölgesel kalkınmayı geniş ölçekli ve bütünleşmiş merkezi planlar olarak ele alırken, post modern anlayışla ise Yeni Bölgeselcilik kapsamında, büyük oranda değiştirilmiş ve bölge ile entegrasyonunu sağlamaya yönelik hedefler belirlenmiştir (Özmen, 2004). Tekeli (1994)'e göre post-modernizm; post modern düşünce, geleceğe ilişkin öngörüler yürütür, kültürel, sanatsal ve bilgiye dayalı bir düşünce tarzıdır.

Modern devlet anlayışı, endüstriler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi için ekonomik gelişmeler ve işletmeler arası düzenin, alt yapı hizmetlerinin sağlanmasını savunur. Sanayi ile gücün yerelleşmesini ve sınıfsal farklılıklarının giderilerek ulus üstü yapıların önem kazanması gerektiği öngörülmüştür. Bilgi ekonomisi ile bilgi ve iletişim teknolojileri gelişmeleri ile yeni bir toplumsal dokunun oluşmasını sağlanmasını savunmaktadır (Tekeli, 1994). Bölgeselleşme çerçevesinde bilgi temelli düşünce, merkezi yönetim organizasyonlarının yerini yerel katılımın ve sivil toplum kuruluşlarının aldığı ve işbirliği içinde ortak ilerleyebilmesine dayalı olduğu görülmektedir (Özmen, 2004).

5.2.3. Toplumsal yönden Yeni Bölgeselcilik

Yeni Bölgeselcilik anlayışı, toplumsal temelleri bakımından ele alındığında toplumu oluşturan bireylerin bilgi işçisi olabilmesi, toplumda ortak paydaları gelişen bölgesel bilinç ve sosyal sorumluluk olabilmesi gerektiğini savunur. Bölgesel bilinç oluşumu ile bölgesel gelişmenin sağlanması için, bölge içerisinde uyum ve bölgeye ilişkin bilinç düzeyinin yükseltilmesi gerektiği görülmektedir. Bu durumda, bölgenin ve insanların ön plana tutulduğu bir bölge için bölge insanlarının bilgilendirilmesine gerek duyulmaktadır (Özmen, 2004).

Bilgi işçilerin sayısı bölgelerin rekabet gücünü ve gelişmişliğini etkilemektedir. Bu sonuç dolayısıyla bilgi işçileri bulunan bölgeler rekabet güçlerini arttırabilir ve bölgesel kalkınma sürecinde gelişim sağlayabilmektedir (Dulupçu, 2001). Bilgi işçisinin tanımı Özmen (2004)'e göre bilginin kullanılması ve geliştirilmesi gerekli işlerde çalışan bireylerdir.

5.2.4. Yönetim ve mekân ilişkileri bakımından Yeni Bölgeselcilik

Yeni bölge anlayışı kapsamında merkezi yönetimler yetersiz kalmasını çözebilmek amacıyla, devletin siyasi gücünün yerel yönetim çatısı altında almakla bir dönüşüm sağlamıştır. Böylelikle geliştirilecek bölgesel politikalarla, bölgeler arasında iş birliği sağlamayı arttırmayı amaçlar ve sektörler arasında öğrenme ve ilişki kurabilme süreci olması gerektiğini savunmaktadır (Özmen, 2004). Yönetimde Post-fordist dönemi sonucu yönetim modeli oluşmuş ve kalkınma politikalarında ve planlama anlayışında değişimlere sebep olmuştur (Erzi, 2004).

Geleneksel bölge anlayışı merkezi yönetim ekseninde oluşturulan coğrafi ağlar ile ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır. Yeni bölge anlayışı ise sınırları kaldırarak işletmeler, üniversiteler ve yerel kurumlar arasında mekânda ilişki ağlarının kurulması gerektiğini savunur (Özmen, 2004). Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile bölgesel kalkınma ve sermaye, özel sektörün sahip olduğu özellikleri kapsayan ve aynı zamanda bölgesel potansiyelin ve olanakların kullanılması, hem bölge

içerisindeki yaşayanlara hem de bölgeye yatırım yapacak kurumlara gerekli olan bilgileri içermesi gerektiğini savunur (Tekeli, 1994).

17.ve 18. yüzyılda gerçekleştirilen coğrafi keşiflerden sonra bir değişim sağlayarak dünya ticaretinin sınırlarını genişletmekle beraber, ticaretin ve üretimin belirli bölgelerde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Böylelikle coğrafi ilişkiler bölgelerin ekonomik faaliyetleri etkilemektedir. Yatırım yapılan bölgeler ve işletmeler bölgesel ağları güçlü bir yapıya sahiptir (Dulupçu, 2003).

1990'lı yıllarda post-modernizmin etkisiyle de, insan odaklı organik bir dünya görüşüne doğru bir geçiş sağlanmıştır. Organik dünya bölgeselleşme düşüncesi bağlamındaki görüşleri, mekânsal bölgeler arasında oluşturulan ilişkilerin parçalanması, yerel yönetimlere ve aktörlere verilen önemin artması, karar verme sistemine yerel katılımın sağlanması, ekonomik ve teknolojik yenilik için bölgelerin daha doğal birimler olarak sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Tekeli, 1994).

Bölgesel politikalar çerçevesinde bölgelerarası farklılıkları giderebilmek amacıyla Yeni Bölgeselcilik teorisi ile paralel doğan yerelleşme anlayışı da (bölgesel) kalkınma ajansları gibi kurumsal araçları önermekle birlikte katılımcılığın ve yerel dinamiklerin harekete geçirilmesini de hedeflemektedir (Elmas, 2008).

5.3. Yeni Bölgeselcilik Anlayışının Yarattığı Etkiler

5.3.1. Dünya ve Avrupa ülkeleri üzerinde etkileri

Küreselleşme etkileri, bölgesel gelişim sürecinde ve bölgesel politikaların uygulanmasında önemli etkiler getirmiştir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için bölgesel hedefler ve kalkınma ekonomisi için yeni değişimler yaşanmıştır. Böylelikle Yeni Bölgeselcilik, bölgesel gelişmedeki yeni dinamiklere yönelik yeni bir anlayış olarak doğmuştur. Altun (2009)'a göre; AB'de bölgesel entegrasyonun oluşturduğu ekonomik güç ve gelişen ağ ekonomileri ile Yeni Bölgeselcilik

kuramının ekonomik temellerini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, Yeni Bölgeselcilik anlayışı etkisi altında bölgesel politikaların uygulanma sürecinde yerel ekonominin kendi var olan potansiyelleri ile geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda NUTS sınıflandırılması yapılarak yeni hizmet bölgeleri ve birimleri oluşturulmaktadır. Katılımcı bir anlayış benimsenmesi, bölgesel gelişim kavramı yalnızca belirli sektörlerde değil bir bölgenin tümünde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Avrupa'da bölgeselleşme bölgelerin mevcut temelleri ile gelişmiş olduğu ve tarihsel bölgeler olarak tanımlanabilen İspanya, İsveç, Yunanistan, Belçika ve İtalya ülkelerinde çok yönlü olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgelerin sınırları alışılmışın dışında aşağıdan yukarıya gelişmektedir. Almanya gibi diğer ülkelerde ise tarihsel ve yönetsel olarak bölgeselleşme hareketi benimsenmiştir. Komünist akımın çökmesinden sonra küçük bölgelerin birleşmesi ile büyük yönetim birimlerinin oluşmasıyla Doğu Avrupa' da, Bulgaristan, Macaristan, Slovakya ve Slovenya ülkelerinde yerelleşme yönünde yönelim olmuştur (Reeves, 2006).

Bölgeselcilik kavramının II. Dünya Savaşından sonra 1950 ve 1960'lı yıllarda ortaya çıkmasının nedeni coğrafi yönden yakın ülkeler arasında ticari anlaşmalar yapılmasıdır. 1957'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve İngiltere'nin bulunduğu Batı Avrupalı ülkelerin bazıları tarafından 1960'da oluşturulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ile birlikte Latin Amerika'da, Orta Doğu'da ve Afrika'da gelişmekte olan ülkeler arasında kurulmuş ve aralarında bölgesel ticaret yapılmıştır (Kılıç, 2013).

Avrupa'daki yeni bölgesel politikalar, ülkelerin savaş sonrası mekânsal dağılım olarak iş sahaları üzerinde durmuştur. Böylelikle Avrupa ile birçok ülke, imalat tabanlı endüstrilerin, teşvikler ile birlikte yeniden yerleşimin gücünü artırmak için büyük ölçekli projeler programlamışlardır. Bölgelerde yüksek oranda işsizlik, bölgelerarası dengesizliğe ve bölgelerin gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda yeni bölgesel yapılanmaların oluşması sonucu Yeni Bölgeselcilik yaklaşımı, bölgelerde hem ekonomik hem de politik açıdan sosyo-

ekonomik çalışmalar doğurmuştur. Bu yeni bölgelerin küresel rekabet, yabancı sermaye yatırımları ve gelişme odakları özellikleri bulunmaktadır (Serin, 2006).

Avrupa’da Yeni Bölgeselcilik hareketleri, kalkınma amacıyla büyük ölçekli üretim yapan firmalar, AR-GE, yönetim danışmaları ve finans binaları gibi alanlara etkisini göstermiştir. Avrupa’da bölgesel gelişim için ekonomik sosyal ve çevre ihtiyaçlarını karşılayamaması, bölge gelir düzeyinin azalması ile işsizlik sorununun ortaya çıkması ve bölgelerarası dengesizliğin artması ile Yeni Bölgeselcilik anlayışı benimsenmiştir (Erzi, 2004).

Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde Avrupa’da ilk bölgesel hareketler İngiltere’de görülmektedir. Çalışmalarını uygulamak amacıyla ilk gelişme ofisini kuran ülkedir. İngiltere 1980’lerde bölgesel planlama geri planda kalsa da 1990’larda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yeni Bölgeselcilik akımıyla yaşanan bu değişimler, bölgelerin kalkınma ve gelişme amacıyla ve bölgeye AB’den kredi ve fonları alabilmek amacıyla projeler hazırlanmaktadır (Serin, 2006). Bölgesel ekonomilerin gelişebilmesi için temel altyapı ve hizmetlerin oluşturulması gerekliliği görülmektedir. Bundan dolayı kendine özgü bölgesel yönetimi olmayan ülkelerde başarılı bir (bölgesel) kalkınma ajansı (BKA) modeli oluşturmak amaçlanmıştır (Kılıç, 2013).

5.3.2. Dünya ve Avrupa ülkelerinde kalkınma ajansı

Bölge anlayışında ve bölgesel gelişme politikalarında değişimler yaşanması ile yeni planlama yaklaşımı, etkin bir kurumsal yapılanma ve bölgesel politikaların başarı ile uygulanması için bir araç olarak görülmektedir. Katılımcı bir anlayış ile yerel kapsamda yörelerin kalkınması için hedef ve stratejilerin uygulanabilmesi için bir proje ihtiyacı duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar ve yaklaşım doğrultusunda kalkınma ajansı kurulmuştur (Erzi, 2004).

Kalkınma ajansları, 1930’lu yıllarda hükümetten bağımsız sınırları belirlenmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik özelliklerini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Ajanslar; yasal bir hüküm kapsamında bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi

içerisindeki tüm şirketler ve yerel kurumlar ile işbirliği sağlayarak, bölgenin ekonomik yönden kalkınmasını hedeflemektedir. Bu bölgelerin içsel potansiyellerini harekete geçirmek ve KOBİ'leri, teknoloji, bilgi ve kaynakların desteklenmesi amacıyla kurulmuşlardır. Ajanslar, kalkınma ve bölgesel ekonomi için işsizlik oranları, büyük kentlere göç, yerli endüstrilerin azalması gibi sorunların çözümü amaçlanmıştır. Bu doğrultuda merkezîyetçi talep-yönlü Keynesyen politikalar yerini arz-yönlü ve politika yapımını yerel aktörlere yer vermiştir. Bu anlayış çerçevesinde, merkezî hükûmetler ya da Avrupa Birliği (AB), Birleşik Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumların uygulamaları yerine, yerel nitelikli, kalkınma ajansları gibi kurumların kurulmasını sağlamıştır (Tutar ve Demiral, 2007).

2006 yılında birliğe üye ülkeler tarafından Avrupa Birliği Kalkınma Ajansı (European Union Development Agency- EUNIDA) üye ülkelerin ekonomik düzeylerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma politikaları belirlemek amacıyla kurulmuştur. Avrupa Komisyonu hizmetleri ile Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (The European Association of Development Agencies-EURADA) bilgi alışverişi, uyum ve uluslararası işbirliği çerçevesinde ekonomik kalkınma için kurulmuştur. Böylelikle Avrupa Birliği kapsamında 150 kalkınma ajansı bulunan EURADA'nın Ekonomik Kalkınma Konseyi aracılığıyla güçlü uluslararası bağlantıları ve Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki kalkınma ajansları ile de bağlantıları vardır (Arslan, 2010).

AB'de ve birçok ülkede kalkınma ajansları, yerel aktörlerin bölgesel kalkınmaya katılımı ile destek vermesi ve bölgesel kaynakların etkin kullanılması amacıyla kurulmuştur (Özmen, 2004). Diğer bazı ülkelerde kalkınma ajansları Çizelge 5.2'de verildiği gibi Belçika, Avusturya, Fransa, İrlanda'da 1950'li yıllarda kurulmuştur. Almanya, İtalya, İngiltere, Hollanda'da 1960-70'li yıllarda ve 1980'li yıllarda ise İspanya, Yunanistan ülkelerinde kurulmuştur. Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, İsveç ise 1990'lı yıllarda kurulmuşlardır. Ülkelerin o dönemki sorunlarına çözüm için ülkelere özgü ajansların kuruluş amaçları verilmiştir.

Çizelge 5.2. Bazı ülkelerde kalkınma ajansları kurulma tarihi ve amaçları

Yıllar	Ülkeler	Kuruluş Amaçları
1930	ABD	Sosyo-ekonomik refah ve vasıflı işgücü sağlamak.
1940-1950	Avusturya	Bölgesel sanayi politikası uygulamak.
	Belçika	Sanayi ve bölgesel kalkınma politikaları belirlemek
	Fransa	Bölgesel farklılıkların giderilmesi, mekânsal gereksinimleri gidermek.
	İrlanda	Ekonomik kalkınma
	Japonya	Ulusal kalkınma planları hazırlamak
	Brezilya	Bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgesel ekonominin canlanması için
1960-1970	Almanya	Bölgeleri içerisinde kendi ekonomik ve bölgesel kalkınma politikaları uygulamak.
	İtalya	Ulusal kalkınma ve bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak.
	İngiltere	Bölgesel ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanmayı desteklemek
	Hollanda	Gerileyen bölgeleri ve ekonomik faaliyet alanlarını geliştirmek
1980-1990	Yunanistan	İdari yapısını merkezileştirmek
	İspanya	Bölgesel farklılıkları azaltmak
1990-	Macaristan	Doğu ile batı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak
	Çek Cumhuriyeti	Bölgesel kalkınma çalışmalarını koordine etmek, bölge içi yatırım ve tanıtım yapmak
	Polonya	Avrupa birliğine katılım için
	İsveç	Geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak

Avrupa Birliği'nde kalkınma ajansı uygulamalarında tüm ekonomik aktörlerin katılımı ile ekonomik programların hazırlanmasını ve uygulanmasını sağlamayı amaçlar. Kalkınma ajansları bölgesel strateji belirlemek ve revize etmek, sosyal strateji belirlemek, yerel yönetimler ile işbirliği ve bilgi akışı sağlamak, iyi bir yönetim çerçevesinde bölgesel stratejilerin katılımcılık kapsamında hazırlanması ve bu programların hazırlanması ve uygulanmasını denetleyecek sistem kurmak ile görevleri bulunmaktadır (Arslan, 2010).

Kalkınma ajansları, fonksiyonları, işlevleri ve yasal statüleri bakımından ülkeden ülkeye göre farklılıklar göstermektedir. İspanya'da kamu özel hukuk kuruluşları, İtalya, Hollanda ve İrlanda'da kamu limitet şirketleri, Çek Cumhuriyeti'nde anonim şirketler, İsveç'te limitet şirketler, Polonya ve Portekiz'de kamu-özel sektör ortaklı şirketleri, Belçika'da belediyeler arası ajanslar, Fransa'da karma ekonomi şirketleri, Almanya'da sınırlı sorumlu şirketler, Romanya'da vakıflar tarafından yönetilmektedir (Demir, 2016).

ABD'de Meksika yakınlarındaki 1930'lu yıllarda ülkenin diğer yerlerine göre Tennessee Vadisi oldukça geri kalmış olup okuma yazma vasıflı iş gücü imkânının oldukça düşük düzeyde bulunmaktadır. Tennessee Vadisinde kurulan "Tennessee Valley Authority" (TVA) bölgesel kalkınma için ilk örneklerden biri olarak, 1933 yılında bir ajans olarak kurulmuştur. Nüfusun yarısından fazlası köylerde yaşamaktadır. TVA, Tennessee nehri ile çevresindeki tarım alanlarında bilinçsiz uygulamalar yapılmasını önlemek, mevcut doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamak ve bu alanda yaşayan halkın sosyo-ekonomik refahını sağlamak için kurulan bir ajanstır (M.G.K., 1993).

Almanya'da kalkınma ajansı deneyimi 1970'lerde başlamış ve bölgeye yabancı yatırım çekmek, bölgeleri ekonomik yönden geliştirmek, yeniliği ve girişimciliği desteklemek, finansman ve bölgenin avantajlarıyla ilgili rehberlik yapmak, kümelenme ve ağ oluşumlarını desteklemek amaçlanmıştır (Yıldız, 2014). Almanya, 16 eyaletten oluşan ve her eyaletin kendi yönetim şeklini ve kendi yerel yönetimleri olan bir devlettir. Yerel kalkınma için eyaletlere finansman yardım yapmakta ve bölgesel politikalar kapsamında görev yüklemekte ve eyaletler

bölgelerinde ekonomik ve bölgesel yönden kalkınma politikalarını oluşturmakta ve uygulamaktadırlar. Bunun sonucunda Almanya'da bu politikaların uygulanması için 400'ün üzerinde kalkınma ajansı kurulmuştur (Özmen, 2004).

Almanya'da farklı birçok türde kalkınma ajansları kurulmuştur. Bunlar Baden-Württemberg, teknoloji ve sanayi bakımından dünyada öne çıkarak Ren nehri çevresinde Stuttgart, Heidelberg, Mannheim şehirlerini içeren bölgeyi kapsayarak gelişimini sağlamıştır (Özmen, 2004). Diğer bir önemli ajanslardan Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı (GZW) ajansının bulunduğu BadenWürttemberg eyaleti hem ülkede hem de dünyada en gelişmiş bölgeler arasında yer almaktadır. BadenWürttemberg eyaleti, dünyaca ünlü pek çok uluslararası şirketin yatırımlarının bulunduğu bir bölge olarak bilinmektedir. Bölgede faaliyet gösteren ve yeni firmaların girişimciliğini desteklediği ve profesyonel iş ve meslek eğitimi sağlamaktadır. Ayrıca ajans yabancı yatırımcıları bölgeye çekebilmek için dünyanın birçok ülkelerinde ofisleri bulunmaktadır (İldırar, 2004).

Avrupa'da bölgesel gelişmişlik farklarının ilk kez yüksek olmasından dolayı İtalya'da ajanslar kurulmuştur. Koalisyon hükûmetlerinin zayıf merkezi iktidarlarından dolayı bölgesel politika anlayışlarının çöküşünden 1973 yılında Emilia Romagna bölgesinde bölgenin büyümesi ve rekabetçi ekonomiyi geliştirmek için kurulmuştur (Arslan, 2010).

İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkenin kuzeyi ve güneyi arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarından dolayı oluşan dengesizlikleri gidermek amacıyla kalkınma ajansları kurulmuştur. Ülkenin güney bölgesi için 1950 yılında Cassa Per İl Mezzogirno (CASSA) kalkınma ajansı kurulmuş ve başarısız olmasından dolayı yerine Agenzia per la Promozine dello Suiluppo del Mezzogirno (AGENZIA) kurulmuştur. Kuzey bölgesinde ise Emilia Romagna Kalkınma Ajansı kurulması ile bölgenin böylelikle gayri safi hasılası AB ortalamasının da üstüne çıkmıştır. İtalya'nın bölgesel politikadaki amacı Avrupa entegrasyonu için devletin rolünü yeniden ele almak ve yerelde içsel

olarak desteklenen girişimlerin sosyo-ekonomik kalkınmasını mekânsal olarak sağlamaktır (Özmen, 2004).

Fransa'da bölgesel kalkınma, Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu (DATAR) tarafından düzenlemeler yapılmaktadır. DATAR, kalkınma için 'Ülke Düzenleme Müdahale Fonu' ve 'Kalkınma ve Kırsal Kesim Düzenleme Fonu' olarak iki temel fon kullanarak bölgesel yatırımlar sağlamaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin şehir planlamasında katkı sağlayacak SEDD kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajans 40 bölgede 100'e yakın projeler yaparak ekonomik ve sosyal anlamda işgücü ve kalkınma araçları sağlamıştır (Özmen, 2004). Fransa'da 1950 yıllarında kalkınma ajansı kurulmaya başlamıştır. İlk kalkınma ajansı Alsace bölgesinde Alsace Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Yerinden Yönetim Kanunu ile bölgesel kalkınma adına önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu kanun ile bölgeler kendi projelerine katılımcı olarak yer alabilecekler. Hukuki açıdan dernek statüsünde olan kalkınma ajansları 1999'da çıkarılan yasa ile yasal olarak işlev görmeye başlanmıştır (Yıldız, 2014).

Avusturya'da bölgesel politikalar, teknoloji ve işgücü gibi tüm alanları kapsayan politikaların ulusal olmasına karşın bölgesel bir özellik taşıması ile her il kendine özgü bölgesel kalkınma planını hazırlamakta ve uygulamaktadır. Bundan dolayı Avusturya'da 1984 yılında ülke içinde yatırım yapmak isteyen yabancı sanayicilere danışmanlık hizmeti, bilgi, yönlendirme gibi hizmetler vermek amacıyla Ulusal Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Avusturya'daki dokuz eyaletin hepsinde kalkınma ajansları kurulmuş ve bazı şehirlerde ve küçük bölgelerde yerel firmalar için teşvik amaçlı ajanslar da kurulmuştur. Bu ajanslar Ulusal Kalkınma Ajansı ile eşgüdümlü ilerlemektedir. Avusturya'da kalkınma ajanslarına örnek olarak Stryia bölgesinde 1991 yılında Stryia Ekonomik Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Ajansın görevleri; finansal, bilgi ve danışmanlık alanlarında hizmet vermek, yeni firmaların oluşması için gerekli destekleri vermek, teknoloji parkları kurmak, teknoloji aktarımların geliştirmek için fuarlar, seminerler düzenlemek ve ülkeler arası girişimlerde bulunmak ile görevlidir (Özmen, 2004).

Hollanda’da 1974 yılından itibaren geri kalmış bölgeleri geliştirmek için beş tane kalkınma ajansı kurmuştur. Ajansların, bölgelerindeki sosyo- ekonomik sahalarını ve iş olanaklarını genişleterek sanayi girişimleri sağlama ve yeni firma oluşumlarını teşvik etme gibi ekonomik kalkınma amaçlı görevleri bulunmaktadır. Hollanda’da kalkınma ajansları Dışişlerine bağlı olarak yürütülmektedir. Ülkenin kuzey bölgesinde istenilen düzeye ulaşamadığında biri kapatılarak diğer dört kalkınma ajansı faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir (Yıldız, 2014).

Belçika’da 1950’li yıllarında bölgesel kalkınma politikalarının temelleri atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bölgesel Ekonomik Danışma Konseyi tarafından ülkede bölgesel kalkınma organizasyonları oluşturulmuş ve organizasyonlar, sanayi politikası, firmaların desteklenme için ve bölgesel kalkınma politikaları belirlenmiştir. Belçika’da 1977 yılında ilk kalkınma ajansı olarak Limburg Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Ajans, ticaret ve endüstriyel gelişimi sağlayarak kalkınma politikaları uygulamayı amaçlamıştır. Aynı zamanda, ülke içi ve dışından yatırımların bölgeye yapılmasını, ulusal kuruluşlarla işbirliği ve küçük ve orta ölçekli firmalara teşvik ve yatırımcılar sağlamak, tarım, turizm inşaat gibi belirli sektörlerde kalkınma amaçlı programlar sağlamak ve çevre koruması, eğitimi gibi politikalar sunmaktadır. Limburg bölgesindeki sosyo- ekonomik içerikli projeler sonucu sosyo-ekonomik göstergeleri inceleyen raporlar hazırlamak görevleri arasındadır (Özmen, 2004).

Polonya’da AB üye olabilmek için belirlediği bölgesel politikalar ile kalkınma ajansı kurulmuştur. İlk kalkınma ajansı, 1991 yılında Lublin’de kurulmuş daha sonra bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla Polonya Kalkınma Ajansı (PARD) kurulması ile bölgesel kalkınma konusundaki başarısı ülkede 50’den fazla kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajanslar için en büyük destek olarak ulusal kalkınma ajansları olan Polonya Kalkınma Ajansı ve Sanayi Kalkınma Ajansı’nın destekleriyle kurulmuştur. Bölgesel kalkınmayı hedef alan kalkınma ajansları; bölgesel kalkınma hakkında bilgi vererek bölgedeki ekonomiyi güçlendirmek, bölgesel yatırımların arttırılmasını, bölgenin katılımını sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçlar ile yerel firmaların, ticaret ve sanayi odalarının, bankaların ve

örgütlenmelerin yatırımları kalkınma ajanslarına önemli katkı sağlamaktadır. Ülkede kalkınma ajanslarının çoğu anonim şirketi olarak kurulmuştur (Yıldız, 2014).

Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerileyen ekonomi düzeyini ulusal kalkınma planları ile kalkınmayı başarmıştır. Bölgelerin sorunları ve potansiyelleri tespit edilerek politikalar belirlenmiştir. Bu çerçevede Japonya'nın en kuzey adasında 1956 yılında ilk kalkınma ajansı olan ve kişi başı geliri ülke ortalamasının altında Hokkaido ve Tohoku bölgesinde kurulmuştur. Ajansın amacı firmalara kredi vererek ekonomiyi güçlendirerek bölgeyi kalkındırmakla görevlidir. Japonya'da 1974 yılında Japon Bölgesel Kalkınma Kurumu olarak bir diğer kalkınma ajansı da kurulmuştur. Ajans, mahalli yerleşim alanlarına ve şehirlere metropoliten alanlardan nüfus çekmek amaçlı refah seviyesini yükseltmeyi ve sanayiye geliştirmeyi amaçlamıştır (Özmen, 2004).

İngiltere'de 1998 yılında (Bölgesel) Kalkınma Ajansları Yasası ile bölgesel ölçekte kalkınma ajansları kurulmuştur. Bu yasa bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerini arttırmak amaçlı İngiltere'de 1999 yılında 8 adet kalkınma ajansı ve bu bölgelerin her birinde Bölge Kurulları kurulmuştur. Ayrıca 2000 yılında Londra Kalkınma Ajansı kurulmuş ve böylece İngiltere'de; Doğu İngiltere, Doğu İç Bölge, Kuzeydoğu, Kuzeybatı, Güneydoğu, Güneybatı, Batı İç Bölge, Londra ve Yorkshire & Humberside düzey 2 bölgelerinden oluşan 9 adet kalkınma ajansı kurulmuştur. İngiltere'deki kalkınma ajanslarının temel amacı, ekonomik kalkınma, yenilenme, yatırım, rekabeti destekleme, istihdamı ve kalkınmayı artırma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır (Yıldız, 2014).

İngiltere'de kalkınma ajansları; İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda hariç İngiltere'nin kalan alanlarının 9 bölgeye ayrılmasıyla gerçekleştirilmiştir. İngiltere'nin kuzey ve güneyi arasındaki dengesizlikleri gidermede kalkınma ajansları uygulamasının başarısız olmuştur ve bu kuruluşların sadece gelişmişlik düzeyi düşük olan Kuzey bölgelerinde değil, tüm bölgelerde kurulmuş olması neden olarak gösterilmiştir (Elmas, 2008).

Dünyada ortak projeler hazırlamak için kalkınma ajansları bölgesel kalkınmanın sağlanması ve yerel programlar geliştirmek için bazı kurumlar altında birleşmişlerdir. Dünyadaki kalkınma ajanslarının en önemlileri şunlardır: “Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği- (EURADA) – 1991, İngiltere Kentsel Geliştirme Birliği-The British Urban Regeneration Association (BURA) -1990, Kanada Ekonomik Kalkınma Birlikleri-The Economic Developers Association of Canada (EDAC)-1968, Bölgesel Ekonomik ve İş Geliştirme Programı-Local Economic and Employment Development (LEED) -1982” (Arslan, 2010).

5.3.3. Türkiye üzerindeki etkileri

Türkiye’de bulunan bölgelerin bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi için, bölgesel kalkınmanın ve sürdürülebilir bir gelişimin sağlanması amacıyla uygulanan bölge planları, kalkınmada öncelikli yöreler için destek çalışmaları, organize sanayi bölgeleri uygulamaları, devlet tarafından yapılan yardımlar ile yatırımlar ve kırsal kalkınma projeleri gibi politikalar gerektiği kadar verimli sonuçlar verememiştir. Planlı dönemde elde edilen olumlu gelişmelere rağmen sorunlar çözülememiş, mevcut kaynakların kullanımı ve bölgesel düzeyde örgütlenme eksikliği devam etmiştir (Bakır ve Tuncel, 2010). Bu çerçevede 1990’lardan itibaren Yeni Bölgeselcilik amaçlarından olan bölgesel dengesizlikleri giderme ve bölgelerarası rekabet gücünün arttırılması gibi politikalar oluşmaya başlamıştır.

Türkiye, yeni bölgesel politika araçlarını kullanabilmek için yenilik ilkesine önem verilmesi ile birlikte halka yakınlık sağlanması gerekliliği doğmuştur. Böylelikle daha katılımcı bir yönetim politikaları ile sivil toplum örgütlerinin rolü büyük önem kazanmakta ve öğrenme, liderlik, beşeri sermaye ve fiziksel altyapı gibi kavramlar ekonomik girdiler olarak kabul edilmektedir (Altun, 2009).

Bölge anlayışındaki değişimler sonucu Yeni Bölgeselcilik çerçevesinde, Türkiye’de diğer ülkeler gibi, merkezden yerele makro planlama ile aşağıdan yukarıya planlama çalışmaları bütünleşmiş olarak yöre halkının katılımıyla gerçekleştirilen ve ulusal stratejilerle uyumlu, etkileşimli planlama yaklaşımına

yakın bir anlamda dönüşüm yaşandığı gözlenmektedir. Böylelikle yörenin kalkınması için, yerel düzeyde belirli hedef ve stratejiler geliştirerek katılımcı bir anlayışın benimsendiği, proje üreten planlama anlayışı benimsenmiştir (Akpınar vd., 2011).

Türkiye’de Yeni Bölgeselcilik anlayışını benimsemesi ile bölgesel politikalar için yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu süreç 2003 yılında Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin üyeliğiyle ilgili yayımladığı Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan bölgesel politikalara ilişkin talepler ile başlamıştır. Bu talepler öncelikle bölgesel istatistikî sınıflandırmada AB’ye uyum, bölgesel sınıflamaların yapılması, merkezi gücün yerele dağıtılması ile ilgili çalışmalardır. Bu çalışmaların dayanağı Yeni Bölgeselcilik anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat amacı bölgesel dengesizlikleri giderme değil, Avrupa Birliği üyelik sürecini olumsuz etkileyecek etkenleri önlemektir (Elmas, 2008).

AB, Yeni Bölgeselcilik anlayışı etkisi altında bölgesel politikalarını, yerel ekonominin kendi var olan potansiyelleri ile geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda NUTS sınıflandırılması yapılarak AB ülkelerinde yeni hizmet bölgeleri ve yeni bölgesel politikalar oluşturulmaktadır. Türkiye’de de Yeni Bölgeselcilik anlayışı etkisi ile bölge sınıflamaları ile değişimler yaşanmış ve bölgesel politikalar da rekabetçi ve yeni teknolojileri kullanabilen-üretebilen bölge gibi kavramlara yer verilmiştir (Altun, 2009).

Yedinci Beş Yıllık Planı’nda (1996-2000) bölgesel politikalarda ilk kez bölgenin kendi kaynaklarını ele alan projeler düzenlemesi ile Yeni Bölgeselcilik anlayışının etkisi olduğu öne sürülmüştür. Sekizinci Beş Yıllık ve Dokuzuncu Kalkınma Planları’nda ise Yeni Bölgeselcilik anlayışının etkileri Çizelge 5.3.’de de verildiği gibi plan çalışmalarında yer almaktadır. Bu süreç kapsamında 2000 yılında DPT Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu bölgesel kalkınma politikalarında ve yerel olarak düzenlenen örgütsel çalışmalarda AB politikalarının örnek alınacağından bahsedilmiştir (Deviren ve Yıldız, 2014).

Çizelge 5.3.Kalkınma planlarının ilişkili olduğu teoriler (Dulupçu vd., 2010; DPT, 2008 ve SBB, 2013)

Plan	İlişkili Olduğu Teoriler
1. BYKP (1963-1967)	Keynesyen politika ve kamu yatırımları, gelişme merkezleri, şehir planlama
2. BYKP (1968-1972)	Fordist sanayileşme ve Keynesyen politikalar, dengeli gelişme, şehirleşme
3. BYKP (1973-1977)	Fordist sanayileşme ve teşvikler
4. BYKP (1979-1983)	Keynesyen politikalar, teşvik sistemi, proje bazlı planlama, mekân planlaması, mekânsal örgütlenme
5. BYKP (1985-1989)	Sektörel yatırım öncelikleri, büyük ölçekli sanayi yatırımları, teşvikler, bölge planlama, proje bazlı planlama
6. BYKP (1990-1994)	Geleneksel Bölgeselcilik, bölgesel gelişme, AB örnekleri
7. BYKP (1996-2000)	Geleneksel Bölgeselcilik'ten Yeni Bölgeselcilik'e geçiş, bilgi temelli ekonomi, girişimcilik destekleri, proje bazlı planlama
8. BYKP (2001-2005)	Kısmi olarak Yeni Bölgeselcilik ve bölgeselleştirme, Keynesyen ve liberal araçların karışımı, fordist ve post-fordist endüstrileşme, inovasyon modelleri
9. KP (2007-2013)	Yeni Bölgeselcilik, kümelenme, mekânsal inovasyon modelleri, kalkınma ajansları, cazibe merkezleri, kamu-özel ortaklığı
10. KP (2014-2018)	Yeni Bölgeselcilik, İnovasyon modelleri kalkınma ajansları, orta vadeli programlar, özel ihtisas komisyonu

Sekizinci plan döneminde yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları artırılmış ve Türkiye’de Yeni Bölgeselcilik kavramının etkisi gözlemleri sonucu bölgesel politika uygulaması, yerel düzeylerin kendi iç dinamikleri, teknoloji ve beşeri sermaye ile ve finansman desteği AB tarafından sağlanması ile yürürlüğe giren ulusal gelişme stratejisine uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde, istatistiki bölge birimlerinin belirlenmesi ve kalkınma ajanslarının kurulması için çalışmalar bulunmaktadır (Altun, 2009).

Planlardan özellikle Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın politikalarında, rekabet edebilirliğe, bölgelerin verimliliğinin artmasına, ulusal kalkınmaya, istihdama katkıyı arttırmakta ve bölgelerarası gelişmişlik farkı sorunu için kırsal-kent arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik çalışmalar ve az gelişmiş bölgelerden başlayarak sivil toplum kuruluşlarının, yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamalarına yer verilmiştir. Bu politikaların daha uygun ve verimli hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmelerin oluşmasına, yerel seviyede kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Yerindenlik esas alınarak katılımcılık kavramı geliştirilmeye çalışılmıştır. Yeni Bölgeselcilik bu planda, bölgelerin önemine katkı sağlamış ve aşağıdan yukarı kalkınma anlayışı ile kalkınma ajanslarının kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır (DPT, 2006).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) doğrultusunda bölgesel kalkınma çalışmaları ile en büyük sorun olan bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılması hedef olarak belirlenmiş ve ülkenin refah seviyesinin tüm bölgelerin var olan potansiyeli değerlendirilip rekabet düzeyleri yükseltilerek ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkılarının artması sağlanması hedeflenmiştir. Bölgesel olarak daha katılımcı anlayışla hazırlanan bölgesel gelişme planı ve stratejilerini, uygulamak amacıyla bölgesel programlar ve eylem planları hazırlanması öngörülmüştür (SBB, 2013).

Yeni Bölgeselcilik ile bölgesel kalkınma politikaları sadece AB ülkelerinde değil diğer birçok ülkede uygulanmaktadır. Türkiye’de de bölgesel politikalar hazırlanırken Yeni Bölgeselcilik yaklaşımının etkileri ile birlikte Ar-Ge,

yenilikçilik, işbirliği ve bölgesel kaynakları kullanma gibi kavramlara yer verildiği görülmektedir (Dulupçu vd., 2010).

1990'lı yıllarda oluşan Yeni Bölgeselcilik kapsamında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere rekabetçilik çerçevesinde yarışan kentler kavramı ile gelişme politikalarında bölgeler ön plana çıkmıştır. Böylelikle özel sektörün ve yerel aktörlerin katılımı ile yeni kurumsal yapıların oluşumuna Yeni Bölgeselcilik kapsamında neden olmuştur. Bu doğrultu sonucunda bölgesel düzeyde Yeni Bölgeselcilik yaklaşımı somut olarak '(Bölgesel) Kalkınma Ajansları'nı önermektedir (Elmas, 2008).

5.3.4. Türkiye'de kalkınma ajansları

Türkiye'de 2000'li yıllardan sonra bölgesel kalkınma politikalarında bölgelerin rekabet gücünü arttırmak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, ekonomik ve sosyal etkenleri geliştirmek hedefleri arasında yer almaktadır. Ayrıca AB bölgesel politikalarının ve küreselleşmenin etkisiyle bölgesel kalkınmada dönüşüm yaşanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye'de bölgesel politikaların değişimleri ile birlikte Yeni Bölgeselcilik anlayışının Türkiye üzerine bir yansıması sonucunda kalkınma ajanslarının kurulmasında etki göstermiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kalkınma ajanslarına yönelik ilk çalışmalar içsel ve dışsal nedenlerden oluşmaktadır. Ulusal kalkınma planlarının istenilen hedefe ulaşamaması ve bölgesel dengesizliğin ortadan kaldırılmaması içsel nedenlerdir. Dışsal nedenler ise Avrupa Birliğine katılım sürecindeki ilerleme ve dünya genelindeki bölge anlayışı ile birlikte kalkınma politikalarının da değişim göstermesi yer almaktadır. Kalkınma ajansları kurulmadan önce benzer çalışmaları ile Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kurulmuş, Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) , Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) örnek olarak gösterilebilir. İzmir Ticaret Odası (İZTO) tarafından yürütülen çalışmalar ile ilk kurulan Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yürütülen Çukurova Kalkınma Ajansı Projesi de Türkiye'deki örnek çalışmalardır (Özmen, 2008).

Türkiye’de, planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra, AB’ye uyumun bir parçası olarak görülen kalkınma ajansları; bölgesel potansiyellerin harekete geçirilmesi bölgesel eşitsizliklerin ve gelir dağılımının giderilmesi amacıyla kurulmuştur (Tutar ve Demiral, 2007). Birçok amaç ile kurulan kalkınma ajansları anayasanın 126. Maddesi gerekçesi ile kaynakların yerinde ve verimli kullanımını sağlamak, ulusal kalkınma planı programları ile entegre bölgesel gelişimi sağlamak, sürdürülebilir kalkınma sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik derecelerini azaltmak amacıyla kurulmuştur (Arslan, 2010).

08 Şubat 2006 tarihli kalkınma ajanslarının bir düzen içerisinde çalışmaları için yapılan, 26074 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanan 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ” yasal düzenlemedir. Bölgesel kalkınma politikaları uygulaması için belediyeler, il özel idareleri, odalar, üniversiteler ve diğer sivil toplum kuruluşları ve bölgedeki diğer kamu kuruluşlarıyla aralarındaki ilişkiler ile bölgenin stratejik planını hazırlayarak bu plan doğrultusunda çalışmalar yapılması kalkınma ajanslarının en önemli görevi olarak görülmektedir (DPT, 2006).

Türkiye’de İBBS esas alınarak üçlü bir bölgesel ayırım yapılmış ve bu ayırma göre Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 olmak üzere üç farklı sınıflama yapılmıştır. Türkiye'deki iller ilk olarak gruplaştırılarak 12 bölgesel bir ayırım Düzey 1 yapılmıştır. Düzey 2’de Türkiye'deki iller gruplaştırılarak 26 bölgesel bir ayırım yapılmıştır. Düzey 3 ise 81 ille Türkiye'de günümüzdeki il ayırımına göre bir sınıflama ile oluşturulan bölge ayırımıdır (Dinler, 2012). Kalkınma ajansları kurulmadan önce ülke ilk olarak Çizelge 5.4 ile verilen 12 bölgeye ayrılarak bölgesel kalkınmanın kamu-özel sektör-sivil toplum kuruluşları işbirliğiyle bölgesel politikalar hazırlayıp uygulanması amaçlanmıştır.

Çizelge 5.4. Türkiye’de Düzey 1 bölgeleri ve kapsadığı iller (Arslan, 2010)

Düzey 1	Kapsadığı İller
İstanbul	İstanbul
Batı Marmara	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Balıkesir, Çanakkale
Ege	İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
Doğu Marmara	Bilecik, Bursa, Eskişehir, Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Batı Anadolu	Ankara, Karaman, Konya
Akdeniz	Antalya, Burdur, Isparta, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Orta Anadolu	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat
Batı Karadeniz	Bartın, Karabük, Zonguldak, Çankırı, Kastamonu, Sinop, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
Doğu Karadeniz	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
Kuzeydoğu Anadolu	Bayburt, Erzincan, Erzurum, Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
Ortadoğu Anadolu	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli, Bitlis, Hakkari, Muş, Van
Güneydoğu Anadolu	Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Bölgesel politika ve araçları Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde ekonomik yapılanma ve gelişmenin temeli olarak bölge, plan ve programlar üzerinde durulmuştur. Türkiye’de AB’ye uyum sürecinde bölgelerin sosyo-ekonomik yapısının da değişimiyle bölgeyi belirleyen örgütler değişim göstermiştir. 1988 yılından beri AB’nin kullandığı The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemi olarak Türkiye 2002 yılında geçmiştir. Türkiye’de sınıflandırma, nüfus miktarı, kültürel yapı, illerin gelişmişlik durumu, il idari alanları ve özellikle coğrafi bölgeler göz önüne alınarak yapılmıştır. Bu sınıflandırma, AB bölgelerin kendi

kaynakları etkisiyle oluşan bölgelerin belirlenmesinde ve bölgesel istatistiklerin belirlenmesi açısından önemlidir (Altun, 2009).

5449 sayılı Kanun'un kabulünden sonra 06.01.2007 tarihinde Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı, 13.01.2007 tarihinde de İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı ilk faaliyete başlayan ajanslardır (Arslan, 2010). Bu kanun, 2006 yılında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) dönemi ile Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) dönemleri arasında kabul edilmiştir. Dokuzuncu planda, bölgesel kalkınma planlarının, yerel potansiyellerini etkin kullanmak için stratejileri katılımcı ve uygulamaya geçirilecek nitelikte hazırlanacağı ve kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme politikaları ve bölge planları ile çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir (DPT, 2006).

16.06.2009 tarihli ve 2067 sayılı Devlet Bakanlığı'nın yazısı, 25.01.2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici olarak verilen 2'nci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu tarafından 14.07.2009 tarihinde bazı Düzey 2 bölgelerini kapsayan DPT tarafından 16 tane daha kalkınma ajansı kurulması kararı alınmıştır. Böylelikle kalkınma ajansları sayısı Çizelge 5.5'de verildiği gibi 26 olmuştur.

Çizelge 5.5.Türkiye'de Düzey 2 bölgelerinde kurulan kalkınma ajansları (Arslan, 2010).

TR31: İzmir	TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak
TR62: Adana, Mersin (Çukurova)	TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR10: İstanbul	TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
TR52: Karaman, Konya	TR51: Ankara
TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	TR61: Antalya, Burdur, Isparta
TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum	TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir

Çizelge 5.5. Türkiye’de Düzey 2 bölgelerinde kurulan kalkınma ajansları (Devam)
(Arslan, 2010).

TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa	TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR22: Balıkesir, Çanakkale	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR32: Aydın, Denizli, Muğla	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Türkiye’de kalkınma ajansları bünyesinde, yönetim ve kalkınma kurulu, yatırım ofisleri ve genel sekreterlik bulunmaktadır. Ajanslar, kamu gelirleri ve AB ve ulusal fonlar ile faaliyetlerin gelirleri ile finanse edilmektedir. Kalkınma kurulu görevi, bölgesel gelişme hedefi kapsamında, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversiteler ile birbiri arasında bağlantı kurmak ile görevlidir. Yönetim kurulu ise ajansların karar verme aşamasında valiler tarafından görev almakta ve birden fazla ili içeren bölgelerde ise valiler ajans yönetimini bir yıl süre ile dönüşümlü yürütmektedir. Genel sekreterlik, ajansın icra bölümü ile sorumlu yönetim kuruluna bağlı bölümüdür. Yatırım destek ofisleri ise, mevzuata bağlı olarak yatırımcıları bilgilendirerek yatırımları takip etmek ile görevlidir (Altun, 2009).

Türkiye’de ilk kalkınma ajansları temelinin en köklü olduğu gerekçesi ile kalkınma ajansları kanunu doğrultusunda pilot bölge amaçlı olarak İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) İzmir ilini kapsayan TR31 bölgesi ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) TR62 Düzey 2 bölgeleri için 2006 yılında kurulan ajansların bölge planlama çalışmaları incelenmiştir.

5.3.4.1. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

İzmir, coğrafi bakımdan Türkiye'nin batısı Ege Bölgesi'nde 4 milyonu aşkın nüfusa sahip bölgenin en gelişmiş ilidir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında İstanbul ve Ankara illerinden sonra 3. sırada yer almaktadır. İzmir, yenilebilir enerji, doğal tarihi ve kültürel değerler bakımından zengin, turizm potansiyeli yüksek ve lojistik sektörleri ile öne çıkmakla beraber ülkenin önemli bir dış ticaret merkezidir. Türkiye'de kalkınma ajansları kanunu kabul edilmeden önce Türkiye'de 1993 yılında ilk kalkınma ajansı olarak Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA), İzmir Ticaret Odası (İZTO) tarafından kurulmuştur. EBKA deneyimleri etkisiyle ve kalkınma ajansı kanunu ile birlikte 2006 yılında İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) kurulmuştur (İZKA, 2010).

İZKA, İzmir'in kalkınmasına yönelik planlama faaliyetleri ile İzmir'in kalkınmasına yönelik orta ve uzun vadeli planlar hazırlamıştır. Bunlar, 2010-2013 Bölge Planı ve 2014-2023 Bölge Planlarında da, İzmir'in kalkınma eksenleri, hedefleri ve öncelikleri belirlenmiştir. Bu çalışmaların amacı, İzmir'de bir "yenilik ekosistemi" kurmak; kenti, yenilikçi, teknoloji üreten ve ihraç eden bir konuma getirmektir (İZKA, 2012).

İlk çalışmaları olarak İZKA İzmir Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı 2007 yılında hazırlanmıştır. Bu plana göre oluşturulan vizyon, *"zengin doğal, tarihi, kültürel ve insan kaynaklarını koruyan ve sürdürülebilir kılan, yenilik ve teknoloji ile bütünleştiren, rekabet gücüne sahip, bölge içi ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmış, yaşam kalitesi yüksek bir dünya kenti olmak"* şeklindedir. Bu kapsamda planın; metropoliten kent olarak bölgenin çekicilik, erişebilirlik ve rekabet edebilirlik düzeyini arttırmak, hizmet ve çevre potansiyellerini geliştirmek, tarım ve kırsal kalkınmanın sağlanması amaçlarıdır(Özer, 2009).

İZKA 2010-2013 TR31 Düzey 2 bölgesi Bölge Planının vizyonu *"Koruyarak Gelişen, Üreterek Büyüyen, Yenilikçi İzmir"* olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda temel planlama ilkeleri; eşitlik ve sosyal içerme, katılımcılık ve sürdürülebilir kalkınmadır (İZKA, 2010). Planda Yeni Bölgeselcilik yaklaşımı ile etkileşimli

ilkeler incelendiğinde; bölge içerisinde kümelenme potansiyeline sahip belirli sektörlerle ilişkin kümelenmelerin oluşturulması, işletmelerde kurumsallaşmaya gidilmesi, bölgesel AR-GE ve yenilik kapasitelerinin geliştirilmesi gibi hedefler olduğu görülmektedir.

İZKA'nın 2014-2023 TR31 Düzey 2 bölgesi Bölge Planı ile "Yenilikçi İzmir" vizyonu belirlenmiş ve bölgenin planlama ilkelerinde; yerel aktörler arasında işbirliği sağlamak, rekabet gücünü geliştirmek ve sürdürülebilir kalkınma temel amaçlarıdır (İZKA, 2015). Planda Yeni Bölgeselcilik yaklaşımı ile etkileşimli ilkeler incelendiğinde; yenilik kapasiteleri arttırılması, girişimciliğin gelişimi, iyi yönetim ve toplumsal uyumun sağlanması gibi hedefler olduğu görülmektedir.

5.3.4.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

Çukurova Bölgesi, coğrafi bölgelerden Akdeniz Bölgesi'nde Adana ve Mersin illerini kapsayarak ülkenin güneyinde yer almaktadır. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarında bölgeler arasında Çukurova Bölgesi 9. Sırada yer alırken, iller arasında Adana 16. sırada Mersin ise 24. sırada bulunmaktadır. Çukurova Bölgesi, yaklaşık 4 milyona yakın nüfus ile tarım sektörü ile öne çıkmaktadır. İktisadi ve sosyo-kültürel yönden çekim merkezi olması, Adana sanayi sektöründe önde gelen şehirlerinden biri olurken, Mersin ili ise limanı ile ticarete önem kazanmıştır (ÇKA, 2015).

1950'lerden sonra bölgede özellikle sanayi sektörünün gelişimi ile Türkiye'de ilk bölge planlama uygulaması yapılan bölgedir. 1970 yılına kadar uygulanan "Çukurova Bölge Planı" tarımsal gelişmeye önem verilmiş, ülke kalkınma planlarında yer alarak yatırımlar sağlanmıştır. Bölgede İkinci bölge planlama çalışması ise "Çukurova Kentsel Gelişim Projesi" ismiyle 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanmış ve her iki plan da Devlet Planlama Teşkilatı tarafından başlatılmıştır. Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişim Projesi (1987) ise konut ve altyapı projeleri gelişimi amacıyla planda mekânsal ve mali boyutları bir arada değerlendirilmiştir (ÇKA, 2011).

Çukurova Kalkınma Ajansı kurulması ile ilk çalışmalar olarak 2006 yılında Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmıştır. Bu planda Çukurova Kalkınma Ajansı'nın vizyonu *“Doğu Akdeniz'in kalbi, tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji alanında rekabetçi, limanı ve serbest bölgesiyle ülkemizin dışa açılan kapısı, merkez ve kırsalı ile topyekûn kalkınmış bir Çukurova Bölgesi olmak”* şeklindedir. Bölgenin dış ticaret düzeyine önem verilerek, rekabet gücü sağlayabilecek sektörler tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji olarak belirtilmiş ve kırsal kalkınmaya da önem verildiği görülmektedir. Böylelikle bölge için belirlenen amaçlar; bölgenin ekonomik ve sosyal dinamikleri ile cazibesinin arttırılması, ülke içinde ve uluslararası bölgenin tanıtımının yapılması ve bölgede üretim ve istihdamı sağlayacak faaliyetlerin yapılmasıdır (Özer, 2009).

2010-2013 Çukurova Bölge Planı, çalışmalarında “katılımcılık” anlayışına vurgu yapılarak vizyon ve stratejilerin belirlenmiştir. Bölge planlama yaklaşımıyla ilgili olarak temel planlama ilkeleri; katılımcılık, hedef, odaklılık, özgünlük, uygulanabilirlik, geliştirilebilirlik, sürdürülebilirlik, eşitlikçilik ve belirlenmiştir (ÇKA, 2011). 2014-2023 Çukurova Bölge Planı kapsamında, Çukurova Bölgesinin 10 yıllık sürecinde gözetilen katılımcılık, hedef odaklılık, özgünlük, sürdürülebilirlik, eşitlikçilik temel planlama ilkelerine göre hedef ve stratejik amaçları belirlenmiştir (ÇKA, 2015).

5.4. Planlamada Yeni Bölgeselcilik

Bölgesel planlama 1990'lı yılların başlarından itibaren bölgesel stratejiler birçok planıcı, akademisyen ve halk tarafından eksik görülmeye başlanmıştır. Yeni Bölgeselcilik ile planlamada bölgesel stratejiler akıllı büyüme, yaşanabilir toplum ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde gelişmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında bölgeselcilikte bu yeni yaklaşım belirli bölgelere ve mekânsal planlamaya odaklanır, büyümenin yarattığı sorunları ele almaya çalışır ve Post-modern etkileri ve bunları planlamada daha bütünsel bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile bölgesel kalkınma ve bölgesel gelişme için çevre, ulaşım, arazi kullanımı, ekonomik ve eşitlik hedefleri, fiziksel planlama, kentsel

tasarım ve sosyal alanlarda da ekonomik düzeyde olduğu kadar planlamada da genellikle normatif bir etki yaratmaktadır (Wheeler, 2002).

Yönetişim ve bölgesel politiklardaki yenilenen yapılar bölgesel ekonomik kalkınmayı planlamak için etkisi olmuştur. Bu süreçte Yeni Bölgeselcilik ilk İngiltere’de ortaya çıkmış ve bölgesel kalkınma için her ülkede ayrı ayrı yeni formlar olduğu görülmüştür. Ancak, doğrudan bölgesel planlama da daha az değişiklik olmuştur. Bölgesel koordinasyon ve bölgesel planlamanın uygulanabilmesi için ekonomik gelişme amacıyla ulusal düzeyde bölgesel komiteler oluşturmak kalkınma ajanslarının görevleri arasında yer almaktadır (Allmendinger ve Tewdwr-Jones, 2000).

Geleneksel bölge anlayışından sonra oluşan yeni bölge anlayışı ile bölgesel gelişme politikalarındaki yaşanan değişim, planlama anlayışında da değişimlere neden olmuştur. Yeni planlama anlayışında; yukarıdan aşağıya sistemi, yani merkezden yerele planlama çalışmalarının bütün sorunlara tek başına çözüm yürütülemediği ve bölgelerdeki büyümenin merkezi ve yerel yönetimlerin doğrudan desteği ile sağlanmadığı görülmektedir. Böylelikle, yerel ve merkezi yönetimlere yeni planlama anlayışı ile ortam hazırlama, katalizör ve aracılık sağlama gibi görevler verilmiştir. Yeni planlama anlayışı ile kurumsal yapılanmalar daha etkin olarak ele alınmış ve bu sayede tutarlı bir kaynak sağlayarak bölgesel politikaların başarıyla uygulanmasını hedeflemiştir (Akpınar vd., 2011).

Yeni Bölgeselcilik rekabetçi ve yeni teknolojileri kullanan ve üreten bölgeler, temel faktör ve ölçek birimi olarak görülmektedir. Yeni Bölgeselcilik doğrultusunda politikalar, yerel ekonominin kendi potansiyelleri ile gelişmesi hedeflenmiş ve yerel kaynakların hareketliliğine bağlı olarak planlama yapılmıştır. Yeni anlayışta, sürdürülebilirlik ön plana çıkmış ve sürdürülebilir gelişmenin yerel düzeyde kolaylıkla sağlanabileceği görülmektedir. Yeni Bölgeselcilik bölgesel araçları ve politikaları ile bölgeler daha disiplinli olarak analiz edilmekte ve uygulanmaktadır. Bölge ekonomik yapılanma ve gelişmenin temeli olarak kabul edilip, plan ve programlarda bu düzeyde yapılmaktadır.

Bölgenin AB'ye uyum süreci ile sosyo-ekonomik yapısındaki değişim sonucu bölgeyi belirlemekte istatistiki bölge birimleri ortaya çıkmış ve bu düzeyde bölge planları yapılmıştır (Altun, 2009).

Yeni Bölgeselcilik ile şekillenen bölgesel kalkınma politikaları yalnızca AB ülkelerinde değil daha fazla ülkede uygulanmaktadır. Türkiye'nin de bölgesel politikalar konusunda Yeni Bölgeselcilik yaklaşımının etkileriyle Ar-Ge, yenilikçilik kavramı, bölgesel dinamiklere, teknolojik gelişmeler gibi kavramları planlama alanında da kavram olarak yer verilmiştir. Böylelikle yeni sanayi odakları, kümelenmeler, üniversite-sanayi işbirliği, AR-GE, girişimciliğin güçlendirilmesi, inovasyon ve cazibe merkezleri, network, girişim sermayesi uygulaması, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ve yerel kapasitenin artırılması gibi pek çok kavram ve uygulama, Yeni Bölgeselcilik kapsamında bölge planları politikalarında bulunmaktadır (Dulupçu vd., 2010).

Planlamada Wheeler (2002)'a göre Yeni Bölgeselcilik bütünsel bir yaklaşım ile birlikte; ulaşım, arazi kullanımı, sosyal ve ekonomik olduğu kadar normatif bir duruş sergilemektedir. Bu yaklaşımın nasıl uygulanması gerektiği konusunda hep zor olarak görülmektedir ve (bölgesel) kalkınma ajansları ile planlama bölgesel sorunların çözümünde her bölgede etkili olmamaktadır. Yeni Bölgeselcilik anlayışının bölgesel planlamaya ve kalkınmaya etkileri Çizelge 5.6'da stratejik araçları ile verilmiştir. Yeni Bölgeselcilik ile bölgesel kalkınma için yapılan çalışmalar bölgesel yenilik stratejileri ile AR-GE çalışmaları ile iş kuluçka merkezleri, yenilik merkezleri, iş kümeleri, iş döngüleri ve iş tohumlama merkezleri ile teknopark destekli yeni ve mevcut potansiyeli olan girişimcilere destek sağlanmaktadır. Organize Sanayi Bölgeleri ile bölgenin yerel kaynakları bölge içindeki küçük ve orta ölçekli işletmelerde yerleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Kalkınma ajansları bölgenin ekonomik gelişimi bölge içi kaynakların verimli kullanımını hedeflemektedir.

Çizelge 5.6.Yeni Bölgeselcilik anlayışının stratejik araçlarının yapısı ve bölgesel planlamaya etkileri (Özmen, 2004; Özmen, 2008)

	Yapısı	Bölgesel Planlamaya Etkileri
Bölgesel Yenilik Stratejileri	Yenilik merkezleri, iş kümelenme, iş döngüleri, iş tohumlama merkezleri, iş kuluçka merkezleri.	Öğrenen bölgeler, teknoloji ve inovasyon ile yenilik geliştirme boyutunun işletme boyutunda gerçekleştirilmesi için teknoparkta kurulan bu merkezler ile Ar-Ge kurumları ve işletmeler arasında yapılan çalışmalar ile bölgesel planlama ve kalkınma için önem sağlar.
Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)	Kamu yararı göz önünde tutularak yapılan veya yaptırılabilen bir özel hukuk kanunu ile Yer Seçim Yönetmeliğine uygun olan yerlere Bakanlık onayı ile kurulur.	Yerel düzeyde küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişini sağlar sanayinin yerelleşmesinde önemli bir planlama aracı ve böylece sanayinin bölgelerarası dengeli dağılımını sağlar.
Teknopark	Teknolojik, sanayi ve kentsel gelişim amaçlarına yönelik, sanayi-üniversite işbirliğinin geliştirilmesi ve yönetimi ile ilgili işletmelere teknoloji ve işletmecilik konusunda destek veren bir girişimdir.	AR-GE çalışmaları sonrasında geliştirilen yeni teknolojilerin ticari ürün haline getirilmesini sağlar. Üniversitelerin teknolojik kapasiteleri kullanılarak işletmeler için teknolojik gelişme ve gelişme potansiyelinde olan işletmeler içinde teknik ve idari destek sağlanır.
Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)	Yeni Bölgeselcilik anlayışında yerel politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında, yerel aktörlerin katılımıyla oluşan bir yapıdır.	Bölgede ekonomik gelişme ve yenilenme sağlamayı, İş etkinliğinin, yatırımın ve rekabetçiliğin gelişmesini sağlamayı, çalışma yöntemleri belirleyerek bölge içi potansiyelleri verimli kullanmayı amaçlar.

5.4.1. (Bölgesel) kalkınma ajansları

Küreselleşme çerçevesinde Yeni Bölgeselcilik yaklaşımının stratejik bir araç olarak kalkınma ajansları, yerel aktörler arasında işbirliği ile hukuki yapının ve bölgesel anlamda bilincin sağlanması ile bölgesel sözleşme sonucu ortaya çıkan bir yapıdır. (Bölgesel) kalkınma ajansları (BKA), Yeni Bölgeselcilik anlayışında yerel aktörlerin katılımı ile yerel politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında ve bölgenin gelişme stratejilerinin oluşturulmasında görev almaktadır. Böylelikle ajansların yönetim yapısının belirlenmesinde, bölgesel aktörler ve kurumlar arasında işbirliği ile yapılandırılmasında, yönetim organizasyonunun belirlenmesinde bölgenin gelişimi için finans sağlanması gibi sorunlara çözüm sağlamaya çalışmaktadır (Özmen, 2008).

Bölgesel kalkınmadan sorumlu kalkınma ajansları bölge içi potansiyelin etkin kullanımı girişimcilerin desteklenmesi ve iş olanaklarının artması, kırsal ve kentsel alanlarda ekonomik olarak dengenin sağlanması için birçok farklı alanlarda faaliyet göstermektedir. Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)'ne göre ise; *“Kalkınma ajansları, bir bölgenin kolektif veya genel çıkarını gözetmekle sorumlu organizasyonlardır”* olarak tanımlanmıştır (Demir, 2016).

Yeni Bölgeselcilik anlayışının en temel özelliklerinden, merkezi idare ile yönetilen bölgesel ve yerel politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında yerel aktörlerden oluşan yapı (bölgesel) kalkınma ajanslarını oluşturur. Ajanslar, bölgelerarası gelişmişlik farkını giderebilmek ve bölgelerin ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasını sağlamak amacıyla bölgesel düzeyde kamu ve özel sektör tarafından finanse edilen özel kurumlar olarak kurulmuştur. Kuruluşlarında bölgesel işbirliği ve iletişim büyük öneme sahiptir. Böylelikle, bölge içerisinde sivil, kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlar bölgesel aktörler olarak görev almaktadır. Kalkınma ajanslarının kurulmasında merkezi ve yerel hükümet tarafından kanun hazırlanır ve yürürlüğe girmesi ile kalkınma ajansların yönetsel ve idari yapısı oluşturulması gerekmektedir. Çalışmaların yürürlüğünde bölgesel

aktörlerin temsilcilerinden oluşan bölge meclisi oluşturulur ve ajansların yönetimi için bölge meclisinden başkan ve yönetim kurulu seçilir (Özmen, 2004).

Ajanslar tarafından planlamaya destek olabilecek düzeyde proje, araştırma, planlama çalışmaları yapılabilmektedir. Bölge düzeyinde ise planlama çalışmaları dışında mikro düzeyde de yerel yönetimlerin planlama çalışmalarını da desteklemektedir. Ajanslar, kırsal, kentsel ve rekabet arttırıcı projeler kapsamında katılımcı yaklaşım ile destek verebilir ya da yürütebilir. Kalkınma projeleri bölge planı çerçevesinde stratejilerini uygulaması beklenmektedir (Özaslan ve Ünlü, 2015).

Böylelikle bölgesel gelişme politikalarındaki yaşanan değişimler ile planlama anlayışındaki değişimler birlikte gelişim göstermiştir. Bu kapsamda yeni planlama anlayışı ile merkezden yerele planlamanın tüm sorunlara çözüm olamayacağı görülmüştür. Yeni planlama yaklaşımı ile daha verimli bir kurumsal yapı ve etkin kaynak kullanımı sağlamayı bölgesel politikaların başarıyla uygulanması için kalkınma ajansları en önemli araçlardan olduğu savunulmaktadır. Katılımcı bir anlayış benimsenmesi ile yerel düzeyde, belirli hedef ve stratejiler ile proje üreten ve bölgenin kalkınması için bu projeleri uygulayan yapılar oluşturma ihtiyacı doğmuştur. Bu kurumsallaşma arayışlarına karşılık kalkınma ajansları kurulmuştur (Serin, 2006).

Yeni Bölgeselcilik anlayışının kalkınma araçlarından biri olan (bölgesel) kalkınma ajanslarının kurulmasını ve işleyişini kolaylaştıracak etkenleri işbirliği ve iletişim tabanlı ilişkiler sağlamaktadır. Bu doğrultuda, üniversiteler tarafından yürütülecek sanayi- üniversite işbirliği çalışmaları kalkınma ajansları tarafından bölgesel stratejiler için kullanılmaktadır. Bu süreçte ticaret ve sanayi kuruluşların katılımı ile üniversiteler tarafından yapılan çalışmalar üniversite-sanayi-kamu kalkınma ajansları çalışmalarına altyapı oluşturmaktadır (Özmen, 2004).

5.4.2. Rekabetçilik

Yeni Bölgeselcilik kapsamında stratejik araçlarından biri olan iş kümeleri ile merkezleri ile bölgesel büyümeyi ve rekabet gücü sağlamaktadır. İş kümeleri belirli bir bölge içindeki birbirleri ile ilişkileri bulunan işletme veya kuruluşların ve ilgili kurumların coğrafi olarak yoğunlaşması sonucu oluşan bölgeler olarak tanımlanabilir. Bu firma ya da kuruluşların birbirini tamamlama ve rekabet halinde olmaları önemlidir. Bölgesel olarak potansiyellerin ve işgünün geliştirilmesi için sektörler arası kümelerin desteklenmesinin nedeni ise bazı sanayi kollarının ülkenin belirli bölgelerinde kendi çabaları veya devlet politikaların sonucu olarak kümelenmesi ile kendisine teşvik çekebilme potansiyelidir. Bu kümelenmeler ölçek ekonomilerine ile birlikte bilim ve teknoloji araçları ile yenilik ve girişimcilik amacı için ortaya çıktığı görülmektedir (Özmen, 2004).

Bölgesel rekabet edebilirlik, bölgelerin ulusal olarak hem dış rekabet koşulları uluslararası pazarlarda mal ve hizmet sağlamak, hem de bölgenin gelir ve istihdam oranlarını arttırmak ve bu olanakları sürdürülebilir düzeyde tutmak başlıca temelleridir. Fakat bölgenin olanak ve altyapıları rekabet edebilecek yapıya sahip olması ile rekabetçilik çerçevesinde bölgeler geliştirilebilir. Her bölgenin rekabet edebilecek olanaklarının ve gelişmişlik seviyelerinin farklı olması sonucu 2007-2013 dönemi için Türkiye'yi ve diğer AB aday ülkeleri Yapısal Fonlara hazırlamak için kullanılan üç fonun birleşmesiyle Katılım Öncesi Yatırım Aracı (IPA) fonu oluşturulmuştur. Bu fon, AB politika ve standartlarının kademe düzeylerine göre aday ülkelere yardımcı olmayı amaçlamıştır (Ayna, 2011).

IPA kapsamında Türkiye beş temel bileşen içerir. Bunlar; kurumsal yapılanmak için destek, sınır ötesi işbirliği, kırsal kalkınma ve bölgesel kalkınmadır. Türkiye bölgesel kalkınmanın alt dalı olarak önemli çalışmalarından Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) oluşturulmuştur. BROP, AB standartlarına uyum sağlaması ile birlikte Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yürütülmesi ile kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından katılımlar ile

Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Plan programlarından Türkiye Sanayi Politikası Dokümanı, KOBİ'ler, Strateji Eylem Planı ve Bilgi Toplumu Stratejisi ile uyumlu olarak hazırlanmıştır (Akgül ve Efe, 2010).

2004 senesinde Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK), Türkiye'nin refah düzeyinin arttırılması, sürdürülebilir, ekonomik büyüme, kültürel ve sosyal alanlardaki gelişmeler doğrultusunda sektörel ve bölgesel rekabet stratejilerin hazırlanması amacıyla kurulan bir sivil toplum örgütüdür. Türkiye'deki illerin rekabetçilik düzeylerini belirlemek için oluşturulan iller arası rekabet endeksi sıralamasında İstanbul en yüksek iken ön plana çıkarken Ardahan ili rekabetçilik endeksi sıralamasında en alt seviyede yer almaktadır (URAK, 2018).

BROP, bölgeler arasındaki düzey farklılıkların azaltılması ve Türkiye ekonomisinin AB standartlarına gelebilmesi amaçlanmıştır ve kaynakların etkin seviyede belirli sektörlerle, bölgelere ve belirlenen önceliklere göre yoğunlaşması politikasını hedef alan bir yardım programıdır. Bu kapsamda program, önce gelişmeye yönelik iş ortamını oluşturmayı, daha sonra da bu ortamı geliştirmeyi hedeflemektedir. Katılım öncesi fonlardan %30 civarı 2002-2006 yılları arasında Türkiye'nin karşıladığı ve faydalandığı belirtilmiştir (Ayna, 2011).

Türkiye'de Yedinci Beş Yıllık Plan (1995-1999) politikalarında OSB-KOBİ-ARGE arası işbirliğiyle, GAP ve DAP bölgelerinde sanayi sektörünün gelişimi ile bölgesel kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Bölgelerarası farklılıkların giderilmesi hedeflenerek geri kalmış bölgelerin, diğer bölgeler ile rekabetçi duruma getirilmesi ve kalkındırılması hedeflenmiştir. Rekabetçilik kavramı kapsamında KOBİ'lere yapılan destekler ile bölgenin kalkınmasını sağlama hedefleri kalkınma planlarında yer almıştır. Dünya Ekonomik Forumunun araştırmalarına ile ülkelerin rekabetçi durumlarına göre puanlama yapılmıştır. 59 ülke kapsamında AB üyesi ülkeler ilk 20 sıralarda yer almaktadır. Özellikle başarılı ülkelerin rekabet seviyeleri eğitimden kaynaklandığı, eğitime ve yeni teknolojilere daha fazla yatırım yapan ülkelerin rekabetçilik sıralamasında önde olduğu

görülmektedir. 1 ile 7 puan arası değerlendirmeler sonucu Almanya 7 puanla en yüksek puanı almışken, Ekvator 1.8 puanla en son sırada ve Türkiye ise 3.2'lik bir puan ile 35. sırada bulunmaktadır. (Erzi, 2004).

5.4.3. Öğrenen bölgeler, teknoloji ve inovasyon

Yeni teknolojik gelişmelerin oluşması ile AR-GE ve üniversiteler, bulundukları bölgenin mekânsal olarak da değiştirmesi ile oluşan bölgelere öğrenen bölgeler olarak tanım verilmiştir. 1990'lı yıllarda Yeni Bölgeselcilik yaklaşımı ile birlikte ortaya çıkan bu kavram, bölgelerdeki üniversite AR-GE'ler kurmaktadır. AR-GE'lerde yapılan araştırmalar, küçük ölçekli firmalara belli bir potansiyelde işgücünü ve istihdamın bölgeye getirilmesini sağlamıştır. Örnek olarak Cambridge Üniversitesi çevresindeki bölgeler ve Silikon vadisi öğrenen bölgeler olarak adlandırılır. 21. yüzyılda bu bölgelerin artış göstermesi ile bölgelerin gelişimini kontrol edebilmek için bölgesel planların oluşturulmasına gerek duyulmuş ve bu planlara bölgesel teknoloji planları olarak adlandırılmıştır. AB fakir ve zengin bölgeler için arasındaki farkları azaltmak için bu programlar kapsamında geri kalmış bölgelerin gelişimi için AR-GE'ler kurulmuş ve yapısal ve çevresel fonlar ve bölgesel potansiyeller kullanılarak bölgesel bir kalkınma sağlamayı amaçlamıştır (Erzi, 2004).

BROP çerçevesinde iki program için çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri; finansal yardım sağlayabilecek araçların geliştirilmesi, sanayi altyapısının gelişimi, AR-GE, inovasyon ve teknolojik gelişimler, pazarlama ve turizm faaliyetlerinin geliştirilmesidir. İkincisi ise KOBİ'lerin girişimcilik, bilişim, inovasyon, AR-GE çalışmalarının geliştirilmesi ve sanayi-özel sektör işbirliğinin sağlanmasına dayanan işletmelerin kapasitesinin ve girişimciliğin geliştirilmesi ve desteklenmesidir (Ayna, 2011).

Teknoloji ve inovasyon en önemli rekabet aracı olarak ürün ve hizmet kapsamında ilgili pazarların geliştirilmesi, üretim ve tedarik konusunda yeni yöntemlerin geliştirilmesi, işgücü iş organizasyonunda ve yönetimde geliştirici değişiklikler meydana getirmiştir. Bu yenilikler, bölgenin ekonomik kalkınmasına

büyük katkı sağlamıştır. Araştırma geliştirme çalışmaları ile birçok faaliyeti de içerir ve yenilik geliştirme faaliyetleri her aşamada etkileşim halindedir. Özellikle KOBİ'lerin yeni teknolojileri kullanmaları ve şimdiki rekabet şartlarına göre üretime kolay geçiş sağlamaları bölge ekonomisinin gelişmesini sağlamaktadır. Bölgenin mekânsal yönden de üzerinde etkisi olmaya başlayan bu yenilikler, küresel pazar şartlarına da rekabet edebilir düzeye gelmeye çalışmışlardır (Erzi, 2004).

Teknoloji geliştirme bölgelerinde bulunan kuluçka firmaları; AR-GE, yenilik ve yazılım çalışmaları ve teknolojiye yönelik kamu kurum ve kuruluşları tarafından destek verilen veya kamu ve özel sektör işletmeler ile birlikte çalışmalar yapan proje sahibi girişimciler ya da yeni işletmelerden oluşmaktadır. İş kuluçka merkezleri küçük girişimcilere sağlanan teknoloji temelli destek ve rehberlik hizmeti olarak tanımlanmaktadır. Kuluçkalar, bölgede girişimcilere sağladığı destekler sonucu belli bir seviye sonucunda yerini yeni girişimcilere bırakmaktadır. Sağladığı istihdam ve olanaklar ile bölgesel kalkınma için stratejik bir araç olarak görülmektedir. Yenilik merkezleri ise kamu, özel sektör ve üniversite işbirliği içinde AR-GE çalışmaları ile teknolojinin ticarileştirilmesi ile yerel ve bölgesel kalkınmaya etki etmektedir (Özmen, 2004).

5.4.4. Yönetişim

Fordist rejimden, Post-fordist rejime geçiş göstererek yerelden merkeze mekânın bütün kurumlarında etkisini göstermiştir. Bu etkiler sonucu devlet yönetiminde sosyal devlet modelinin yerini Post-fordist dönemin iyi yönetim modeli almaktadır. Yönetimdeki bu modeli kalkınma politikalarında ve planlama anlayışında da değişimlere sebep olmuştur. Böylelikle devlet ve kamu yönetimi ile rekabetçi bir serbest piyasada kamu yararı gibi bir işletme kar amaçlı çalışmalar yerine, piyasa şartlarına uygun ve rekabetçi bir planlama anlayışının geliştirilmesine gerek duyulmuştur. Bu doğrultuda devlet, küresel etkilerin olduğu pazara göre müşteri odaklı ve kolaylıkla değişim gösterebilen esnek bir anlayış ile küresel sermaye düzeyini kolaylaştıracak ve güçlü hale gelecek bir kurum haline gelmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu anlayış ile kamu ve özel sektör

topluluklarından ve sivil toplum kuruluşları ile üçüncü bir sektör oluşturulmuş ve devletin temel sosyal görevi olan toplumsal temelli ana hizmetleri yapmak görevi üçüncü sektörlere verilmiştir (Erzi, 2004).

Yönetişim kavramını açıklamak üzere birçok tanım yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan tanım; *“Bir ülkedeki ekonomik, siyasal ve idari güçler tarafından her alandaki işlemleri yürütebilmesi, vatandaşların ve toplumsal grupların kendi çıkarlarını korumak ve yasal haklarını kullanmak için gerekli yapılara ve kurumlara sahip olmalarıdır”* olarak tanımlanmaktadır. Dünya Bankasına göre ise yönetim, bir karar alma sürecinin sonuçları açık ve öngörülebilir olmalı, profesyonel bir bürokratik yönetimin çalışmalarında görev alan bir hükümetin ve sivil toplum kuruluşlarının ve hukuksal üstünlük olarak kabul edildiği bir düzen olarak tanımlamaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yapılan yönetim tanımı ise, bir ülkenin sosyal ve ekonomik kaynaklarını yönetiminde sahip olunan güç ve yetkileri ile kullanımı şeklinde tanımlanmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın hazırladığı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporunda ise; sıradan hiyerarşik bir yönetim anlayışı yerine merkezi otorite tarafından tüm toplumsal temelli kurum ve kuruluşların işbirliği içinde uzmanlaşmasına dayalı katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını esas alan, saydamlığı ve açıklığı esas alan bir anlayış olarak yer almıştır (Karaaslan, 2008).

Yönetim, hiyerarşik düzeyde bürokratik bir yapıya bağlı bir kavram olarak bilinirken yönetim, yönetim sürecinde bulunan aktörlerin ve örgütlerin ilişkilerini, resmi ya da resmi olmayan kişi ve kuruluşlar tarafından hükümet dışı aktörlerin de yönetim sürecinde rol alması gerekliliği duyan bir kavramdır. Yönetişim rekabet çerçevesi kapsamında yerel politikaların daha verimli bir şekilde kullanılması ile böylelikle sermayenin etkinliğinin artmasını sağlamayı hedeflemektedir (Ayna, 2011).

Bu tanımlardan yola çıkılarak yönetim; özel ve kamu sektörlerini ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayarak ve arasındaki ilişkileri içeren karmaşık bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bölgelerarası ve bölge içi büyük farklılıklar yaşanarak

rekabetçi küresel ekonomide devletin, sürekli değişen bölgesel sorunlara ürettiği çözümler sürecinde zorladığı ve devlet dışındaki kurumlarla birlikte çalışılması daha verimli sonuçlar oluşturacağı öngörülmüştür. Böylelikle ön plana çıkan yönetim ile devlet dışı organizasyonlar, yönetim sürecinde rol oynamaktadır. Bu çerçevede yönetim, rekabet, hukuk devleti, insan haklarına gerekli saygı ve kamusal sorumluluğun bilincinde olma gibi alanlardan oluşmaktadır. Siyasal düzeyde ise yukarıdan değil, farklı aktörler arasındaki çalışmalar sonucu aşağıdan belirlenmektedir (Karaaslan, 2008).

6. ARAŞTIRMA BULGULARI, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölge kavramı ülkelerin coğrafi ayrımlarının yanı sıra birçok farklı ölçütlere göre belirlenmiş ve birçok farklı tanım yapılmıştır. Mekânsal boyutta bölge oluşumu ise mekân içi organizasyonların belirlenmesi için ülkeler bölgelere ayrılmıştır. Farklı özellikler ile ayrılan bölgelerin gelişimi, kalkınması ve büyümesi için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar arasında en önemlilerden biri olarak bölge planlamadır. Bölge planları ile ülkeler, kalkınma planlarını ulusal açıdan ve dünyanın ulusal bağlantıları için sorun gidermeyi amaçlamaktadır. Planlama ekonomik, sosyal ve fiziksel bakımdan ele alınarak ulusal ve yerel çerçevede dengeli kalkınmayı sağlamaktadır.

Tüm dünya ülkelerinde etkisi olan 1929 yılı itibari ile başlayan büyük kriz dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sonuçlarından sonra oluşan sorunlar ve bölgelerin dengesizliğini gidermeyi amaçlayan bölgesel gelişim politikaları oluşmuştur. Bu dönemde oluşan Keynesyen politikaları bölgesel gelişim politikalarında etkisini göstermiştir. Küreselleşme ve postmodernizm gibi kavramların etkileri sonucu 1960'lı yıllardan itibaren geleneksel bölge kavramı değişim göstermeye başlamakla birlikte dünyada 1980 öncesi merkezîyetçi bir planlama hâkimken 1980 sonrası bölgesel politikalar gelişme göstermiştir. Bölgesel politikalar ulusal seviyede kalkınma amaçlayarak alınan kararlar ve çalışmalar ile bölge içi sorunların çözümü için ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de planlama bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek amaçlı planlı dönem ve öncesinde de uzun yıllar bölgesel planlar hazırlanmıştır. Fakat uygulama aşamasında istenilen sonuçlar alınamamıştır. Türkiye'de Cumhuriyet öncesi dönemlerde planlama yapıları yerine ekonomiye önem verilirdi ve piyasa ekonomisi ile birlikte oluşan bir devlet ve yönetim anlayışı benimsenmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra bölgelerde oluşan birçok sorunlar ile bölgesel dengesizliği gidermek adına bölgesel politikalardan sorumlu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. 1960'lı yıllarda planlı dönem ile başlayan DPT tarafından yürütülen Beş Yıllık Kalkınma Planlarının politikaları her planda benzer politikalar ile yinelenildiği ve planların sürdürülebilir kavramından yoksun

olduğu görülmektedir. Günümüze kadar bölgesel kalkınma politikalarında farklı birçok çalışmalar yapılmıştır. Türkiye de dünya kapsamında yaşanan küreselleşme sürecinin etkisinde kalmıştır. Planlarda politikaların uygulanmasında gerekli destek ve denetim yapılmamıştır. Bu nedenle, her ülkede olduğu gibi bölgesel farklılıkların giderilmesi ve ekonomi politikaları başarısızlığına neden olan sorunları çözebilmek amacıyla, hem AB ülkelerinde hem de Türkiye’de bu farklı dönemlerde değişen politikalar olmuştur. İlk yedi kalkınma planında bölgelerarası dengesizliği gidermek amacıyla yapılan çalışmalar bölgelerarası dengesizlikleri giderme, sürdürülebilir, merkezlerdeki yoğunluğu azaltmaya dair çalışmalar yer alırken, sekizinci plan döneminde küreselleşme ve yerelleşme etkileri görülmektedir.

1970’li yıllarda post-fordist üretim anlayışı ile birlikte bölgesel teoriler Keynesyen anlayıştan uzaklaşarak Neo-liberal politikalar ile bölgesel yönde gelişmelere yerini bırakmıştır. Küreselleşme, yerelleşme ve postmodernizm gibi kavramların etkileri üzerine geleneksel bölge kavramı değişim göstermeye başlamıştır. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı yerine yeni bölgesel kalkınma anlayışı ortaya çıkmıştır. Böylelikle sürdürülebilirlik, katılımcılık, girişimci bölge, öğrenen bölgeler, bölgesel gelişme ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma kavramları doğmuştur. Yeni anlayış ile yeni bölgesel politikalar bölgesel, yerel ve ulusal düzeyde uyum sağlamayı amaçlamış ve bölgesel gelişme teorileri oluşumunu gerektirmiştir. Yeni bölgesel gelişme teorilerinin genel tanımı olan Yeni Bölgeselcilik anlayışı Keynesyen ve Neo-liberal gelişim teorilerine ve yukardan aşağı devlet tabanlı politikalara tepki olarak doğmuştur.

Küreselleşme sonucu Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile bölgesel kalkınma politikaları yeniden şekillenmiştir. Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde dünyada, AB’de ve Türkiye’de bölgeselleşme çalışmaları ilk olarak Avrupa’da yüksek oranlı işsizlik ve bölgesel dengesizliğin giderilmesi ile ortaya çıkmıştır. Yeni Bölgeselcilik anlayışı ile (bölgesel) kalkınma ajansı rekabetçilik, yönetim, inovasyon, öğrenen bölgeler gibi kavramlar bölgesel gelişmede araç olarak görev almaktadır. Böylelikle Yeni Bölgeselcilik anlayışı birçok ülkede bölgesel gelişim politikalarında yön vermektedir.

1990 yıllarında AB bölgesel politikalarının gündemde olduğu dönemde ülkemizde de bu politikalardan etkiler görülmektedir. Bunlardan en önemlisi olarak NUTS sistemi AB politikaları örnek olarak ülkemizde bölge sınıflandırılması yapılmıştır. AB üyelik dönemi ile Türkiye’de oluşan yeni bölgesel kalkınma politikalarından en önemli aktörü kalkınma ajanslarıdır. Kalkınma ajansları DOKAP, GAP, DAP projelerinin uygulanmasında önemli ölçüde görev almıştır fakat uygulamalarda istenilen hedefler tam anlamıyla ulaşılamamıştır.

2000’li yıllarda sekizinci plan döneminde Türkiye bölgesel kalkınma politikalarında ekonomik ve sosyal hedefler güçlendirilmiştir. Bunun nedeni ise Türkiye’de ki bölgesel politikalar küresel gelişmelerden ve AB’nin uyguladığı bölgesel politikalardan etkilenmiştir. AB ile ilk uyum yapısı olarak 2002 yılında Türkiye’nin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemini kabul edilmesi örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’de AB’ye uyum süreci içerisinde ve bölgesel gelişme kuramları arasında en güncel olan Yeni Bölgeselcilik Türkiye’deki kalkınma planlarının politikalarının bazılarında yer almıştır. 1996 yılında yürürlüğe giren Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Plan politikalarında, geleneksel bölgeselcilik yerine Yeni Bölgeselciliğe geçiş sürecine girildiği ifade edilmiştir. Sekizinci Kalkınma Planında ise kısmi olarak inovasyon politikaları ile Yeni Bölgeselcilik araçları yer almaktadır. Dokuzuncu planda ise Yeni Bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde kümelenme ve mekânsal düzeyde inovasyon çalışmaları başlamış fakat uygulamalar başarısız olmuştur. Onuncu Kalkınma Planı döneminde de inovasyon modellerine kalkınma ajansları yönetiminde yer verilmiş fakat istenilen düzeyde amaca ulaşılamamıştır.

Dünyada ve Türkiye’de bu dönem içerisinde uygulanan gelişme politikalarında bölgelerarası dengeli kalkınma hedeflerinin önem kazandığı görülmektedir. Yeni Bölgeselcilik anlayışı kapsamında yönetim kavramı ile ortaya çıkmış kalkınma ajansları, sıradan yapıdan farklı olarak yerel ve bölgesel dinamiklerin harekete geçirilmesini hedefleyen anlayışın büyük aktörü olarak rol alır. Türkiye’de ise bu

anlayış ile geleneksel kalkınma araçlarının beklenen amaca ulaşamaması ve farklı araçlar oluşturulması gerektiği sonucu kalkınma ajansları ortaya çıkmıştır.

Yeni Bölgeselcilik kavramı araçları ile ortaya çıkan (bölgesel) kalkınma ajansları ile yeni bölgesel politikalar uygulanmaya başlamıştır. Kalkınma ajanslarının görevleri ve koordinasyonları yürürlüğe konmasına rağmen en öncelikli bölgelerarası dengesizliği giderme hedefini sağlayamamış, görev alanlarında yaşanan sıkıntılar ve bölge içi dengesizlikler başarısız olmasını sağlamıştır. Bölge içinde oluşan temel sorunların bile çözülemediği görülmektedir. Bölgesel ölçekte doğu ve batı olarak ülke içinde birçok alanda çok büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Bölge planlarının politikaları ve araçları yeteri kadar gelişmeden uygulamaya geçilmesinden dolayı uygulama aşamasında büyük sorunlar yaşanmıştır.

Türkiye’de ilk kalkınma ajansı örneği olarak Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) temelli kurulan İzmir Kalkınma Ajansı ve ilk bölge plan çalışmaları Çukurova bölgesinde görüldüğünden dolayı Çukurova kalkınma Ajansı (ÇKA) çalışmaları örnek olarak incelenmiştir. İzmir ilini kapsayan TR31 Düzey 2 bölgesi için İZKA tarafından yapılan 2010-2013 ve 2014-2023 bölge planları incelendiğinde Yeni Bölgeselcilik anlayışının bazı araçlarından plan hedeflerinde bahsedildiği görülmektedir. Fakat uygulama aşamasında ilk plan daha fazla başarısız olmakla beraber ikinci planda sadece belirli sektörlerde kümelenme stratejileri uygulamada başarılı olabilmıştır. TR62 Çukurova Bölgesi 2010-2013 ve 2014-2023 yılları kapsamında ÇKA tarafından yapılan bölge planı çalışmalarında Yeni Bölgeselcilik anlayışı araçlarında bulunan katılımcılık ilkesi doğrultusunda plan hedef ve stratejileri belirlenmiş ve uygulama aşamasına geçilmesinde başarısız olmuştur.

Günümüzde On Birinci Kalkınma Planı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) yönetimi ile hazırlanmıştır. Küresel ve bölgesel sorunların çözümüne yönelik etkili politikalar, insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, verimlilik ilkeleri esas alınarak, toplumsal refahın yaygınlaştırılması gibi kavramlar yer almaktadır. Bu plan çalışmaları dâhilinde ülkede diğer uygulanan tüm bölge planlar ile ortak

alışmalar yapılır ise daha katılımcı plan politikaları ortaya çıkması sağlanmalıdır. Öncelikle ülkenin tüm kalkınma ajanslarının bölge içi potansiyellerin en iyi değerlendirilmesi için bölgede katılımcı anlayış erevesi ile n hazırlıklar ve analizlerin denetimli ve en gelişmiş seviyede hazırlaması gereklidir. Bu çalışmalarda rol oynayacak aktörler ile bir araya gelerek bölgenin sorunlarına çözüm arayarak ele alınması gerekmektedir.

Kalkınma ajansları, bölge planları hazırlarken Yeni Bölgeselcilik anlayışının stratejik araçlarını plan uygulama aşamasında önem vererek bölge içi gerektiği yerlere önermeler sağlaması ile bu sayede bölge içi kaynakların etkin seviyede kullanımını da sağlamış olacaktır. Bölgeleri ekonomik ve kalkınma açısından ele almak yerine mekânsal boyutta da politikaların nasıl uygulanması gerektiği öngörülmelidir. Ulusal planlar, evre düzeni planları, kalkınma planları ve yerel planlar arasında ilişki kurarak ilerlemelidir. Bölge planlarına alt bölge planlar yapılarak verimliği arttırılmalı ve bölge planları da ulusal planların alt planı olarak hareket edilmelidir. Yeni Bölgeselcilik etkisi ile de kümelenme, katılımcı anlayış, yönetişim, verimlilik, inovasyon, sürdürülebilirlik ve rekabetçilik gibi kavramların tüm kalkınma ajansların planlarının politikalarında yer alması gereklidir. Bu ereve ile bölgesel politikalar ve stratejiler ele alınarak yeni bir yapıda bölge planları uygulanabilir.

lke kaynakları bölgeler arası gelişme ve farklılıklarını yönlendirirken ülkesel ve toplumsal uyumun ve bütünleşmenin esas alınması kalkınma ajansları tarafından yapılması gereken başlıca görev olmalıdır. lke politikalarında fiziki plan olmadığı ve bölge planları henüz oturmadığı için bu iki ülkesel ve bölgesel politikaların arasındaki toplumsal uyumun bütünleşmesi ve ortak ağ sistemleri ile kalkınma ajansları bölge planları ve yasada adı geçmesine rağmen henüz uygulanmayan mekânsal strateji planları ile sağlamalıdır. Yeni Bölgeselcilik, refah durumunu ve kalkınmayı sağlayarak, ekonomiyi arttıracak, göçü azaltarak, iller arası eşitliği kurarak devlet yönetimi ile bağlantı kurularak yerelden çalışan bir modeldir. Türkiye’de acilen uygulanması gereken bir modeldir.

KAYNAKLAR

- Akgül, B., ve Efe, M., 2010. Dünyada ve Türkiye’de Bölge Planlama Çalışmaları ve Bunların Karşılaştırılması. Çağdaş Yerel Yönetimler, 19(4), 19-24.
- Akkahve, D., 2004. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) . Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri, 1, 10.
- Akkahve, D., 2018. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları: Bölgesel Politika Ve Planlama Yaklaşımları Temelinde Bir Çözümleme. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 324s, Ankara.
- Akpınar, R., 2007. Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları. Erişim Tarihi:11.8.2017. <http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>
- Akpınar, R., Taşçı, K., ve Özsan, M. E., 2011. Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Albeni, M., ve Karaöz, M., 2003. Bölgesel Kalkınmada Öğrenme, Bilgi Birikimi ve Yenilik; Türkiye İçin Bir Perspektif. SDÜ İİBF Dergisi, 160-172.
- Allmendinger, P., ve Tewdwr-Jones, M., 2000. Spatial dimensions and institutional uncertainties of planning and the new regionalism. European Urban and Regional Research Centre, Department of Land Economy, University of Aberdeen, 18, 711-726.
- Altun, A., 2009. Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Yeni Bölgeselcilik Anlayışı Çerçevesinde Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıkları ve Yakınsama. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 210s, Kütahya.
- Arıcioğlu, E., 2011. İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: Mekân. Ekonomik Yaklaşım, 22(81), 17- 44.
- Arınç, K., 2013. Coğrafi Metodoloji Açısından Bölgesel Coğrafya, Bölge Bilimi ve Coğrafi Bölgeler. Türk Coğrafya Dergisi (60), 13-24.
- Arslan, E., 2010. Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları. Kamu-İş , 85-108.

- Arslan, K., 2005. Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul Ticaret Üniversitesi, 4(7), 275-294.
- Ataay, F., 2005. Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma, Kamu Yönetimi Reformu. Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu, Ankara.
- Atalık, G., 1989. Bölge Planlamasına Giriş. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Atay, N., 2011. Avrupa Birliği Gelişme Politikası. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı. Erişim Tarihi: 03.11.2019
www.fka.org.tr/SayfaDownload/bildiri_nihan_atay.pdf
- Aydemir, S. R., 1999. Türk Yerel Yönetimleri Üzerine Bir Değerlendirme. Mevut Dergisi, 6-19.
- Ayna, Y. E., 2011. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 114s, Malatya.
- Bakır, H., ve Tuncel, C. O., 2010. Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri. İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(4), 19-41.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009. Kentleşme Şurası. Ankara . Erişim Tarihi: 23.01.2019 <http://kentges.csb.gov.tr/>
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2010. Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi Ve Eylem Planı (KENTGES) 2010-2023. Erişim Tarihi: 23.01.2019 <http://kentges.csb.gov.tr/>
- Bilen, G., 2006. Türkiye'de Bölgesel Politikaların Oluşumu. TEPAV Türkiye Kalkınma Bankası, 257-271.
- Bilgili, M., 2016. Sosyal Bilimler Felsefesi Açısından Türkiye'deki Üniversitelerde Bölgesel Coğrafya Öğretimi . Marmara Coğrafya Dergisi(33), 114-134.
- Bollen, F., 2006. The Reform Of The EU Structural Funds: 10 Questions On The Magnitude And Direction Of Reforms. (1).
- Boudville, J. R., 1966. Problems of regional economic planning. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Çakmak, H. K., ve Erden L., 2004. "Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3), 77-96.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017. Şehircilik Şûrası. Erişim Tarihi: 23.01.2019 <http://kentges.csb.gov.tr/>
- ÇKA, 2011. Çukurova Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı Raporu. Adana. Erişim Tarihi: 10.07.2019
- ÇKA, 2015. Çukurova Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı Raporu. Adana. Erişim Tarihi: 10.07.2019
- Demir, E., 2016. Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajanslarının Rolü: Daka Örneği. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 186s, Erzurum.
- Deviren, N. V., ve Yıldız, O., 2014. Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımın Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.
- Dinler, Z., 2008. İktisada Giriş. Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Dinler, Z., 2012. Bölgesel İktisat. Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Dolun, L., ve Atik, A. H., 2006. Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları. Türkiye Kalkınma Bankası Ağı Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- DPT., 1963. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 1968. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi: 20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 1973. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 1979. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 1985. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>

- DPT., 1990. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 1996. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 2000a. 8.BYKP Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu, Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/>
- DPT., 2000b. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Programı 2001-2005. Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/>
- DPT., 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Başbakanlık Basımevi, Ankara. Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DPT., 2003. Bölgesel Gelişme Stratejisi ve Operasyonel Programlar (Taslak) 2004- 2006. Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi:08.12.2018 <http://www.sbb.gov.tr/>
- DPT., 2006. Yeşilirmak Havza Gelişme Projesi Bölgesel Ana Planı. Erişim Tarihi:08.12.2018 <http://www.sbb.gov.tr/>
- DPT., 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı Erişim Tarihi:20.10.2018 <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/.pdf>
- DTI., 2006. Regional Industrial Development Strategy. South Africa: Department of Trade and Industry.
- Dulupçu, M. A., 2003. Yerelin Rönesansı: Zenginlik ve İhracatın Yeni Şampiyonu Olarak Bölgeler- AB ile Bütünleşmede Türkiye'nin Alternatif Rotası. Milliyet Gazetesi 2002 Ekonomi Anadolı Birincilik Ödülü, 20-29.
- Dulupçu, M. A., 2006. Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş (Tir) Me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge (Sel) Cilik (Yönetişim). TEPAV, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8, Isparta.
- Dulupçu, M. A., Sungur, O., ve Keskin, H., 2010. Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi. 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 239-248.

- Eceral, T. Ö., 2005. Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri. Ekonomik Yaklaşım, 16(55), 89-106.
- Elmas, G., 2004. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Bölgesel Politikalar. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F: Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 15(50), 115-136.
- Elmas, G., 2006. AB ve Türkiye'de Bölgesel Politikalar. Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Yerel Dinamikler, 149-174.
- Elmas, G., 2008. Türkiye Açısından 'Bölge Kalkınma Ajansları' Uygulamasının Değerlendirilmesi. Ekonomik Yaklaşım, 165-182.
- Eraydın, A., 2001. Küreselleşme-yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler. Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, (25), 363-392.
- Ercin, E., 2003. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erkal, M., 1990. Bölge Açısından Az gelişmişlik . Der Yayınları, İstanbul.
- Erkan, H., 1987. Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Ersöz, C., 2009. Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları : Türkiye'de KÖY'lere Yönelik Bir Uygulama (1975-2001). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 253s, İzmir.
- Erzi, G., 2004. Türkiye'nin Bölgesel Gelişim Süreci ve Yeni Bölgecilik. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 86s, İstanbul.
- Güler, V., 2010. Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Uygulaması. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 147s, Ankara.
- Günaydın, D., 2013. Türkiye'de Bölgelerarası Gelişmişlik Farkların Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Yeri: İZKA Mali Destek Programları Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 73-101.
- Gündüz, A. Y., 2006. Bölgesel Kalkınma Politikası. Ekin Yayınevi, Bursa.

- Gürer, G., 2014. AB ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Sorununa Yönelik Gelişmeler Ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 175s, Isparta.
- Ildırar, M., 2004. Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- İmga, O., 2003. Türkiye’deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri. Türk İdare Dergisi, 440.
- İZKA, 2010. İzmir Kalkınma Ajansı 2010-2013 Bölge Planı Raporu. İzmir. Erişim Tarihi: 09.07. 2019.
- İZKA, 2012. İzmir Kalkınma Ajansı 2012 Faaliyet Raporu. İzmir. Erişim Tarihi: 09.07. 2019.
- İZKA, 2014. İzmir Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı Raporu. İzmir. Erişim Tarihi: 09.07. 2019.
- Kalkınma Bakanlığı, 2014. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) 2014-2023. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim Tarihi: 23.01.2019 <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/>
- Karaarslan, G., 2008. Avrupa Birliği Ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar Ve Kalkınma Ajansları. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 138s, Ankara.
- Karaçay, H., ve Erden, L., 2004. Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel. Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi , 77-96.
- Keleş, R., 1997. Bölge Gerçeği ve Avrupa. Planlama Dergisi, 17-21.
- Kılıç, N. Ö., 2013. Yerel Kalkınma Ve Rekabetçilik Ekseninde Değişen Yeni Bölgeselcilik Ve Kayseri. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 133s, Niğde.
- Kılıç, S. E., ve Mutluer, M., 2004. Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılıklı Olarak İrdelenmesi. Ege Coğrafya Dergisi, 13, 17-28.
- Klaassen, L. H., 1965. Area Economicand Social Redevelopment: Guidelines for Programmes . Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Küçükkalay, A. M., 2001. Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler: Avrupa ve Osmanlı Devleti. Çizgi Yayınları, 197-218.

Mengi, A., 2001. Avrupa Birliği'nde bölge, bölge planlaması ve Türkiye. Gap Dergisi, 15, 30-34.

M. G. K., 1993. Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri. MGK, Ankara.

Neuman, M., 2000. Regional Design: Recovering A Great Landscape Architecture and Urban Planning Tradition. Landscape and Urban Planning(47), 115-128.

Özaslan, A., ve Ünlü, H., 2015. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim ve Kalkınma Ajansları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), 64-83.

Özer, Y. E., 2009. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması Ve İşlevselliği: İzmir Ve Çukurova Örnekleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 332s, İzmir.

Özmen, F., 2004. Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma Ajansları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 159s, Isparta.

Özmen, F., 2008. AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları. SDÜ İİBF Dergisi, 327-340.

Peker, Z., ve Polat, E., 2013. Bölgesel ve Mekansal Gelişimi Bütünleşmesi Üzerine. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(3), 383-397.

Polat, E., 2019. Planlama Kuramları ve Tarihi Ders Notları, SDÜ, Isparta.

Reeves, T., 2006. AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 39s, Ankara.

Regional Geography In Jonhston, R. J., 2000. Regional Geography In Jonhston R. J., Gregory, D., Pratt, G. and Watts, M. (eds.). Blackwell Publishing. Oxford: The Dictionary of Human Geography.

Resmi Gazete, 2008. Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara. Erişim Tarihi: 17.02.2019
<http://www.resmigazete.gov.tr>

Resmi Gazete, 2009. Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği. 27327 sayılı Yönetmelik. Erişim Tarihi: 17.02.2019
<http://www.resmigazete.gov.tr>

Resmi Gazete, 2014. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, 28939 sayılı Yönetmelik. Erişim Tarihi: 17.02.2019
<http://www.resmigazete.gov.tr>

Sarıca, İ., 2001. Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 1, 154-204.

SBB., 2013. Onunucu Kalkınma Planı. Erişim Tarihi: 08. 12. 2018
<http://www.sbb.gov.tr/>

Serin, G., 2006. Türkiye'de Bölgesel Gelişim ve Karaman Örneği. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 153s, Konya.

Sevinç, H., 2011. Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 35-54.

Sungur, O., 2015. Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmada Değişen Rolü ve Girişimci Üniversite Kavramı. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(4), 35-61.

Taneri, E., 1986. Bölge Planlama. Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Taştekin, A., 2018. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1(1), 69-83.

Tekeli, İ., 1972. Bölge Planlama Üzerine. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Tekeli, İ., 1994. Postmodernizm Üzerine, Yayınlanmış Bildiri, s42-45, Ankara.

Tekeli, İ., 2008. Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tiftikçigil, B. Y., 2010. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm Ve Kalkınma Ajansları. Derin Yayınları, İstanbul.

Tuncel, C. O., ve Bakır, H. 2010. Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma. İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 19-41.

Tunçer, M., 2008. Bölgesel Planlama Araçları İçinde Çevre Düzeni Planları' nın Yeri, Yöntemi Ve Yönetimsel Sorunları. VI. Kamu Yönetimi Forumu. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

- Tutar, F., ve Demiral, M., 2007. Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(1), 65-83.
- Türkoğlu, M., 2002. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler. SDÜ İİBF Dergisi, 295-302.
- TÜSİAD., 2008. Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği Graphis Matbaa, İstanbul.
- URAK, 2018. İllerarası Rekabetçilik Endeksi. Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu. Erişim Tarihi: 08. 10. 2018 <http://www.urak.org/yayinlar/>
- Uygun, O., 2015. Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler. Strategic Public Management Journal (SPMJ)(2), 1-27.
- Wheeler, S. M., 2002. The New Regionalism: Key Characteristics of an Emerging Movement. Journal of the American Planning Association, 68, 267-278.
- Wysocka, A. S., 2009. Theories of regional and local development-abridged review. Bulletin of Geography Socio-Economic Series, 75-90.
- Yıldız, O., 2014. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları Ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: Geka Örneği. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 240s, Muğla.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gamze Bulmuş
Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul, 1993
Medeni Hali : Bekâr
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : gamzebulmus@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Yenibosna Çok Programlı Lisesi, 2011
Lisans : SDÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama

Mesleki Deneyim

Arcent Planlama - İstanbul	05.2017-09.2017
Nehir Planlama - Ankara	01.2018-02.2018
İND Bilişim - İstanbul	05.2018-11.2018

Yayınlar

-